

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**ČESKOSLOVENSKO-POLSKÝ SPOR O
TĚŠÍNSKO JAKO JEDEN Z PRVKŮ
DEZINTEGRACE STŘEDNÍ EVROPY PO
1. SVĚTOVÉ VÁLCE**

Tomáš Matoušek

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**ČESKOSLOVENSKO-POLSKÝ SPOR O
TĚŠÍNSKO JAKO JEDEN Z PRVKŮ
DEZINTEGRACE STŘEDNÍ EVROPY PO
1. SVĚTOVÉ VÁLCE**

Tomáš Matoušek

Vedoucí práce:

PhDr. et Dipl.-Pol. Martin Jeřábek, Ph. D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň duben 2013

Rád bych poděkoval vedoucímu práce dr. Jeřábkovi za vstřícnost a ochotu při poskytování odborných rad a podnětů v důležitých momentech psaní této diplomové práce.

Obsah

1 ÚVOD	1
1.1 Cíle práce, výzkumné otázky, výchozí hypotézy a premisy práce.....	3
1.2 Výchozí teoretické přístupy a metody zpracování práce	5
1.3 Struktura práce a použité zdroje	7
1.4 Vymezení používaných pojmů	10
2 HISTORIE, GEOGRAFIE, DEMOGRAFIE A HOSPODÁŘSKÝ CHARAKTER TĚŠÍNSKA, POČÁTKY A KOŘENY KONFLIKTU..	12
2.1 Poloha a prostorové vymezení regionu Těšínska ve vztahu k historii a jeho geografická charakteristika	13
2.2 Těšínsko jako historická součást Slezska.....	15
2.3 Historický vývoj samotného Těšínska jako slezského knížectví do konce 1. světové války	17
2.4 Národnostní a náboženské poměry na Těšínsku, jejich vývoj do začátku 20. let minulého století	20
2.5 Přechod v industriální charakter Těšínska a okolí i jeho hospodářský rozvoj a význam	25
3 STŘEDNÍ EVROPA V KONTEXTU VÝVOJE MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ A JEJÍ DEZINTEGRACE PO 1. SVĚTOVÉ VÁLCE.....	28
3.1 Střední Evropa a její dezintegrace po 1. světové válce, Československo a Polsko součástí Versailleského systému	28

**3.2 Vzájemné vztahy a situace Československa a Polska
v kontextu dezintegrace střední Evropy po první světové válce . 31**

**4 PŘÍMÝ KONFLIKT O TĚŠÍNSKO, SEDMIDENNÍ VÁLKA,
PLEBISCIT A MEZINÁRODNÍ ARBITRÁŽ 35**

**4.1 Od prozatímního řešení sporné otázky při vzniku
československého a polského státu k „sedmidenní válce“ 35**

*4.1.1 Období zrodu národních států Československa a Polska na
podzim 1918, začátek vyhocení konfliktu..... 35*

*4.1.2 Vojenský konflikt mezi Československem a Polskem – tzv.
„sedmidenní válka“ 39*

**4.2 Období řešení na probíhající mírové konferenci, otázka
plebiscitu a řešení pomocí mezinárodní arbitráže 43**

*4.2.1 Těšínsko pod kontrolou mezinárodní kontrolní komise, první
vzájemné pokusy řešení sporu..... 44*

*4.2.2 Možnost řešení sporu plebiscitem, předplebiscitní vyostření
konfliktu, cesta k mezinárodní arbitráži..... 47*

*4.2.3 Okolnosti zavržení plebiscitu, mezinárodní arbitráž,
rozhodnutí o rozdělení Těšínska dohodovými mocnostmi..... 50*

**5 DŮSLEDKY SPORU NA ČESKOSLOVENSKO-POLSKÉ
VZTAHY, REGION TĚŠÍNSKA A POLSKOU MENŠINU 55**

**5.1 Vliv a důsledky sporu na československo-polské vztahy
v kontextu vývoje mezinárodních vztahů ve střední Evropě..... 56**

**5.2 Nástin dalšího vývoje samotného těšínského regionu v
kontextu pokračujícího sporu o něj v průběhu 20. století..... 60**

**5.3 Osud polské menšiny v české části Těšínska-Záolší jako
důsledek rozdělení regionu..... 65**

6 ZÁVĚR	70
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	76
8 SUMMARY.....	83
9 SEZNAM PŘÍLOH A PŘÍLOHY Č.1 AŽ 14	85

1 ÚVOD

V této diplomové práci bych se rád věnoval československo-polskému sporu o Těšínsko¹ a přímému konfliktu o něj, vzniklým důsledkům pro československo-polské vztahy v kontextu dezintegrace střední Evropy po první světové válce i v daných souvislostech k samotnému těšínskému regionu, který je v současnosti prakticky souměrně rozložen na území dvou středoevropských států a členů Evropské unie Česka a Polska.

Pro Českou republiku je jeho část rozděleného regionu dodnes poměrně velmi specifickou částí území státu s doposud zde existující ne bezvýznamnou polskou menšinou. Tato skutečnost i koncentrovanost této menšiny a stále ještě poměrně silné povědomí regionální - slezské identity, ale také situování těšínskému regionu v duchu českého pragocentrismu v „odlehle“ severovýchodní části republiky dává oblasti dodnes poměrně velmi specifický charakter. V polské části regionu je toto povědomí také přítomno stále poměrně silně i díky s ním spojenému regionálnímu nářečí bližšímu polštině, tudíž i Poláky na obou stranách často používanému. A to vše přesto, že v současnosti je vlivem asimilace a odsunů jiných etnik polská část regionu národnostně homogenní, a není tudíž jeho specifičnost v rámci Polska, mimo historických souvislostí, vnímána tak výrazněji jako v Česku.

Historicky obývalo území Těšínska více etnik a kultur: česká, polská, německá, slezská, ale i židovská a rómská. Z této široké palety etnik přímo na Těšínsku v důsledku asimilačních tlaků, holocaustu a poválečného německého odsunu zůstaly prakticky dvě hlavní, česká a polská. Tato etnika byla doplněna výrazněji po druhé světové válce o Slováky migrující do české části regionu za prací a tvořící i v

¹ K přesnému vymezení oblasti a pojmu Těšínsko, který může být chápán v různých souvislostech odlišně a nepřesně, dojde v kapitole 2.1 této práce. Pozn. T.M.

současnosti významnou etnickou složku. Slezské etnikum, ke kterému se dnes explicitně hlásí poměrně malá část obyvatel, tak v širším pojetí žije v již zmíněném místním regionálním povědomí a jazykovém dialektu.

Těšínsko, jeho historie a současnost, bylo významně poznamenáno právě rivalitou výše zmíněných etnik spojenou s růstem národního povědomí a s rozsáhlou industrializací oblasti v důsledku nálezů velkých ložisek a těžby černého uhlí rozvinuté hlavně v druhé polovině 19. století. S extenzivním průmyslovým rozvojem byla od počátku také spojena velká migrace a přistěhovalectví, které k těmto narůstajícím tendencím v druhé polovině 19. století a začátku 20. století jen přispívaly. Mimo jiné také znamenaly výraznou demografickou změnu i dopad na charakter regionu. Velmi výrazně pak došlo k zásahu do vývoje regionu vlivem právě česko-polského sporu o toto hospodářsky poměrně velmi cenné území v první polovině 20. století. Tento spor a v jeho důsledku vzniklá problematika v české části regionu koncentrované polské menšiny není v české moderní společnosti, snad mimo severní Moravu, příliš známa. Pro českou širokou veřejnost, potažmo i politickou scénu, je to v současnosti problém neznámý nebo okrajový a historický, který mimo odbornou veřejnost je považován za vyřešený nebo nezajímavý, a není důvod mu věnovat již více pozornosti. Přece jen trochu jinak je tato problematika samozřejmě vnímána přímo v regionu Těšínska a okolí, případně na severní Moravě a ve Slezsku. Pro polskou menšinu v Česku a pro polskou stranu obecně neztratila problematika československo-polského sporu o Těšínsko tolik na aktuálnosti a těší se stále poměrně dostatečnému zájmu nejen odborné veřejnosti, ale i větší společenské a politické pozornosti než v samotné České republice.

Spor o Těšínské knížectví vyústil v krátký a poměrně intenzivní vojenský konflikt při vzniku obou dotčených států, když tato krátká historická epizoda a následná mezinárodní arbitráž, která pro mnohé nešťastně rozdělila region na území dvou států, spíše příznivěji vyzněly v československý prospěch. Tento fakt a opětovné přiosvětlení sporu

před a po druhé světové válce poznamenaly těšínský region a vzájemné vztahy obou zemí v negativním slova smyslu na hodně let dopředu, kdy pocit křivdy a roztrpčení (hlavně na polské straně v určitých kruzích) přetrvává dodnes.

Neexistence bližší politické, vojenské a v základu právě i ekonomické spolupráce mezi Československem a Polskem po první světové válce – států nacházejících se v historickém prostoru zájmů mezi Německem a Ruskem - jejich víceméně samostatné spoléhání na západní mocnosti, případně východní, bylo také jedním z faktorů, jež vedly

až k jejich dočasnému zániku v období druhé světové války. Právě hlavně z pohledu Polska nedořešená těšínská otázka, rozdílné názory na uspořádání poměrů ve střední Evropě a také výrazně odlišný postoj k Rusku, potažmo k Sovětskému svazu, poměrně malá ekonomická spolupráce a spíše protichůdné hospodářské zájmy zhatily případné plány na sblížení Polska s Československem hned v počátku. To přesto, že pozdější pokus o sblížení dosáhl za druhé světové války pod tlakem okolností až podoby vize určité středoevropské federace. K plné konsolidaci československo(česko)-polských vzájemných vztahů dochází až po roce 1989, které tak snad můžeme v současnosti nazvat jako vysoce nadstandardní, určitě alespoň v politické a hospodářské rovině.

1.1 Cíle práce, výzkumné otázky, výchozí hypotézy a premisy práce

Základním cílem a tedy úkolem této diplomové práce je analýza československo-polského sporu o Těšínsko v kontextu s charakterem, významem i historickým vývojem oblasti a jeho důsledky jak pro region Těšínska a jeho obyvatele, tak také na československo-polské vztahy po první světové válce a následně jejich vliv na mezinárodní situaci obou zemí po první světové válce a ve svém důsledku až do současnosti. To vše částečně také s ohledem na koncept dezintegrace

střední Evropy mezi válkami, ke které došlo vlivem vzniku „nových“ nebo obnovených států ve střední Evropě po rozpadu, zániku nebo transformaci evropských říší Rakouska-Uherska, Ruska a Německa, ale i Turecka.

Základní a stěžejní výzkumné otázky, které budou v práci nastoleny, jsou následující: Jaký byl charakter a jak důležitý i specifický byl region Těšínska pro obě země v sledovaném období? Jaký byl nejbližší vývoj v regionu před a po vzniku územního sporu? Jaký byl rozsah a konkrétní průběh přímého konfliktu o region Těšínska včetně jeho následného mezinárodního arbitrážního řešení? Jaké byly dopady sporu na samotný region Těšínska a jeho obyvatelstvo, jeho vývoj, skladbu, jednotlivá etnika a polskou menšinu? Jaké byly důsledky konfliktu pro obě strany sporu na úrovni státu a jak tyto důsledky ovlivnily jejich vzájemné vztahy a situaci v kontextu dezintegrace střední Evropy po první světové válce? Byl konflikt o Těšínsko opravdu tím hlavním a nejdůležitějším faktorem v zásadě chladných až nevraživých československo-polských vztahů mezi válkami? Byly by vztahy a potřebná spolupráce dotčených zemí vstřícnější v případě nekonfliktního řešení sporu?

V diplomové práci bude pracováno s těmito základními hypotézami nebo premisami. Vzhledem k strategické poloze a hospodářskému významu regionu, různorodé skladbě obyvatel a historickému vývoji, silnému nacionalismu na všech stranách se v těchto souvislostech jeví konflikt o Těšínsko při vzniku nových středoevropských států jako těžko odvratitelný nebo jako předvídatelný či očekávatelný, přestože vedoucí představitelé vznikajících nových států poměrně dlouho věřili v jeho bezproblémové a hladké řešení. Bohužel díky následnému až do krajnosti vyhocenému průběhu konfliktu a v zásadě neakceptaci arbitrážního řešení z pohledu hlavně polské strany i neústupnosti a neochotě Československa ke smířlivějšímu i vstřícnějšímu přístupu došlo k praktickému zablokování jakékoliv možné bližší spolupráce dotčených států v meziválečném období. A to přesto, že oba státy stály v daném období prakticky ve

velmi podobné historické a geopolitické situaci, čelily mocenskému a revizionistickému tlaku svých sousedů a byly sobě národnostně i jazykově, méně již také kulturně, velmi blízké. V důsledku to pro oba znamenalo nejen opětovné vyhrocení konfliktu o Těšínsko na počátku druhé světové války, ale i společný osud faktické likvidace obou států v období druhé světové války ze strany německé Třetí říše a následný pád do područí nového impéria Sovětského Ruska. Otázka, že by tomu mohlo být určitě jinak v případě neexistence konfliktu o Těšínsko, je vzhledem k zásadním zahraničněpolitickým neshodám obou zemí dost nepravděpodobná, a dokonce příliš spekulativní, přesto lze předpokládat, že spor byl jedním z prvků těchto neshod a výrazně k danému stavu přispěl.

1.2 Výchozí teoretické přístupy a metody zpracování práce

Tato diplomová práce by měla mít primárně charakter historické případové studie a měla by být vypracována v duchu empiricko-analytického přístupu, tedy pokud možno s důrazem na nestrannost a maximální objektivitu i přesnost faktů. Přestože práce by měla být ve své podstatě historická, bude i zde využito multidisciplinárního pojetí společenských věd a v některých svých částech se jí dostane například charakteru z oboru politologie, regionalismu nebo geopolitiky. Ambicí diplomové práce rozhodně není dojít k nějakým obecným teoretickým závěrům nebo vyvozovat obecně použitelné premisy platné ve zkoumané problematice jednotlivých oborů, přestože by k nim snad mohla přispět v kombinaci s jinými podobně zaměřenými pracemi. Základní snahou tedy bude hlavně sledovat jednotlivé historické a související procesy týkající se dotčeného regionu i jednotlivých aktérů sporu a pokusit se je analyzovat a následně dojít k závěrům, které by měly naplnit výše zmíněné cíle práce.

Z pohledu zpracování by se mělo jednat o historickou práci metodologicky postavenou v zásadě na studiu pramenů, převážně knižně vydaných dokumentů, případně memoárů. Primárním zdrojem, ve smyslu k této práci, by však mělo být co nejširší využití dosud

existující báze sekundární literatury vztahující se k dané problematice Těšínska a československo-polských vztahů a sporů o ně.

Mimo základního systematického studia vybrané literatury již zpracovaných prací vážících se k tématu a jejich analýzy - viz seznam literatury této práce a následná kapitola - by ještě dalším pomocným zdrojem práce měl být částečně i empirický výzkum a studium pramenů institucí nacházejících se v daném regionu. Například oblastních muzeí nacházejících se na Těšínsku, regionálních českých i polských občanských spolků nebo organizací (Kongres Poláků v ČR, česko-polská správa Euroregionu Těšínské Slezsko), ale i rozhovory s jejich zástupci a pracovníky, kteří se problematice věnují. K využití by mělo také dojít internetových zdrojů výše zmíněných institucí v regionu, ale i obecných organizací a státních institucí vážících se k tématu.

Základní postup při zpracování této práce bude následující. V práci dojde k popisu geografie, demografie a historie regionu i historicko-politických souvislostí vzniku sporu o Těšínské knížectví. Následně bude sledován vývoj sporu i regionu Těšínska včetně složení obyvatelstva a vývoje polské menšiny v Československu až k opětovnému přiosření konfliktu před druhou světovou válkou s krátkým exkurzem do následného vývoje. To vše sledováno v kontextu s konceptem dezintegrace střední Evropy, která byla mezi válkami charakterizována vznikem malých střeoevropských „národních“ států s mnoha národnostními, politickými i hospodářskými antagonizmy, často „a priori“ danými.

V závěru budou shrnuty analyzované poznatky a na jejich základě dojde k pokusu odpovědět na otázky položené v úvodu, naplnit cíle práce, ohodnotit a analyzovat míru významu regionu a sporu i důsledků československo-polského konfliktu o Těšínsko. A to jak pro jednotlivé dotyčné státy a jejich meziválečné vztahy, tak i obyvatele těšínského regionu.

1.3 Struktura práce a použité zdroje

Diplomová práce je ve svém základu členěna do šesti hlavních kapitol včetně úvodu a závěru. V úvodu práce by mělo dojít k nastínění tématu a problematiky československo-polského sporu i základnímu představení regionu v kontextu moderních dějin až po aktuální současnost. Dále zde dojde k seznámení se s teoretickými a metodologickými přístupy, ze kterých práce vychází, budou stanoveny hlavní cíle práce, popsána struktura a členění práce i použité zdroje pro vypracování analýzy. Na závěr dojde k ujasnění používaných pojmů v této práci.

Druhá kapitola zabývající se starším historickým vývojem Těšínska (od vzniku raných středověkých států Česka a Polska až do konce první světové války) by měla přiblížit jeho poměrně složité dějiny a hlavně zachytit důvody vzniku česko-polského sporu z pohledu historického vývoje oblasti. Právě dějiny se staly pro tento „historický“ region v mnohém ohledu determinantem jeho následného vývoje a rozvoje v minulosti, současnosti a možná zůstanou i v budoucnosti. Dále zde budou představeny základní signifikantní charakteristiky regionu, jež jej dělají specifickým. Tedy geografie, složitá národnostní skladba a náboženské poměry v regionu i extenzivní industriální rozvoj spojený hlavně s těžbou uhlí, a tím i důležitý hospodářský význam oblasti.

Ve třetí kapitole pak bude podrobněji přiblížena situace ve střední Evropě v období po ukončení první světové války a vypuknutí československo-polský spor o Těšínsko, ale také bude porovnána situace obou národních států v období jejich vzniku. Právě zasazení sporu do širších střeoevropských souvislostí v kontextu dezintegrace střeoevropského prostoru a jejich vzájemných vlivů na oba aktéry by mělo být velmi důležitou součástí této práce.

Čtvrtá kapitola, obsahově nejrozsáhlejší, se pak bude zabývat přímo česko-polským konfliktem o Těšínsko a jeho řešením. Tedy situací těsně před sedmidenní válkou, průběhem vojenských operací, následným řešením dohodovými mocnostmi, okolnostmi kolem navrhovaného

plebiscitu a arbitrážním rozhodnutím o rozdělení Těšínska i jeho faktickým důsledkům.

Pátá kapitola by měla poukázat na vliv a důsledky česko-polského sporu na vzájemné vztahy obou zemí v kontextu následného vývoje mezinárodní vztahů a situace ve střední Evropě, bude také charakterizován a nastíněn osud polské menšiny na české straně již rozděleného regionu, tzv. Záolší, včetně následného vývoje regionu v průběhu 20. století.

V závěru práce pak dojde k shrnutí (syntéze) poznatků získaných rozborem (analýzou) v předchozích kapitolách a pokusu odpovědět na otázky položené v úvodu při stanovení cílů práce.

Hlavním zdrojem informací a dat potřebných k vypracování této diplomové práce se pak stává hlavně poměrně nepřilíš počtem bohatá česká a početnější polská literatura vážící se k této problematice, která je však mimo těšínský region pro zájemce jen velmi málo dostupná. Hlavně při zpracovávání kapitol týkajících se historicko-politických událostí souvisejících s česko-polským konfliktem o sporné území Těšínska byla snaha používat pokud možno také polskou literaturu a zdroje tak, aby byl dán prostor pro názory obou stran, i když právě pohled a interpretace historických faktů a událostí je u obou jmenovaných stran často poměrně rozdílná. Přesto vzhledem k dostupnosti a možnostem přístupu k polské literatuře české zdroje logicky převažují, polské pak hlavně doplňují sporná místa výkladu dějin nebo faktů, které nebyly jinak dostupné. Mimo literaturu současných autorů nebo badatelů byla snaha alespoň minimálně použít i dobové zdroje z doby mezi válkami, aby došlo k co nejbližšímu dokreslení atmosféry a názorů. Tyto zdroje byly většinou dostupné prezenčně ze sbírek Národní knihovny v pražském Klementinu nebo muzejní knihovny Silesia či Městské knihovny v Českém Těšíně (nebo jako „reprint“ původní literatury),² ale také ze Studijní a vědecké knihovny a Univerzitní knihovny v Plzni.

² Např. polská nacionalisticky až šovinisticky orientovaná kniha vydaná v roce 1936 – JANOWICZ, Tomasz, *Studium historyczno-polityczne, Wojna o Śląsk Cieszyński*. Pozn. T.M.

Z literatury použité při zpracování této analýzy bych dle zaměření zdůraznil několik autorů a prací, které se staly stěžejními. K nim patří hlavně práce historiků, kteří mají blízko k regionu Těšínska. Dan Gawrecky, Rudolf Žáček a Jaroslav Valenta jsou předními odborníky u nás, kteří se dlouhodobě zabývají problematikou, tedy historií Těšínska a Slezska, tak i místními etniky a jejich vztahy v historii. Výběrem bylo čerpáno z těchto jejich prací: *Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938*,³ *Těšínsko od roku 1450 do vymření Piastovců*,⁴ *Slezsko česko-polských vztazích letech 1918-1920*.⁵ Okolnosti válečného konfliktu byly nejvíce čerpány z prací odborníků zabývajících se vojenskou historií, Jiřího Bílka a Miroslava Brofta. Jedná se o knihy: *Kyselá těšínská jablíčka, Československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*⁶ a *Vojenské dějiny Československa, díl III.*⁷ Vzájemné a mezinárodní vztahy jsem čerpal z prací Jiřího Dejmka, Petra Jelínka a Antonína Klimka. Jako nejvíce přínosné bych vyzdvihl práce Jiřího Dejmka a studii Petra Jelínka *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*.⁸ Z pohledu situace střední Evropy jsou to práce Jana Křena *Dvě století střední Evropy*⁹ a Oskara Krejčího *Geopolitika středoevropského prostoru*.¹⁰ Z polských prací bych pak výběrem zmínil práce Marka

³ GAWRECKI, Dan, *Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938*, Český Těšín 1999.

⁴ ŽÁČEK, Rudolf, *Těšínsko od roku 1450 do vymření Piastovců*. In: Borák Mečislav, Gawrecki Jan, *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava 1992.

⁵ VALENTA, Jaroslav, *Slezsko česko-polských vztazích letech 1918-1920*. In: Kolektiv autorů, *Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1947*, Opava 1991.

⁶ BÍLEK, Jiří, *Kyselá těšínská jablíčka, československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*, Praha 2011.

⁷ BROFT, Miroslav, *Boj o Těšínsko*. In: Kolektiv autorů, *Vojenské dějiny Československa, díl III.*, Praha 1987.

⁸ JELÍNEK, Petr, *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, Opava 2009.

⁹ KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005.

¹⁰ KREJČÍ, Oskar, *Geopolitika středoevropského prostoru*, Praha 2010.

Kamińskiego *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*,¹¹ Krzysztofa Nowaka *Pierwsza Niepodległość, Polacy na Śląsku Cieszyńskim v 1918 roku*¹² a Sebastiana Pilarskiego *Zarys stosunów polsko-czechosłowackich 1918-1933*.¹³

Další méně významná část informací byla získána z internetových zdrojů jak místních institucí (stránky měst, městských muzeí, Euroregionu Těšínské Slezsko / Śląsk Cieszyński), tak státních institucí českých i polských. K použitým internetovým zdrojům lze také počítat české a polské informační portály nebo magazíny.

Při získávání dalších informací a podkladů k této diplomové práci bylo také částečně použito i metody terénního výzkumu. Právě dřívější několikadenní pobyt přímo v regionu Těšínska a osobní návštěva místních institucí vážících se k historii i současnosti regionu spolu s velmi vstřícnými rozhovory se sekretářem české strany Euroregionu Těšínské Slezsko, panem Václavem Laštůvkou, a předsedou Kongresu Poláků v ČR, panem Jozefem Szymeczkiem, byly pro doplnění sledované problematiky určitě přínosem. Přestože tyto informace nebyly explicitně využity v textu této práce, rozhodně zpětně posloužily k dokreslení nejen současného stavu věcí v regionu, ale hlavně historických událostí a vztahů mezi národnostmi a obyvateli, které byly primárně předmětem výše zmíněných rozhovorů.

1.4 Vymezení používaných pojmů

Na konci úvodu této analýzy je také ještě nutné nejdříve upřesnit a vyjasnit samotný pojem Těšínsko i další termíny a názvy používané v této práci i obecně ve vztahu k tomuto regionu. K pojmu Těšínsko se úzce váže termín „*Těšínské Slezsko*“ (polsky *Śląsk Cieszyński*), který by měl

¹¹ KAMIŃSKI, Marek, Kazimierz, *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*, Władysław 2004.

¹² NOWAK, Krzysztof, *Pierwsza Niepodległość. Polacy na Śląsku Cieszyńskim v 1918 roku*, Cieszyn 2008.

¹³ PILARSKI, Sebastian, *Zarys stosunów polsko-czechosłowackich 1918-1933*. Toruń 2008.

zahrnovat celé historické území Českého nebo také Rakouského Slezska rozděleného v roce 1920 mezi tehdejší Československo a Polsko. Tedy vždy, pokud bude v této práci použit pojem Těšínsko nebo těšínský region, je myšlen tento široce pojatý historicko-geografický pohled. Toto vyjasnění je velmi důležité, protože jak na české, tak na polské straně býval někdy tento termín zúžen jen na tu část regionu (např. v médiích, ale i v odborné literatuře nebo učebnicích), která připadla po rozdělení jednotlivým státním útvarům Česka a Polska nebo jen na bezprostřední okolí města Těšína / Českého Těšína.¹⁴

Pojem Těšínsko nebo Těšínské Slezsko (*Śląsk Cieszyński*) je však také nutno odlišit od v současnosti aktuálního pojmu *Euroregion Těšínské Slezsko / Śląsk Cieszyński*. Ten označuje na konci 90. let minulého století nově vzniklý subjekt dobrovolné přeshraniční spolupráce českých a polských obcí na bázi regionální politiky Evropské unie, ale který nezahrnuje ve svém rozsahu celé historické území Těšínska - Těšínského Slezska.¹⁵

Poslední pojem, který je nutno pro potřeby této práce vysvětlit, je původně polský termín *Zaolzie* (v českém prostředí se vyskytuje většinou jako Zaolzí nebo Záolší) a označuje spornou část dnes české části rozděleného historického území Těšínska, na kterém se většinově nacházelo polské etnikum, a kde se nyní nachází významná část polské menšiny v Česku.¹⁶ Jedná se tedy o území, které si Polsko neúspěšně nárokovalo při mezinárodní arbitráži po první světové válce a vojensky obsadilo po „Mnichovu“ v roce 1938, aby je následně pak po druhé světové válce „definitivně“ ztratilo.

¹⁴ CABADA, Ladislav, HRICOVÁ, Helena, *Těšínské slezsko*. In: Cabada Ladislav a kolektiv, *Evropa regionů*, Plzeň 2009, s. 53.

¹⁵ SZYMECZEK, Józef, *Step*. In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś* (sborník referátů z mezinárodní vědecké konference konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně), Český Těšín 2001, s. 16.

¹⁶ CABADA, HRICOVÁ, s. 54.

2 HISTORIE, GEOGRAFIE, DEMOGRAFIE A HOSPODÁŘSKÝ CHARAKTER TĚŠÍNSKA, POČÁTKY A KOŘENY KONFLIKTU

Asi jen málokterá oblast české, ale možná i polské republiky má tolik spletitou historii, specifický charakter a složitou identitu jako region Těšínsko. Tento kraj v podhůří Beskyd byl díky své poloze vždy přirozenou spojnicí na cestě mezi českým a polským státem, ale i díky Jablunkovskému průsmyku i do tehdejších Uher (na území dnešního Slovenska).¹⁷ Tato poměrně strategická poloha území, později posílena rostoucím hospodářským významem oblasti, znamenala i zvýšený zájem o tento region ze strany okolních zemí doprovázený narůstajícími konflikty mezi etniky a národy, které se zde postupem času zformovaly a snažily se prosadit své zájmy. Stručně můžeme region Těšínska na počátku 20. století charakterizovat jako transhraniční, vnitrozemský a multietnický.

Přestože tato práce by měla být hlavně prací historickou, tak po poměrně rozsáhlejším nástinu staršího historického vývoje dějin Těšínska dojde i k představení geografické, demografické a hospodářské charakteristiky regionu. Jejich hlubší pochopení a seznámení se s nimi považuji pro dosažení cílů této práce za velmi důležité nebo skoro nezbytné. Historie zasáhla v minulosti tento hraniční region několikrát dosti výrazně a pozměnila tak směr jeho vývoje přímo zásadně, když historické konotace právě ovlivňovaly specifický charakter oblasti, který pociťujeme na Těšínsku dodnes stále poměrně silně.

Právě velmi bohaté a různorodé dějiny spojené s geografickou polohou regionu spoluvytvářely tento specifický charakter multietnického a transhraničního území na pomezí několika států a národností, částečně i kultur. Dějinami utvořené demografické, národnostní i náboženské složení regionu včetně jeho hospodářské charakteristiky a důležitosti byly faktory, které jsou pro pochopení československo-polského sporu o něj

¹⁷ Tímto průsmykem prochází v minulosti velmi důležitá železniční trať Košicko – Bohumínské dráhy, která se stala významným faktorem v historii regionu. Pozn. T.M.

klíčové.

Následné kapitoly zabývající se starší historií Těšínska, potažmo Slezska, nejsou jejím úplným a chronologickým přehledem, ale jsou určitým výběrem zásadních skutečností z dějin vážících se k sledovanému regionu, a které svým významem jsou pro vzniklý česko-polský spor důležité nebo jej do budoucna významně ovlivnily.

2.1 Poloha a prostorové vymezení regionu Těšínska ve vztahu k historii a jeho geografická charakteristika

Těšínský region se v současnosti nachází v severovýchodní části České republiky (prakticky tvoří její nejvýchodnější část) a jižního Polska. Svojí jižní hranicí sousedí se Slovenskou republikou, tedy přímo sousedí s česko-polsko-slovenským rozhraním.¹⁸ V České republice v současnosti správně náleží do Moravskoslezského kraje s centrem v Ostravě, rozkládajíc se na části území okresů Karviná, Frýdek-Místek a Ostrava-město.¹⁹ Na polské straně pak patří do Slezského vojvodství (Województwo Śląskie) s centrem v Katovicích (Katowice), když polský díl Těšínska leží částečně v okresech Těšínském (Powiat ziemski Cieszyński), Bielském (Powiat ziemski Bielski) a městě Bílsko - Bělá (Powiat grodzki Bielsko - Biała).²⁰

Historické území Těšínského Slezska (Těšínska) má přibližně čtvercový charakter o celkové rozloze 2 300 km² (230 000 hektarů). Na území českého státu se nachází 56% rozlohy regionu (přibližně 1280 km²), na polský stát připadá 44% území, tedy cca 1020 km². Můžeme říci, že těšínský region má celkem jasné a i na mapě poměrně zřetelné

¹⁸ Viz. obrazová příloha č.1 této práce.

¹⁹ Portál Státní správy, http://www.statnisprava.cz/rstsp/redakce.nsf/i/mesta_mestyse_a_obce, [23.2.2013].

²⁰ Úřad Slezského vojvodství, http://www.katowice.uw.gov.pl/wojewodztwo/mapa_i_spis_powiatow.html, [23.3.2013].

geografické hranice.²¹

Přirozenou osu regionu tvoří řeka Olše, na které se nachází centrum celého regionu, dnes státní hranicí a zároveň řekou rozdělené „dvojměstí“ „český“ Český Těšín a „polský“ Cieszyn (Těšín). Západní hranici nejen regionu, ale historicky i zemskou hranici mezi Slezskem a Moravou pak tvoří řeka Ostravice a částečně Odra, od jejich soutoku. Na Ostravici se pak nachází další dvojměstí, slezský (těšínský) Frýdek a moravský Místek i současné krajské (republikové) centrum Ostrava.²² Naopak východní hranice prochází od jihu po hřebenech Slezských Beskyd a řece Bělá (Biała). I zde hranice regionu tvoří historickou zemskou hranici mezi Slezskem a Polskem (Haličí) a opět se zde setkáváme s řekou rozděleným dvojměstím, slezského města Bílsko (Bielsko) a polské Bělé (Biała), dnes sloučených v jeden celek. Severní hranici tvoří od východu řeka Visla, od jejího soutoku s Bělou, a posléze řeka Olše, do jejího soutoku s Odrou u Bohumína. Tato hranice historicky odděluje Těšínsko od zbytku Slezska (ostatních slezských knížectví). Jižní hranici regionu pak tvoří východní část Moravskoslezských Beskyd s jejich nejvyšším vrcholem Lysou horou (1323 m) a Jablunkovským průsmykem jako historicky významné spojnice do Uher. Jižní hranice je tedy historická zemská hranice mezi Slezskem a Uhrami (dnešním Slovenskem).²³

Historicky oblast Těšínska náleží k daleko většímu historicko-geografickému celku, Slezsku. Historické území Slezska, které samo prošlo velmi bohatou historií a procesů dělení na území s různým statutem, je dnes také spolu s Těšínskem rozdělené mezi Polsko a Českou republiku, když výrazně větší část historického Slezska se

²¹ ONDŘEKA, Zbyšek, *Historicko – geografické vymezení Těšínska, jeho hranice a začlenění do českého státu*. In: Kolektiv autorů, *Těšínské Slezsko : výběr příspěvků z mezinárodní konference "Těšínské Slezsko - historie a současnost ve společné Evropě"*, Český Těšín 2008.

²² Historicky je dnešní Ostrava dělena také jako dvojměstí, na Moravskou a Slezskou Ostravu. Pozn. T.M.

²³ Viz příloha č.1 a č.2, této práce.

nachází právě na území Polské republiky.²⁴

Z pohledu geografické a přírodně morfologické charakteristiky území je možno při pohledu na zeměpisnou mapu konstatovat z jihu postupný přechod od horského charakteru oblasti přes podhorský a vrchovinný až k čistě nížinnému, na severu. Panuje zde mírné středoevropské klima, samozřejmě ovlivněné nadmořskou výškou, ale i ekologickou zátěží z extenzivního průmyslového rozvoje v posledních dvou stoletích historie regionu.

2.2 Těšínsko jako historická součást Slezska

Jak již bylo zmíněno, historicky oblast Těšínska náleží k daleko většímu historicko-geografickému celku, tedy Slezsku. Pojem Slezsko stejně jako Těšínsko je pojem dnes již historický, regionální a neváže se k němu jako celku v současnosti žádný státní, správní nebo jiný politický útvar. O Slezsku můžeme hovořit jako o politickém útvaru nebo celku od konce 10. století, kdy se stává po rozpadu Velkomoravské říše díky své poloze (jakožto komunikační region s hospodářským významem) předmětem zájmu představitelů raného českého a polského státu. V tomto období se také zde vyskytující slovanské kmeny identifikující se s místním prostředím jako „slezské“.²⁵ Právě v rámci tohoto celku pak po staletí probíhajícím procesem různého dělení a slučování nebo přičleňování vznikají postupem času různé územní celky rozdílné velikosti a statutu. Tyto lenní dědičné útvary nabývají vesměs podoby poměrně nezávislých knížectví a panství, jejichž počet dosáhne postupně bezmála dvaceti. Jedním z nich je také Těšínské knížectví jako základ dnešního Těšínska.²⁶

Slezsko (v jeho rámci i Těšínsko) po bojích o toto území mezi

²⁴ ONDŘEKA, s. 10-13.

²⁵ KORBELÁŘOVÁ, Irena, ŽÁČEK, Rudolf, *Těšínsko – Země Koruny české (K dějinám knížectví od počátků do 18.století)*, Český Těšín 2008, s. 14.

²⁶ Tamtéž, s. 13-20.

Přemyslovci a Piastovci v 11. století se stává součástí středověkého polského státu a od poloviny 12. století údělným piastovským knížectvím,²⁷ které se postupně rozděluje na Dolní a Horní Slezsko. Ale již počátkem 13. století dochází k oslabení centrální polské knížecí vlády, a tím spolu se zvyšujícími se nároky českých králů na polský trůn²⁸ je zahájen proces oddělování Slezska od Polska. Růst vlivu českého státu ve Slezsku vrcholí až za vlády Jana Lucemburského, kterému se sice nepodaří získat pro sebe polskou korunu, ale tzv. „trenčínskou smlouvou“ v roce 1335 s Kazimírem III. Velikým je výměnou za zřeknutí se nároků na polský trůn definitivně uznáno začlenění této lidnaté a hospodářsky rozvinuté země (včetně Těšínského knížectví) do českého státu (jako Země Koruny české), ve kterém prakticky beze změny setrvává až do slezských válek v polovině osmnáctého století.²⁹ K definitivnímu potvrzení daného stavu dochází za vlády krále Karla IV. vydáním listiny, kterou legalizoval a potvrzoval lenní závislost slezských knížat na českém králi, a tím inkorpoval (věčně spojil) Slezsko do řady Zemí Koruny české jako prvotně léno českého státu a pak teprve říše.³⁰

Důležitým fenoménem pro Slezsko (tedy i Těšínsko) tohoto období 13. i 14. století je podobně jako v českých pohraničních oblastech narůstající německá kolonizace. I zde německé obyvatelstvo doplňovalo zdejší hospodářskou strukturu, osídlovalo neobydlené oblasti a místně národnostně (jazykově) postupně překrývalo původní slovanské (slezské) obyvatelstvo. Přítomnost německého etnika je pak ve Slezsku velmi významným prvkem pro vývoj celého regionu, prakticky po dobu následných šesti století, aby pak po druhé světové válce vlivem jeho „odsunu“ úplně zmizelo.³¹

²⁷ Vládla zde vedlejší větev polské královské dynastie Piastovců. Pozn. T.M.

²⁸ Poslední Přemyslovci Václav II. a jeho syn Václav III. dokonce získávají na pět let polskou korunu, která je ovšem opět ztracena po zavraždění Václava III. roku 1306. Pozn. T.M.

²⁹ GAWRECKI, Dan a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740-2000*. Opava 2003, s. 20-21.

³⁰ FUKALA, Radek, *Slezsko neznámá země Koruny české, Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*, České Budějovice 2007, s. 84-85.

³¹ CABADA, HRICOVÁ, s. 54.

Zajímavý je i přístup některé polské protičesky zaměřené literatury hlavně z počátku třicátých let 20. století (v době opětovně otevřeného česko-polského sporu o Těšínsko), kdy jsou události v tomto období prezentovány jako společná česko-německá (křížácká) expanze Čechů vůči bratrskému polskému a slovanskému národu, s úmyslem obsadit, počestit a poněmčít původně čistě polské prostředí.³² Právě nejstarší středověké dějiny Těšínska a Slezska se stávají jednou ze součástí vyhocené argumentace a agitace v době sporu o Těšínsko po první světové válce.

2.3 Historický vývoj samotného Těšínska jako slezského knížectví do konce 1. světové války

V období konce 13. století tak vzniká rozdělením hornoslezského Opolského knížectví na čtyři územní části (Opolsko, Bytomsko, Ratibořsko a Těšínsko) samostatné Těšínské knížectví pod vládou piastovských knížat. Již první těšínský kníže Měšek I. uzavřel roku 1291 smlouvu s českým králem Václavem II., která měla s určitostí již charakter lenního závazku. Lenní svrchovanost českého krále následně uznala i další slezská knížata, když proces včlenění Těšínska (spolu s celým Slezskem) do Zemí Koruny české je pak završen již výše zmíněnou smlouvou z Trenčína týkající se celého Slezska. Následných patnáct piastovských knížat v čele Těšínska se až do vymření rodu roku 1653 stává věrnými stoupenci českého krále. Následně pak Těšínsko přechází jako odúmrt' v české léno přímo pod českou korunu, kterou v té chvíli drží Habsburkové, kteří je budou držet až do rozpadu rakousko-uherské monarchie v roce 1918.³³

V tomto období dochází na Těšínsku i k posílení českých politických, jazykových a kulturních vlivů. Spisovný český jazyk se

³²JANOWICZ, Tomasz, *Studium historyczno-polityczne. Wojna o Śląsk Cieszyński*. Kraków / Komorów 1936/2009 reprint, s. 17-27.

³³ŽÁČEK, Rudolf, *Dějiny Slezska v datech*, Praha 2004, s. 449-451.

kodifikuje jako jazyk úřední a soudní, případně liturgický. V českém jazyce je v druhé polovině 16. století sepsáno i „Zřízení zemské knížectví Těšínského“ (jakýsi těšínský právní zákoník) a čeština zasahuje do všech sfér společenského života i díky srozumitelnosti pro místní „slezské“, dialektem blízkému polštině mluvící obyvatelstvo. Toto své přední postavení si čeština udržela ještě v 17. století, když její vliv postupně a cíleně ze strany rakouských úřadů slábně, až k úplné dominanci němčiny jako úředního jazyka u německého etnika, ke které došlo po nastolení nové správy tzv. Rakouského Slezska, v druhé polovině 18. století.³⁴

V tomto novém útvaru se Těšínsko ocitá po tzv. slezských válkách (o rakouské dědictví) v polovině 18. století. Po těchto válkách většina Slezska připadá Prusku (vzniká tzv. Pruské Slezsko) a habsburské monarchii zůstávají pouze dvě slezské oblasti později kodifikované jako Opavsko a Těšínsko.³⁵ Tyto dva kraje sloučené v jeden útvar Rakouské Slezsko pak v letech 1849 -1918 tvoří jednu habsburskou korunní zemi s centrem v Opavě.³⁶

Celé devatenácté století je jak pro Těšínsko, tak jako pro celou evropskou civilizaci obdobím technického rozvoje a velkých společenských změn doprovázených zrody národních států a s tím spojeným budováním novodobého národního povědomí a nacionalismem. Tyto změny jsou zde o to výraznější, když po objevu velkých zásob černého uhlí v oblasti dochází, hlavně ve druhé polovině 19. století, k velmi extenzivnímu nárůstu průmyslové výroby v regionu. Rozvíjí se těžba uhlí, hutnictví železa, strojírenství, ale i návazné obory jako

³⁴ PINDUR, David, *České kulturní a jazykové vlivy na Těšínsku v období od 14. století do konce 18. století*. In: Kolektiv autorů : Těšínské Slezsko : výběr příspěvků z mezinárodní konference "Těšínské Slezsko - historie a současnost ve společné Evropě" konané dne 15. 5. 2008 Český Těšín 2008, s. 19-27.

³⁵ Panství zahrnující Těšínské Slezsko a administrativní členění Těšínska včetně dělení na politické a soudní okresy v období tzv. Rakouského Slezska, názorně ukazuje obrazová příloha č.4 této práce.

³⁶ HONZÁK, František, PEČENKA, Marek, STELLNER, František, VLČKOVÁ, Jitka, *Evropa v proměnách staletí*. Praha 2001, s. 604 – 607.

stavebnictví, energetika a samozřejmě železnice.³⁷ Vlivem právě této překotné industrializace celé oblasti se stává Těšínské Slezsko a okolí jedním z nejvýznamnějších průmyslových regionů Rakouska-Uherska a dochází tím i k poměrně výrazným demografickým změnám. Počet obyvatel se velmi prudce a extenzivně zvýšil, do oblasti za prací migruje velké množství přistěhovalců z Čech, Moravy a hlavně z polské Haliče.³⁸ Od roku 1770, kdy byl počet obyvatel Těšínského Slezska přibližně 110 tisíc a v roce 1846 přibližně 200 tisíc, dosáhl k roku 1910 přibližně 450 tisíc, když zhruba 2/3 až 3/4 z nich používalo polštinu nebo dialekty jí blízké.³⁹

Národnostní otázka a jazyková příslušnost začíná hrát na Těšínsku velmi důležitou roli při formování národního povědomí místních obyvatel. Vznikají různé národnostní spolky, čtenářské, sportovní, společenské a kulturní, aktivizují se spisovatelé, vlastenci i národní školství. Právě polské obrozenecké hnutí a prosazování polské identity i polského jazyka je v tomto boji doslova o „duše“ úspěšnější a k polské identitě je při sčítání lidu v roce 1880, na základě jazykové příslušnosti, řazeno přibližně 59% obyvatel, k české pak 27% a k německé 14%.⁴⁰ Němci, v tomto období, tvoří z velké části vyšší vrstvy průmyslových vlastníků, Češi tvoří vesměs střední vrstvu technicko-administrativních pracovníků a mezi dělníky je pak nejvíce Poláků. Původní společný „panslavistický“ zájem Čechů a Poláků bránit se německé nadvládě (v rámci rakousko-uherské monarchie) a germanizaci se postupně v průběhu 19. století vytrácí a začínají narůstat vzájemné antipatie obou etnik. Tyto averze jsou spojené i s narůstajícími státotvornými myšlenkami u obou národů a růstem polských ambicí v prostoru Těšínska i českého strachu z polonizace a

³⁷ Podrobněji se hospodářskému vývoji regionu věnuje jedna z následných kapitol. Pozn. T.M.

³⁸ ZAHRADNIK, Stanisław, *Nástin historického vývoje*. In: Kadłubiec Karol Daniel a kol., *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995)*, Ostrava 1997, s. 10-12.

³⁹ SPYRA, Janusz, *Rozwój świadomości regionalnej i narodowej mieszkańców Śląska Cieszyńskiego przed pierwszą wojną światową*. in: Kolektiv autor, *Śląsk Cieszyński, Granice - przynależność – tożsamość*, Cieszyn 2008, s. 28 -29.

⁴⁰ ZAHRADNIK, Stanisław, RYCZKOWSKI, Marek, *Korzenie Zaolza*, Warszawa 1992, s.45.

naopak.⁴¹

V této době se objevuje nebo „obnovuje“, vedle již nově etablovaných národností i tzv. Šlonzácké hnutí, hlásící se k původní slezské identitě. Šlonzáci jsou jako etnikum jazykově blízko polštině a kulturně německému prostředí. Protože však pro národnostní identitu je v té době hlavní jazykové kritérium, je zejména Poláky toto hnutí zpochybňováno jako odpadlické od polské myšlenky (objevují se názory o germanizovaných Polácích pod českým vlivem) a neobjevuje se ani v předválečných cenzech.⁴²

2.4 Národnostní a náboženské poměry na Těšínsku, jejich vývoj do začátku 20. let minulého století

K tomu, abychom měli národnostní obraz Těšínska, mimo již hlavně v historickém přehledu zmíněná „regiontvorná“ etnika: polské, české a německé, úplný, musíme se ještě jednou a podrobněji zmínit o tzv. Šlonzácích a také o dalších národnostech, které byly v historii nebo jsou dodnes v regionu významněji přítomny, tedy Židech a Slovácích i Romech. U každého etnika je krátce zmíněn i následný osud jak v práci sledovaném období, tak prakticky až do současnosti, aby případně došlo k nastínění táhnoucích se důsledků a dopadů původního československo-polského sporu.

Již výše zmíněné šlonzácké hnutí, které bývá propojováno se slezským separatismem, bylo úzce spojeno s osobou Josefa Koždoně (1873-1949) a Slezskou lidovou stranou. U mnoha Poláků bylo v minulosti

⁴¹ GROBELNÝ, Andělín, *Těšínsko od jara národů k samostatným státům (1848 – 1918)* In: Kolektiv autorů, *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava 1992, s. 61-75.

⁴² NOWAK, Krzysztof, *Ruch ślązakowski na Śląsku Cieszyńskim*. In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś : referaty wygłoszone na międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się 4.10.2001 w Czeskim Cieszynie = Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku : sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně, Český Těšín 2001*, s. 61.

odsuzováno pro zradu polské věci a jeho zřejmé proněmecké zaměření, jako nástroje antipolské politiky. Dokonce byla šlonzákům později přisuzována i vina za prohraný česko-polský spor o Těšínsko a poměrně vstřícný přístup k německé okupaci v době druhé světové války.⁴³ Komplikovaná byla samotná identita Šlonzáků, která je vztažena k oblasti Těšínského Slezska jako specifického slezského kulturního regionu, s vlastním jazykovým projevem těšínského nářečí blízkého polštině, ale hlásící se k německému kulturnímu prostředí. Jednoznačně odmítali být řazeni k jakékoliv národnostní skupině, polské, německé nebo české a důsledně trvali na své místní slezské (šlonzácké) identitě.⁴⁴ Jejich největší počet a vliv byl v okrese Bílsko, především však v okolí Skočova.⁴⁵

Právě hlavně polský tlak na začlenění Šlonzáků jako polského etnika znamenal spolu s Němci i podporu české strany v době dělení Těšínska i v případném plebiscitu, když doufali ve zřízení autonomního Těšínského Slezska v rámci Československé republiky nebo dokonce v úplnou státní samostatnost. Proto i rozdělení Těšínska na dvě části se právě Šlonzáků dotklo výrazně, nejvíce i z důvodu toho, že 4/5 z nich zůstali na polské straně regionu, kde je očekávala v budoucnosti netolerance a neuznání ze strany polské administrativy a tvrdá polská asimilační politika. Ale ani v ČSR se později neseťkali se svým proněmeckým zaměřením a vlastní nečeskou identitou s přílišným pochopením a byli v meziválečném období vesměs odkázáni na spolupráci s německou i polskou menšinou.⁴⁶ Druhá světová válka a začlenění obyvatel hlásících se k slezské národnosti (pomocí tzv. volkslistů) jako jednoho z německých etnik, znamenal spolu s Němci prakticky konec tohoto hnutí po druhé světové válce. Přesto se i v současnosti, po možnosti občanů hlásit se k libovolné národnosti, přihlásilo se k slezské identitě při sčítání lidu v roce 2001 přesně 10 878

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ CABADA, HRICOVÁ, s. 66.

⁴⁵ GAŚIOR, Grzegorz: *Zaolží*, Warszawa 2008, s. 47.

⁴⁶ GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 115-117.

občanů, tedy přibližně 0,1% obyvatel České republiky.⁴⁷

Německé etnikum, které bylo na Těšínsku v poměru k polskému i českému nejméně početné, mělo v době rakousko-uherské monarchie výsadní postavení a tvořilo nejvyšší vrstvu společnosti jak v politické, tak hospodářské rovině. Ztráta tohoto privilegovaného postavení po první světové válce v souvislosti se vznikem Československa a Polska byla mezi Němci pocíťována velmi bolestně.⁴⁸ Po rozdělení Těšínska byla, oproti polské straně regionu, této menšině v Československu přiznána všechna práva jako všem ostatním, tedy s možností kulturního rozvoje a politické angažovanosti. Je nutno říci, že německé etnikum na Těšínsku (tak jako v celém tehdejší Československu i Polsku) se s faktem, že se ocitlo na území nových slovanských států, nikdy vnitřně nesmířilo a jeho iredentistické tendence byly patrné celé meziválečné období. Tento fakt se naplno projevil v období před Mnichovem 1938, kdy stupňující se požadavky německé, ale zároveň právě i polské menšiny připravovaly půdu pro likvidaci Československé republiky v její původní prvorepublikové hranici. Návrat ke svému privilegovanému postavení, v období druhé světové války, a německý útlak ostatních národů na Těšínsku včetně židovské a rómské genocidy, znamenal ve svém důsledku úplný poválečný odsun německého obyvatelstva jak z československé, tak polské strany regionu a konec po staletí dlouhé přítomnosti tohoto etnika na Těšínsku.

Druhá světová válka a období těsně po ní, znamenalo také konec židovské komunity v regionu, i když z úplně z jiných důvodů. Toto další, sice nepřilíš početné, ale významné etnikum se nacházelo na Těšínsku po několik staletí. Židé přichází do oblasti Těšínska poměrně pozdě, až v průběhu 16. století, když je pak jejich činnost i život omezován různými nařízeními a patenty, prakticky až do rakousko-uherské tzv. Prosinčové

⁴⁷ ČSÚ, [http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/C2002EA6AD/\\$File/Kapitola3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/C2002EA6AD/$File/Kapitola3.pdf) [21.3.2013].

⁴⁸ GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 118-119.

ústavy z roku 1867, znamenající pro židovskou obec rovnoprávnost. Židů v oblasti poté poměrně rychle přibývá, věnují se obchodu, finančnictví, ale tvoří i součást vzdělané vrstvy např. lékařů nebo právníků. V roce 1869 se v celém Těšínském Slezsku nacházelo 4 078 Židů, v roce 1931 pak 12 276 (7 623 v polské a 4 653 v české části regionu). Většina Židů v regionu se v období konfliktu považovala za Němce nebo inklinovala k německému prostředí a přibližně 80% z nich považovalo němčinu za mateřský jazyk. Poměrně klidné soužití s ostatními etniky na Těšínsku bylo narušeno až šířením protižidovských nálad v době hospodářské krize, které se ještě výrazně vyostřilo před druhou světovou válkou.⁴⁹ Již období po Mnichovu 1938 znamená pro židovskou komunitu pronásledování a útlak jak v polském záboru, tak ve zbylé československé části. Genocida Židů během druhé světové války prakticky znamená likvidaci židovské komunity na Těšínsku. Pro příklad je možné uvést osud početné těšínské židovské komunity, která před válkou čítala necelé tři tisíce osob a po válce se jich vrátila přibližně pouze stovka.⁵⁰ Většina z těch mála navrátilivších se Židů však v letech 1945-49 emigruje na Západ nebo do Palestiny.⁵¹

Dalším výrazným etnikem, které se nachází na území Těšínska, respektive jeho české části a přetrvalo do současnosti, jsou Slováci. Dnes tvoří poměrně významnou a početnou menšinu⁵² srovnatelnou s tou polskou. Migrace Slováků na Těšínsko probíhala postupně prakticky od 19. století, hlavní část však přichází v několika vlnách až po druhé

⁴⁹ SPYRA, Janusz, *Zarys dziejów ludności żydowskiej na Śląsku Cieszyńskim*. In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś* (sborník referátů z mezinárodní vědecké konference konané dne 4. 10. 2001 v Českém Těšíně), Český Těšín 2001.

⁵⁰ SPYRA, Janusz, *Po stopách těšínských židů*, Cieszyn 2004.

⁵¹ SZYMECZEK, Józef, *Stát, církev a národ v československé části Těšínského Slezska*, Český Těšín 2004.

⁵² Do rozpadu Česko-Slovenské federace nebyli Slováci považováni za menšinu, ale za jedno ze státotvorných etnik. Viz ŠRAJEROVÁ, Olga, *Slovenská národnostná menšina v ČR v zrkadle výskumov*. In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś* (sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně), Český Těšín 2001, s. 104.

světové válce jako občané Československa. Příčinou je od počátku růst průmyslové výroby, který si žádá nových pracovních sil, jichž je díky zprvu extenzivnímu průmyslovému růstu a pozdějšímu demografickému poklesu (německý odsun, holocaust) v oblasti nedostatek. Slováci tak v současnosti spolu s českým etnikem, polskou menšinou, ale i romskou komunitou postupně dotvořili současný multietnický charakter české části Těšínska.

Přes spornost o absolutních počtech jednotlivých etnik v různých zdrojích lze říci, že v období konce první světové války na Těšínsku, dle sčítání lidu v roce 1910, mělo obyvatelstvo hlásící se k polské národnosti jednoznačnou většinu.⁵³ Nejvýrazněji v politických okresech Bílsko a Těšín, relativní většinu v okrese Fryštát (Bohumín), mimo okresu Frýdek, tedy nejzápadnější části Těšínska, kde převládalo jednoznačně české etnikum. Největší počet německého etnika se nacházel v okrese a v samotném městě Bílsko,⁵⁴ významnou část obyvatel však Němci tvořili také v Těšíně, Bohumíně a Frýdku.⁵⁵

Poměrně zajímavé jsou v historii oblasti také náboženské poměry na Těšínsku, a to hlavně ve vztahu k téměř čistě katolickému Polsku.⁵⁶ Obecně lze říci, že víra na Těšínsku je v novodobé historii i současnosti silnější a intenzivnější u Poláků než u Čechů. Poláci připisují víře větší důležitost a je více spojena s jejich společensko-kulturními aktivitami a identitou.⁵⁷ Co se týče vyznání, byl a je hlavně u polského obyvatelstva zajímavý fakt, že zhruba třetinu z nich tvoří evangelíci. Luteránství bylo na Těšínsku vždy velmi silné a známý stereotyp „co Polák, to katolík“ zde určitě neplatilo a dodnes neplatí. Naopak bylo velmi vžitě rčení „ Pevný

⁵³ Viz příloha č. 5 – Etnické složení Těšínského Slezska podle sčítání lidu 1910.

⁵⁴ JELÍNEK, s. 41-42.

⁵⁵ GAŚIOR, Grzegorz, s. 47.

⁵⁶ Ke katolickému vyznání se dodnes hlásí 96% obyvatel Polska, 3% procenta jsou ateisté a jen 1% zbývá na všechny ostatní církve, včetně protestantských. Katolická církev je také v privilegovaném postavení vůči státu. Viz KUBÁT, Michal, *Demokracie v Polsku, Politický systém Polské republiky 1989 – 2005*, Praha 2005, s. 143 – 145.

⁵⁷ RUSEK, Halina, *Religia i polskość na Zaloziu*, Kraków 2002, s. 242-243.

jak luterská víra kolem Těšína“.⁵⁸ Vzhledem k tomu, že oblast Těšínska měla a má poměrně pestrou náboženskou skladbu, stávalo se vyznání hlavně v meziválečném období nástrojem politického a národnostního boje různých stran. Výsledkem může být i rozdělení evangelických církví prakticky dle národností nebo protikatolická kampaň po první světové válce.⁵⁹ Každopádně od dob reformace silná pozice evangelické církve oproti ostatním regionům země jak v Polsku, tak v Česku trvá prakticky dodnes a patří určitě k jedněm z charakteristických rysů Těšínského Slezska.⁶⁰

2.5 Přejchod v industriální charakter Těšínska a okolí i jeho hospodářský rozvoj a význam

Hospodářský význam těšínského regionu se velmi zvýšil s průmyslovým rozvojem celé oblasti v průběhu 19. a 20. století, který byl v přímé souvislosti s nálezem ložisek a následnou těžbou černého uhlí. Průmyslový rozvoj se tak stal jednou ze základních determinant vývoje Těšínska v posledních 200 letech, který svým rozsahem výrazně změnil demografii celého regionu jak v počtu obyvatel, tak skladbě. A ve svém důsledku vzhledem k témuž významu byl i jednou z příčin konfliktů mezi místními etniky, potažmo po rozpadu Rakouska-Uherska, i mezi nově vzniklými státy, které si region nárokovaly.

Hospodářský význam měl těšínský region jako komunikační prostor mezi Čechami, Polskem, Slezskem i Uhrami již od středověku. Jednalo se o poměrně bohatou a v severní části úrodnou oblast se značným podílem zemědělské výroby i řemeslné produkce.⁶¹ V 17. a 18. století

⁵⁸ MICHALSKA, Małgorzata, *Religijność na pograniczu. Polaci na Zaolziu, Czeski Cieszyn* 2006, s. 317.

⁵⁹ GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 98-99

⁶⁰ Viz příloha č. 7 – Náboženská struktura Záoší 1910 – 1991, také přibližně odráží situaci v celém Těšínsku.

⁶¹ ŽÁČEK, Rudolf, *Těšínsko od roku 1450*, s. 34-39.

dochází v těšínských Beskydech k rozvoji pastevectví a lesního hospodářství. Zásoby a těžba dřeva znamenaly dlouhou tradici železářství již od 18. století (Ustroňské železářny – 1772), zlomem v oboru je však až objev černého uhlí. Do té doby jednoznačně dominuje průmyslové výrobě na Těšínsku hlavně textilní průmysl (především v Bílku), plátenictví, vlnářství a soukenictví.⁶²

Oblast Těšínska patří geomorfologicky do Hornoslezské pánve, která je z větší části v Polsku (Katovická uhelná pánev) a patří do ní i Ostravsko-karvinská uhelná pánev (území kolem Ostravy, Karviné, Českého Těšína a Frenštátu pod Radhoštěm), ve které se nachází velice kvalitní koksovatelné uhlí (dodnes až 90% zásob ČR).⁶³ Začátky těžby se datují do druhé poloviny 18. století a rozvíjí se spolu s průmyslem hlavně v druhé polovině 19. století. Těžba se v karvinském revíru od roku 1870 zvýšila z 1,1 na 7,6 mil. tun, tedy sedmkrát. Velmi důležitým faktorem pro další rozvoj se také stává dopravní spojení se zbytkem monarchie. Prodloužení železnice tzv. Severní dráhy dále na východ, nejprve do Krakova a Haliče, později v letech 1869-71 přes Těšín, Jablunkov, Třinec až do Košic. Bohumínsko-košická dráha se pak stala díky své poloze a funkci spojnicí na Slovensko nejen důležitým hospodářským, ale i politickým faktorem regionu. Tyto všechny faktory vedou k rychlému rozvoji hutního a strojírenského průmyslu, ale i chemického průmyslu a potravinářského (např. Vítkovické a Třinecké železářny, válcovna a chemické závody v Bohumíně, kovodělné závody ve Fryštátě, cukrovary a lihovary). Oblast se stává nejdůležitějším, nejmodernějším a největším průmyslovým centrem nejen v Rakousku-Uhersku, ale i ve středovýchodní Evropě.⁶⁴

Velká poptávka po nové pracovní síle a její příliv do regionu

⁶² PITROVÁ, Blanka, *Těšínsko v letech 1653 – 1848*. In: Kolektiv autorů: *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava 1992, s. 55-58.

⁶³ OKD, <http://www.okd.cz/cz/tezime-uhli/historie-tezby-uhli/ostravsko-v-19-stoleti/>, [13. 2. 2013].

⁶⁴ GROBELNÝ, Andělín, s. 64.

způsobuje nejen již zmíněné demografické a etnické problémy (migrace ze Slovenska a Haliče), ale také sociální. V krátké době až desetinásobný nárůst obyvatel, vznik chudých dělnických kolonií, podíl dělnických a technických profesí na úkor zemědělců a řemeslníků změnil sociální skladbu a charakter společnosti. Vážným problémem se také stává zdravotní stav obyvatel, infekční choroby, nedostatečná výživa, alkoholismus, a už v té době i zhoršené životní prostředí.⁶⁵ Průvodním jevem industrializace je také urbanizace nejen množství chudobných dělnických a hornických kolonií, zaměstnaneckých domů, ale i obrovské průmyslové aglomerace, výstavba činžovních domů a obchodů ve městech mění urbánní a krajinný charakter celé průmyslové části regionu.⁶⁶

Rozdělení regionu po 1. světové válce částečně ovlivnilo i jeho průmyslový rozvoj. Na polské straně zůstala významná část textilního, potravinářského i strojírenského průmyslu, ale rozhodující část průmyslových kapacit včetně prakticky celého uhelného revíru spolu s hutnictvím a košicko-bohumínskou dráhou se ocitá v Československé republice. Region si podrží postavení významného průmyslového centra Československa hlavně v hutnictví a těžbě černého uhlí,⁶⁷ které prakticky přetrvává dodnes.⁶⁸ Po krátkém omezení rozvoje v době polského záboru Záolší, kdy je propouštěno dělnictvo a omezena výroba uhlí a železa, pro které nemá Polsko zajištěný odbyť, dochází k opětovnému výraznému nárůstu produkce pro zbrojný průmysl Německa a ještě většímu nárůstu v době poválečné, za komunistického režimu.⁶⁹

⁶⁵ OKD, <http://www.okd.cz/cz/tezime-uhli/historie-tezby-uhli/ostravsko-v-19-stoleti/>, [13. 2. 2013].

⁶⁶ GROBELNÝ, s. 65-67

⁶⁷ Rozložení průmyslové výroby v Československu názorně ukazuje příloha č. 8 této práce.

⁶⁸ GAWRECKÁ, Marie: *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918-1938*. Opava 2004, s. 64-65.

⁶⁹ BORÁK, Mečislav, *Těšínsko v letech 1938 – 1945*. In: Borák Mečislav, Gawrecki Jan, *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava 1992, s. 103.

3 STŘEDNÍ EVROPA V KONTEXTU VÝVOJE MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ A JEJÍ DEZINTEGRACE PO 1. SVĚTOVÉ VÁLCE

Složitá situace ve střední Evropě, která nastala po první světové válce zánikem starých mocnářských říší, prohrou Německa, vítězstvím bolševiků v Rusku, rozpadem Rakouska-Uherska a vznikem novodobých samostatných států na jeho troskách, změnila obraz střední Evropy oproti minulým stoletím naprosto radikálně. Bližší přiblížení poměrů ve střední Evropě v období po ukončení první světové války a zasazení vypuknuvšího československo-polského o Těšínsko do širších středoevropských souvislostí v kontextu dezintegrace středoevropského prostoru a jejich vzájemných vlivů, by mělo být předmětem této kapitoly. Částečně se tím poruší určitá chronologie práce, když v sledovaném období v některých částech problematiky časově přesáhneme i přímý československo-polský konflikt o Těšínsko, jehož průběh, řešení a důsledky budou detailněji popsány v následujících kapitolách.

3.1 Střední Evropa a její dezintegrace po 1. světové válce, Československo a Polsko součástí Versailleského systému

Střední Evropa jako pojem, celek, její prostorové vymezení je sám o sobě poměrně problém, který bývá jak v historii, tak v pojetí často dosti rozdílný. Dlouhou dobu několika staletí před první světovou válkou utvářela se podoba střední Evropy v intencích vztahů mocností Rakouska (Rakouska-Uherska), Německa (Pruska, německých zemí) a Ruska, v širším pojetí střední Evropy také v postupně slábnoucím vlivu Turecka. První světová válka a její výsledky i důsledky znamenaly naprosto zásadním zlom v této konstelaci. Nejen rozpad dlouhodobých říší, vznik nebo obnova novodobých států ve střední Evropě, ale i rozklad morálních hodnot „staré“ společnosti po válce, razantní nástup nových ideologií, s tím související vzrůst sociálního hnutí a nárůst strachu z bolševizace Evropy, nový pohled na mocenskou politiku v mezinárodních vztazích, návrhy nové organizace světového společenství států, to vše, ale

samozřejmě daleko více, byly vlivy, které znamenaly dalekosáhlé změny v podobě i střední Evropy.

Mocenský útlum Německa, bolševizace Ruska, rozpad Rakouska-Uherska a vznik pásu nových a novodobých států, oddělujících od sebe právě mocnosti Německa a Ruska, znamenal i zvýšený zájem o tuto oblast ze strany vítězných mocností, především pak Francie, ale i Itálie, která se snažila spíše neúspěšně na úkor Francie prosazovat zde svůj vliv. Velká Británie pokračuje v politice mocenské rovnováhy bez zvláštní potřeby silnější přímé angažovanosti na kontinentě, ve Spojených státech postupně opět převládá politika izolacionizmu, ze které se zatím pouze vymyká politika prezidenta Wilsona s jeho „čtrnácti body“ i vize fungování Společnosti národů.

Trvalým úsilím Francie po první světové válce byla až obsesní snaha o zajištění vlastní bezpečnosti a udržení slabosti Německa za každou cenu, což se výrazně projevilo na Pařížské mírové konferenci prosazením zdrcujících mírových podmínek, které byly podnětem k německému revizionizmu po celé období mezi válkami. Poté, co se víceméně nezdařila vojensky garantovaná „tradiční“ aliance s Velkou Británií, soustředila se Francie na doktrínu kolektivní bezpečnosti a Společnosti národů, kde i v jejích plánech střední Evropa hrála význačnou roli.⁷⁰ Francouzským záměrem bylo místo rozpadnutého Rakouska-Uherska vytvořit blok vzájemně spolupracujících středoevropských států, které budou tvořit jakýsi „*cordon sanitaire*“ mezi Německem a Ruskem a budou oporou udržení versailleského uspořádání v Evropě. Jako klíčová byla považována spolupráce mezi největším Polskem a nejvyspělejším Československem, která se příliš k francouzské lítosti nedařila.⁷¹ Paříž tedy toužila mít na východě silného spojence, který by nahradil toho tradičního a po první světové válce zmizelého partnera, tedy carské Rusko jako mocenskou protiváhu vůči Německu. Další funkcí tohoto

⁷⁰ KISSINGER, Henry, *Umění diplomacie, Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*, Praha 1999, s. 266-267.

⁷¹ KŘEN, s. 380.

nárazníkového pásma měla být i hráz opačně proti Sovětskému Rusku a pronikání bolševismu do Německa a dále do západní Evropy.⁷²

Tato vize se konec konců v principu shodovala i s představami Masaryka, který se domníval, že lze ve střední Evropě vytvořit pás slovanských států Polska, Čech (Československa) včetně Jugoslávie, kterou navrhoval propojit slovanským koridorem přes Maďarsko. Primárně měl být však zaměřen proti německému expanzionizmu na východ, garantován Ruskem a vylučoval z něj Maďarsko jako přirozeného protislovanského spojence Německa v jejich revizionizmu k novému uspořádání střední Evropy.⁷³ Tyto představy však byly v přímém v rozporu se zájmy Polska, které za hlavního historického nepřítele považovalo Rusko, spojence Maďarsko a spolupráci s Jihoslovany považovalo za nedůležitou a ve svém kladném vztahu k Maďarsku i za nežádoucí.

To, že tento francouzský záměr fungování spolupráce Polska a Československa, ale i dalších středoevropských států ve versailleském systému příliš nefungoval, mělo poměrně hodně příčin a důvodů. Obecně všechny nově vzniklé státy ve středoevropském prostoru měly výrazné konfliktní problémy s určením svých hranic a tedy se svými sousedy, kdy se střetávaly koncepty jak historické, tak národnostní i mocenské. Tento stav často vedl k vzájemným sporům i vojenským konfliktům a vzniku mnoha národnostních menšin mimo území jejich národního státu jako zárodkům budoucích snah o revizi daného stavu. Každý stát měl i své vnitropolitické problémy se svým ustavením, kdy prakticky ve všech státech, snad mimo Československa, vzniká nějaká forma autoritativního režimu, která velmi často akcentuje národnostní a nacionalistickou politiku vůči vlastním národnostním menšinám nebo okolí. K těmto problémům politickým nutno přičíst i různorodé, až protichůdné hospodářské zájmy jednotlivých států dané i různou úrovní rozvinutosti hospodářské i společenské. Jedním z těchto významných sporů, které znamenaly

⁷² KLIMEK, Antonín, KUBŮ, Eduard, *Československá zahraniční politika 1918-1938*, Praha 1995, s. 32.

⁷³ KREJČÍ, s. 183.

vyhrocení těchto výše zmíněných problémů a které prakticky znemožňovaly jejich vzájemné překonání nebo otupení, byl i československo-polský spor o Těšínsko, přestože nebyly nebo nemusely být tou primární příčinou špatných vztahů, ale kolikrát i spíše důsledkem výše zmíněných problémů.

3.2 Vzájemné vztahy a situace Československa a Polska v kontextu dezintegrace střední Evropy po první světové válce

To, že vzájemná spolupráce a porozumění nefungovalo konkrétně mezi Polskem a Československem, mělo v obecné rovině samozřejmě příčinu také ve výše zmíněných problémech nově vzniklých středoevropských států. Česko-polské vztahy ale byly dlouhodobě i aktuálně zatíženy mnoha dalšími specifickými problémy, které přes zdánlivou možnost idylické spolupráce dvou bratrských slovanských států dané problémy ještě prohlubovaly. A to přes relativní katolickou náboženskou jednotu, příbuznost obou jazyků a vliv západoevropské civilizace existoval zde určitý „etnickopsychický“ faktor, vzájemná antipatie a pocit konkurence, které ovlivňovaly oba národy v jejich spolupráci.⁷⁴

Rozpor v národních zájmech Čechů a Poláků lze nalézt již na konci 19. století, kdy Poláci v Rakousku-Uhersku po roce 1869 usilují o autonomii Haliče a úzce spolupracují s maďarskou aristokracií, což cítí Češi dost nelibě i vzhledem k jejich malému vlivu v mocnářství. Naopak české sympatie k ukrajinskému nacionalismu ve východní Haliči cítí opačně Poláci jako ohrožení jejich zájmu v této oblasti.⁷⁵ Odtud se i táhne tradiční touha Polska po společné hranici s maďarským spojencem,

⁷⁴ MOROZOV, Stanislav, Vaclavovič, *Polsko a Československo v evropských vztazích 1933-1939*, Praha 2009, s. 6.

⁷⁵ Tamtéž.

kteřou jim pozdější vznik Československa znemožnil.

Poměrně velmi zásadní otázkou mezi Čechy (Čechoslováky) a Poláky, byl již výše zmíněný jejich vztah k Rusku. Rusofilství a také v širším pojetí slavjanofilství, které je a bylo imanentní součástí českého politického myšlení a prostředí, je v Polsku v podstatě neznámé nebo hrálo prakticky vždy marginální roli. Přestože část polské politické reprezentace z pragmatických důvodů hrozby německé expanze považuje spolupráci s Ruskem za žádoucí, za hlavní historický polský konflikt je však považován konflikt polsko-ruský.⁷⁶

Poměrně rozdílná byla i situace v Československu a Polsku při obnově jejich státnosti po první světové válce. Jestli můžeme mluvit o poměrně hladkém vzniku Československa jako uznaného spojence vedoucího válku na straně Dohody, samozřejmě z velké části díky úspěšné „zahraniční akci“ vedené Masarykem, československým zahraničním legiím, ale i práci domácího odboje, pak v případě Polska byla situace při jeho vzniku výrazně komplikovanější. Československo jako nový stát již velmi brzo ovládalo většinu území, na které si činilo nárok, rychle se povedlo utlumit iredentistické tendence německé menšiny v pohraničí, sice složitěji, vojensky a s podporou Dohody, tedy hlavně Francie, připojit Slovensko a Podkarpatskou Rus.⁷⁷ Došlo i poměrně k rychlé vnitřní politické stabilizaci a demokratické konstituci nového státu i úspěšné hospodářské a měnové reformě.

V případě Polska byla situace kolem znovuzískání nezávislosti a ustavení nového státu (včetně jeho hranic) daleko komplikovanější. Od počátku polského národního státu se zde střetávaly dvě politické

⁷⁶ VALENTA, Jaroslav, *Poláci a Rusko v letech 1918-1945: státní politika a veřejné mínění*. In: LEŠKA, Vladimír a kol., *Rusko, Polsko, střední Evropa: dědictví minulosti a současnosti*, Praha 1998, s. 17.

⁷⁷ WANDYDZ, Piotr S., *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti*, Praha 1998, s. 185-186.

koncepte. Jednu reprezentovali Roman Dmowski⁷⁸ a také Ignacy Paderewski, tu druhou pak Józef Piłsudski.⁷⁹ Dmowského politická koncepce, který se za první světové války spoléhal na spolupráci s mocnostmi Dohody, byla silně protiněmecká a nacionalisticky orientovaná, byla více realistická v možnostech Polska a počítala s největším možným rozšířením na úkor oslabeného Německa. Piłsudského koncepce, který se naopak za války orientoval a spoléhal na centrální mocnosti, které porazí Rusko, byla jednoznačně protiruská a kalkulovala hlavně s rozšířením Polska na východ.⁸⁰ Jeho vize byla méně nacionalistická a fakticky federalistická, když uvažovala s obnovou polského státu v rozsahu někdejší „Rzeczpospolité“ jako jádra této federace, k níž by se přidružila Litva, Bělorusko a Ukrajina, tedy vybudování Polska jako nové nebo obnovené východoevropské mocnosti.⁸¹

Tato situace se pak výrazně odrazila v nastávající rusko-polské válce 1919-1920, která znamenala pro formující se polský národní stát naprosto zásadní a životní záležitost. Tato válka jako jediná ze šesti pohraničních válek, které Polsko v té době vedlo, přesáhla rámec lokální důležitosti a svým průběhem i důsledky ovlivňovala mezinárodní situaci v celé Evropě.⁸² Přestože Dmowski byl v počátku formování státu v boji o moc prakticky politicky poražen a zvítězil Piłsudski, který se stal fakticky v letech 1918-1922 neomezeným vládcem Polska. Piłsudského projekty, jako poslední pokus oživit sny Mickiewicze, byly zavrženy Rusy, Litevci i Ukrajinci a nikdy nebyly zdaleka naplněny. Prakticky dostaly za pravdu názory Dmowského, že hranice Polska jsou odrazem jeho vojenské zdatnosti, a Polsko se muselo v budoucnosti smířit se statusem země

⁷⁸ Roman Dmowsky (1864-1939), vůdce polské konzervativní a nacionalistické Národní demokracie, politický soupeř Piłsudského v boji o moc v novém Polsku. Pozn. T.M.

⁷⁹ Maršál Józef Piłsudsky (1867-1935), polský vlastenec, obdivovaný vojenský hrdina v boji za obnovu Polska a Rusko-polské války, socialista - politický soupeř Dmowského. Pozn. T.M.

⁸⁰ KUČERA, Rudolf, *Kapitoly z dějin střední Evropy*, Praha 1992, s. 47.

⁸¹ VALENTA, s. 20-21.

⁸² DAVIES, Norman, *Polsko, dějiny národa ve středu Evropy*, Praha 2003, s. 124-125.

střední velikosti.⁸³ Právě tato situace Polska, v pro něj velmi těžkých časech rusko-polské války, která vrcholila v létě roku 1920 bitvou u Varšavy, tedy v období, kdy se rozhodovalo o řešení československo-polského sporu o Těšínsko, je dáváno československé straně Poláky za vinu, že zlovolně zneužila svízelného postavení Polska, které tím bylo donuceno akceptovat pro něj normálně nepřijatelné arbitrážní rozhodnutí ve prospěch Československa.

Ještě dalším ne nedůležitým faktorem, se kterým se oba státy také musely při svém vzniku potýkat, byly i odlišné výrazně složitě strukturálními problémy, které je provázely. Československo bylo v zásadě vytvořeno ze dvou charakteristicky dost odlišných částí. Západní, tvořící poměrně rozvinuté a průmyslové české země včetně Moravy a Slezska, a východní, tvořené spíše agrárním Slovenskem a Podkarpatskou Rusí. V Polsku, kde převažoval agrární charakter na celém území, byly strukturální problémy nového státu ještě daleko složitější. Vznikalo prakticky z historického záboru tří mocností jako jakási v dosti velké míře nesourodá skládanka. Integrace těchto rozličných území do jednoho státu, která se v minulosti víceméně rozvíjela každá samostatně, se stala velkým problémem. Byly zde velké rozdíly jak v samotném polském prostředí, tak i mezi německými a východními záborů-kulturní, národnostní, společenské i hospodářské.⁸⁴

V nastávajícím sporu a konfliktu o Těšínsko tak proti sobě stály dva obnovené sousedské národní státy, které se nacházely v podobné geopolitické situaci střední Evropy, kdy se i z důvodu jejich etnické a méně již kulturní blízkosti nabízela jejich vzájemná spolupráce. Z důvodů hlavně rozdílných zahraničně politických zájmů a ambicí, protichůdných hospodářských zájmů, odlišných vztahů ke svým sousedům, ale i nastalým hraničním sporům zůstaly jejich vztahy víceméně chladné až odmítavé. Narůstající hraniční spor o Těšínsko, ale také o oblasti Oravy a

⁸³ NOWAK, Andrzej, *Rusko, Polsko a moderní dějiny východní Evropy*, Brno 2010, s. 231-232.

⁸⁴ KŘEN, s. 363-364.

Spiše,⁸⁵ na které si Polsko rovněž v tomto období dělalo nárok, ke zlepšení neblahého stavu mezi oběma státy rozhodně nepřispěl, naopak vyhrocením konfliktu o Těšínsko do krajnosti později prakticky přerostl až v oboustrannou nevraživost.

4 PŘÍMÝ KONFLIKT O TĚŠÍNSKO, SEDMIDENNÍ VÁLKA, PLEBISCIT A MEZINÁRODNÍ ARBITRÁŽ

Následná část práce by se měla hlavně zabývat čistě historickou rovinou analýzy a pokusit se představit a popsat události i okolnosti přímého konfliktu o těšínský region, jeho vzniku, průběhu a řešení. Tedy období, které se mělo výrazně až osudově zapsat do dějin Těšínska a československo-polských vztahů v průběhu celého 20. století.

4.1 Od prozatímního řešení sporné otázky při vzniku československého a polského státu k „sedmidenní válce“

První roky po skončení první světové války se stanou pro Těšínsko dobou plnou konfliktů, nacionalistických vášní a fatálních událostí, které budou determinovat vývoj regionu i československo-polských vztahů prakticky na hodně let dopředu, potažmo až do současnosti.

4.1.1 *Období zrodu národních států Československa a Polska na podzim 1918, začátek vyhrocení konfliktu*

Naplno se národnostní spory započaté již v průběhu 19. století

⁸⁵ Problematikou sporných území na severním Slovensku, tedy bývalé uherské hranici se tato práce podrobněji nezabývá. Obě sporné území nebyly pro oba státy nijak zvlášť důležité a jejich rozdělení, které proběhlo současně s řešením Těšínské otázky bylo víceméně oboustranně akceptováno a nemělo významnějšího vlivu na československo-polské vztahy. Pozn. T.M.

projevily po rozpadu rakousko-uherské monarchie na konci první světové války. Představy všech tří hlavních národnostních etnik o dalším osudu Těšínska a jeho státní příslušnosti se logicky podle národnosti výrazně lišily. Poměrně nejasný však na začátku toho konfliktu zůstával postoj toho čtvrtého, již zmíněných Šlonzáků, kteří hlavně v období nastolení otázky plebiscitu a následné arbitráže sehráli později poměrně významnou roli.

K prvním jednání ohledně Těšínska dochází mezi zahraničními i domácími budoucími politickými reprezentacemi Československa a Polska formujícími se již během první světové války. Masaryk a Beneš se setkali poprvé s Dmowskim⁸⁶ v únoru 1916 v Paříži, kdy řešili převážně rozdílné vztahy k carskému Rusku. O Těšínsku se okrajově zmiňují až v Londýně téhož roku, kde se tato otázka jeví jako podružná, vzhledem vyšším společným cílům obou reprezentací, např. jejich uznání spojeneckými mocnostmi. Konkrétněji k Těšínsku a o problematice těžby uhlí i železnice na Slovensku hovoří Masaryk s Dmowským a Paderewským až v půlce září 1918 v New Yorku, když už je delší dobu znám polský požadavek na celé Těšínské Slezsko, zaslaný i v memorandech představitelům dohodových mocností. V zásadě se domluví, že se v budoucnu obě strany zdrží jednostranného řešení problému v otázce, komu případně region připadne, násilného záboru nebo proklamace příslušnosti k určitému státu. A po válce se v klidu a přátelsky, jakmile budou oba státy konsolidované, případně s pomocí mocností, domluví. V květnu 1918 dochází také k setkání domácích českých a polských politických elit, při kterém Karel Kramář za českou stranu trvá na požadavku hranic na Visle, když později se stane tvrdým a hlavním zastáncem historického práva českých zemí na celé Těšínsko.⁸⁷

Zrod novodobých států Československa a Polska v roce 1918 znamenal pro oba státy v prvopočátku poměrně značné problémy

⁸⁶ Dmowsky v té době s Paderewskim ve vedení Polského národního výboru, uznaného dohodovými mocnostmi v roce 1917 za oficiální reprezentaci Poláků. Pozn. T.M.

⁸⁷ JELÍNEK, s. 10-14.

s vymezením a zajištěním svých hranic. Problémy Československa s jižní hranicí na Slovensku a samozvanými německými provinciemi v pohraničí spolu s ambicemi Polska na Ukrajině a v Bělorusku (válka s Ruskem, respektive Sovětským svazem) Horním Slezsku a Gdaňsku, nenaznačovaly jednoznačně, že by poměrně malé území Těšínska mělo být závažnějším jádrem sporu mezi oběma sousedními státy. Víra v případnou dohodu byla na začátku na obou stranách poměrně značná. Ještě v prosinci roku 1918 prezident Masaryk spoléhá na „blahodárnou sílu slovanské myšlenky“ a prohlašuje, že „problém Těšínska je celkem nepatrný vzhledem k úkolům, které nás čekají“.⁸⁸ Vymezení hranic vůči přátelskému Polsku dojde dohodou, kterou označuje za relativně snadnou. K té dojde, až budou mít Poláci stát „řádně utvořený a ustálený“, zatím věří v respektování předběžných dohod s Dmowskim. Tuto důvěru v polskou loajalitu díky informacím o nejasných poměrech a projevech národnostního šovinismu v Polsku však postupně ztrácí, a to i přes iniciativu Piłsudského⁸⁹ ustanovit komisi k řešení vzájemných vztahů.⁹⁰

Od začátku sporu Češi opírají svůj nárok na Těšínsko o historický princip na nezpochybnitelné sepětí území se Zeměmi Koruny české a argumentují hospodářským významem území pro český rozvinutý průmysl i strategickou důležitostí košicko-bohumínské dráhy pro vznikající novodobý československý stát. Polská strana se odvolává na etnický princip, na „wilsonovské“ právo národů na sebeurčení, které považuje za primární a nejdůležitější,⁹¹ přestože sama tento princip jinde, hlavně při stanovení hranic na východě, neuznává. Nutno však připomenout, že československá strana ve stejném období upřednostňuje opačně národní princip před historickým v případě Slovenska.

⁸⁸ PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu I.-IV.*, Praha 2003, s. 376

⁸⁹ Piłsudsky v té době zastává funkci tzv. náčelníka státu, s fakticky neomezenou mocí, když tato funkce prakticky supluje ještě nekonstituovanou prezidentskou funkci ve vznikajícím polském národním státě (1918-22). Pozn. T.M.

⁹⁰ POLÁK, Stanislav, *T.G. Masaryk, Za ideálem a pravdou (1919-1937), svazek 6*, Praha 2012, s. 19.

⁹¹ NOWAK, *Pierwsza Niepodległość*, s. 97.

Situace přímo na Těšínsku se ale po rozpadu Rakouska-Uherska poměrně rychle radikalizovala. Již 19. října 1918 zakládají Poláci tzv. Národní radu Těšínského knížectví (Rada Narodowa) jako svůj reprezentativní orgán a oficiálně proklamují příslušnost celého Těšínského Slezska k polskému státu. Prakticky to samé na české straně udělá s několikadenním zpožděním Zemský národní výbor pro Slezsko hned po svém založení 29. října 1919. Poláci pak vzápětí po své proklamaci prakticky většinu území s polskou většinou převedou pod svoji vojenskou kontrolu. Vznikající prvotní konflikt je 5. listopadu 1918 zažehnán prozatímní dohodou mezi oběma správními orgány. Ta prozatímně stanoví oblast správy v zásadě podle etnické klíče, než k dojde k mezinárodní dohodě o osudu Těšínska mezi oběma státy. Do té doby se obě strany mají zdržet jakékoliv radikální akce, která by strhla řešení sporu ve svůj prospěch. Nepříliš intenzivní pokusy a malá snaha z obou stran o dohodu v následném období prakticky neposunou řešení problému ani o krok dál. Československá strana dále argumentuje faktem, že vzhledem k vnitropolitické situaci v Polsku ještě nemá prakticky s kým pořádně o problému jednat.⁹² A tak se snaží se přesvědčit Dohodu, aby obsadila Těšínsko svým vojskem a zajistila tak pořádek i *status quo* v oblasti, ale i začíná stále reálněji přemýšlet o případném vlastním vojenském zásahu. Situace se vyhrocuje poté, co polská strana vyhlásí (28. 11. 1918) na konec ledna volby do polského sejmu pro území pod její správou Tento fakt je chápán československou stranou jako prohlášení aktu polské suverenity nad Těšínskem a jednoznačné porušení dohody z 5. listopadu.⁹³

⁹² PAŇKO, Gražina, *Masaryk a Polska*. In: sborník referátů z mezinárodní vědecké konference konané dne 5-6.6.1991 v Brně: *T.G.Masaryk a střední Evropa*, , Brno 1994, s. 55.

⁹³ GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 26-33

4.1.2 Vojenský konflikt mezi Československem a Polskem – tzv. „sedmidenní válka“

Československá strana se nakonec rozhodne k přímé vojenské intervenci, která bude zahájena 23. ledna 1919 a ukončena uzavřením příměří 1. února 1919, tedy po sedmi dnech vojenských operací, při kterých dosáhnou československé jednotky řeky Visly. Záměrem československé strany je nejen překazit konání voleb na sporném území, ale zřejmě i snaha Prahy přenést řešení problému na mezinárodní scénu právě začínající mírové konference v Paříži.

Vojenské přípravy prakticky probíhají od konce roku 1918, kdy se začíná reálně uvažovat o alternativě vojenské akce jako radikálního řešení sporu v československý prospěch. Rozhodnutí o vojenském řešení těšínského problému je konkrétněji projednáno na úrovni vlády již při jejím zasedání 2. ledna 1919, které se zabývá především přípravou na pařížskou mírovou konferenci a otázkou hranic Československa. K definitivnímu rozhodnutí dojde na zasedání vlády 17. ledna 1919, kdy je schváleno vypracování poselství, přesněji ultimáta, pro polskou stranu, které má být předáno těsně před začátkem akce.⁹⁴ Názor Prahy vystihuje i dopis Masaryka Benešovi z 5. ledna 1919, ve kterém píše: „Poláci nemají ještě svůj stát, nýbrž státy, respektive náběhy státu. Okupace Slezska neloyální a anarchická – anonymní, privátní. Ustoupit jim dost. Dosáhli okupací rozvratu a bolševismu. I Poláci nás žádají o okupaci.“⁹⁵ Ministr Beneš se dál v Paříži zatím stále snaží přesvědčit mocnosti k obsazení Těšínska dohodovými vojsky nebo alespoň dosáhnout svolení k vojenskému zásahu československých jednotek pod dohodovým velením. To se mu však nepodaří, přestože se česká strana bude snažit při začátku

⁹⁴ DEJMEK, Jindřich, KOLÁŘ, František, *Dokumenty československé zahraniční politiky, Československo na pařížské mírové konferenci*, Praha 2001, dokument č. 57, s.131 a dokument č. 74, s. 167.

⁹⁵ ŠOLLE, Zdeněk, *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919, část první*, Praha 1993, s. 53.

tažení takový dojem vyvolat. Text výše zmíněného memoranda Varšavě je schválen na zasedání vlády 20. ledna 1919. Odvolává se na předchozí dohody ohledně Těšínska, jejich porušování polskou správou a hlavně vládou vyhlášených voleb do polského Sejmu. K předání však před vlastním vojenským zásahem nedojde. Český konzul v Krakově je 23. ledna, v den zahájení útoku a předání nóty, naneštěstí zatčen polskou stranou pro podezření ze špionáže.⁹⁶ Tato skutečnost se stane jedním z pozdějších argumentů polské strany o nevyprovokovaném a předem neohlášeném útoku československé strany. Polská strana vojenským přípravám a ruchu na československé straně nevěnuje zvláštní pozornost, nevěří, že by se Československo odhodlalo k vojenské akci a vše považuje jen za určitou demonstraci síly, aby se vytvořil tlak na polskou stranu a lepší pozice k vyjednávání.⁹⁷

Československá strana soustředí k útoku na Těšínsko poměrně značné síly. Velením československých jednotek je pověřen francouzský podplukovník českého původu Josef Šnejdárek,⁹⁸ zkušený voják, který sloužil již v rakousko-uherské armádě, bojoval v severní Africe jako příslušník francouzské cizinecké legie a který se nedávno vrátil v řadách 21. střeleckého pluku našich francouzských legií do vlasti. Původně měl být velitelem jmenován podplukovník francouzské armády Antoin Paul Gillain, ale velení odmítl s odůvodněním, že Francie není s Polskem ve válečném stavu.⁹⁹ Šnejdárek se tak stává tím „pravým mužem“ Prahy s dobrodružnou povahou i minulostí, polskou literaturou označovaný za důvěrného člověka Masaryka,¹⁰⁰ který nepokládá otázky, ale jedná. Sám

⁹⁶ JELÍNEK, s. 57.

⁹⁷ CHMIELARZ, Andrej, *Walka o Śląsk Cieszyński w 1918 i 1919*. In: GMITRUKA, Janusa, STAWARZA, Janusa, *Stosunki Polsko-Czesko-Słowackie 1918-2005*, Warszawa 2006, s. 68-69.

⁹⁸ Později obdrží Šnejdárek československé občanství, z armády odchází do penze v roce 1935 jako armádní generál, umírá v Casablance v roce 1945 kam odešel po německé okupaci. Viz BÍLEK, s. 52.

⁹⁹ BÍLEK, s. 46-49.

¹⁰⁰ KAMIŃSKI, s. 428.

Šnejdárěk trochu neskromně ve svých pamětech popsal převzetí rozkazu od ministra obrany Klofáče ke své misi a celý vojenský konflikt zpětně takto: „Toto mé setkání s ministrem a generálním inspektorem bylo podkladem vojenského tažení, za kterého jsem do desíti dnů zatlačil polského generála Latiníka, dobyl Těšínska a získal pro republiku uhelné doly miliardové hodnoty.“¹⁰¹

Hlavní nasazenou vojenskou silou z československé strany byl již zmíněný 21. pěší pluk francouzské legie a postupně v souhrnu dalších 13 samostatných praporů pěchoty, dvě dělostřelecké baterie, jízdní eskadrona a plus také další dobrovolnické strážní, bezpečnostní a asistenční jednotky zvané Národní gardy, přibližně o 5 000 mužích. Polský velitel v oblasti plukovník Latiník¹⁰² má k dispozici pouze 16 rot pěchoty, čtyři kulometné roty, četv jezdecká, jednu dělostřeleckou baterii, sbor o 540 četnících a sbor místní dobrovolné milice o přibližně 6 500 mužích, jejichž vojenský výcvik je minimální a jen třetina z nich je vyzbrojena.¹⁰³ Odhaduje se, že na československé straně v průběhu konfliktu bojovalo nebo bylo do vojenských akcí nasazeno 7-15 tisíc vojáků, na polské pak přibližně 2-3 tisíce, plus místní domobrana.¹⁰⁴

Co se samotného průběhu války týče, vojenský útok byl zahájen ve čtvrtek 23. ledna 1919 ve tři hodiny odpoledne. Tomu předcházela poměrně bizarní pokus podplukovníka Šnejdárka Istí přesvědčit polského velitele, že se jedná o akci pod patronací Dohody, a přimět jej tak k vyklizení Těšínska bez boje. Spolu s dalšími čtyřmi nižšími důstojníky Dohody dislokovanými v té době v Československu¹⁰⁵ navštívil polského velitele 23. ledna dopoledne v jeho štábu a předložil mu ultimátum k zahájení opuštění oblasti do jedné hodiny odpoledne téhož

¹⁰¹ ŠNEJDÁREK, Josef, *Pochoduj, nebo zemři!*, Praha 1994, s. 187.

¹⁰² Franciszek Ksavery Latinik (1864-1949). Také zkušený voják z Rakousko-Uherské armády, později úspěšně sloužil i za Polsko-ruské války. Pozn. T.M.

¹⁰³ BROFT, s. 50-52.

¹⁰⁴ PILARSKI, s. 33.

¹⁰⁵ Francouzský pplk. Gillain (někdy uváděn mjr. Madyut), italský pplk. Nosseda, anglický mjr. Crossfield a americký kap. Voska. Viz BÍLEK, s. 49.

dne. Plukovník Latinik Šnejdárkovu lest prohlédl, ustoupit rázně odmítl, čímž se stal vojenský střet již neodvratným.¹⁰⁶

Jednotlivé vojenské operace následně probíhají v poměrně rychlém sledu.¹⁰⁷ Ještě 23. ledna odpoledne je hladce obsazen Bohumín a do rána pak přes silnější odpor Poláků i Karviná. Útok se následný den dále rozvíjí na čáru Petroviče – Fryštát – Ráj – Karviná, aby byl 25. a 26. ledna zastaven pro přeskupení vojsk a doplnění posil, to vše za neustálých drobných bojů v menších obcích. Ráno 27. ledna je obsazeno město Těšín a okolí, poté co polské jednotky vzhledem k převaze československých vojsk a obav ze zničení města dělostřelectvem ustoupí bez boje. Ještě téhož dne večer dostává pplk. Šnejdárek rozkazy k dalšímu postupu až na linii západního břehu řeky Visly, která byla v té době československou stranou akceptovatelná jako případná budoucí státní hranice, uvažovaná v dohodě s Polskem o rozdělení Těšínska. Rozhodující a zřejmě i největší boje této krátké války byly svedeny u města Skočov (Skoczów) ve dnech 29. - 31. ledna. Československá vojska v nich přes silný polský odpor, účinnou palbu polských děl a také v nepříznivých zimních podmínkách prolomila polskou obranu a obsadila západní část předmostí Skočova i důležitý most přes Vislu, na severu oblasti útoku. Pplk. Šnejdárek plánoval na 31. ledna rozsáhlý sbíhavý útok a dobytí celého města, po kterém by se pravděpodobně celá polská obrana zhroutila a došlo by obsazení celého Těšínska až k městu Bílsko. K tomu již však nedošlo, protože přichází rozkaz z Prahy, která pod tlakem dohodových mocností zastavuje další vojenský postup. Z toho důvodu Šnejdárek dojednává s polským velitelem příměří platné od 1. února a je stanovena demarkační čára dle posledních bojů, na které vojska obou stran zůstanou až do 26. února, kdy je stanovena dohodovou komisí nová demarkační linie kopírující přibližně trať košicko-bohumínské dráhy.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Viz příloha č.10 této práce.

¹⁰⁸ BROFT, s. 52-53. Také BÍLEK, s. 46-69.

Početně silnější, zkušenější a lépe vyzbrojené československé vojsko v přímé konfrontaci jednoznačně vítězí. Z polského pohledu se jednalo o statečný odpor bez varování napadnutých slabších polských sil, které neumožnily agresorovi opanovat celé Těšínsko.¹⁰⁹ Přímý vojenský konflikt si ve svém důsledku vyžádal přibližně 150 mrtvých a 1000 raněných, z toho dle Šnejdárkovy zprávy bylo na české straně zabito 37 a zraněno 118 vojáků.¹¹⁰ Konflikt byl také plný poměrně urputných bojů a určitých excesů vůči nepřátelským vojákům i civilistům, ze kterých hlavně polská strana obviňuje československé vojáky i pplk. Šnejdárka. Polské prameny tak často hovoří o krutostech českých vojáků, bezohledném postupu vůči polským civilistům, dokonce o dobíjení raněných a zajatých polských vojáků.¹¹¹ Za asi nejvážnější obvinění je možno považovat údajné povraždění, postřílení a dobití bajonety 17 zajatých polských vojáků českými legionáři ve Stonavě 26. ledna 1919, které je později často Poláky zmiňováno, avšak československou stranou popíráno a v současnosti uváděno jako fakt sporný a neověřený, minimálně v okolnostech a detailech. Tato krátká válka i její průběh znamená osudovou roztržku mezi československým a polským státem, jejich národy i obyvateli přímo na Těšínsku, když následné období do arbitrážního rozhodnutí v červenci 1920 rozhodně na vyhocenosti neubere.

4.2 Období řešení na probíhající mírové konferenci, otázka plebiscitu a řešení pomocí mezinárodní arbitráže

Od února roku 1919, tedy prakticky od ukončení přímého vojenského střetu, začíná fakticky druhé období sporu o Těšínsko. Celý

¹⁰⁹ KAMIŃSKI, Marek, Kazimierz, *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*, Władysław 2004, s. 425.

¹¹⁰ GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 34-35. Také BORÁK, Mečislav, ŽÁČEK, Rudolf, *Ukradené" vesnice: musí Češi platit za 8 slovenských obcí?*, Ostrava 1993, s. 8-10.

¹¹¹ PILARSKI, Sebastian, *Zarys stosunów polsko-czechosłowackich 1918-1933*. Toruń 2008, s. 34.

spor a jeho řešení se ve svém důsledku přenáší do Paříže, na právě zahájenou mírovou konferenci. Vývoj událostí přímo v regionu budou mít v budoucnu na výsledek sporu spíše jen druhořadý vliv.

4.2.1 Těšínsko pod kontrolou mezinárodní kontrolní komise, první vzájemné pokusy řešení sporu

Na Pařížské mírové konferenci, která byla zahájena krátce před vypuknutím konfliktu, vzbudila zpráva o československé vojenské akci na Těšínsku poměrně velký rozruch a odmítavý postoj. Již 27. ledna informuje Beneš z Paříže Masaryka, že „obsazení Slezska vyvolalo zde zlý dojem ... pokládám za naprosto nezbytné zarazit další postup a čekat na další zprávy od nás“.¹¹²

Spor se tak dostal před Nejvyšší radu Pařížské mírové konference, která si vyslechla 29. ledna stanovisko Dmowského a Beneše s Kramářem. Dmowski žádá o okamžité zastavení vojenských akcí, mluví o zákeřném postupu, požaduje obnovení linie dle Čechoslováky porušené dohody z 5. listopadu 1918, zdůrazňuje etnický princip a převahu polského obyvatelstva v regionu i zásadní význam Polska pro Evropu a jeho aktivitu vůči bolševickému nebezpečí z východu. Beneš s Kramářem, kteří spoléhají a mají podporu hlavně Francie, taktéž varují před bolševickým nebezpečím, které na Těšínsku a v celém polském neuspořádaném státě propuká, argumentují historickým právem na celé území, porušováním dohody z 5. listopadu ze strany Polska, vyhlášením voleb do Sejmu a zásadním ekonomickým významem oblasti pro československý stát i celou oblast, jejíž hospodářskou funkčnost je Československo schopno bezproblémově zajistit.¹¹³ Argumentem je také přítomnost dalších etnik v oblasti, hlavně Němců, a nejasná identita Slezanů odlišující se od té polské. Tyto argumenty v různé obměně pak

¹¹² ŠOLLE, Zdeněk, Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919, část druhá, Praha 1994, s. 161.

¹¹³ GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 38.

budou obě strany prakticky opakovat po celou dobu řešení sporu v následném roce a půl.

Nejvyšší rada pověřuje přezkoumáním celé žádosti komisi v čele s francouzským velvyslancem Noulensem,¹¹⁴ ta však bohužel sblížení československého a polského postoje nedosáhne.¹¹⁵ Návrh na stažení vojsk k linii dohody z 5. listopadu narazí na rozhodný odpor československé strany, a je tedy dohodnut kompromis znamenající, že větší část uhelného revíru a severní část železniční trati Bohumín-Košice zůstane v československých rukou, a jižní část trati včetně města Těšína v polských.¹¹⁶ Dohoda byla stvrzena tzv. „pařížským protokolem“, který s váháním a výhradami k jeho pouhé provizornosti podepsal Beneš 3. února.¹¹⁷ Součástí rozhodnutí také je, že bude ustavena dohodová kontrolní komise, která bude řešit spory přímo na Těšínsku a připraví podklady ke konečnému řešení sporu na mírové konferenci. Sporné území může být později v případě potřeby také obsazeno dohodovým vojskem a československá strana umožní dodávky válečného materiálu pro bojující Polsko. Dále se zakazuje na Těšínsku konání politických voleb, odvodů do armády, přičemž místní obecní správa až do vyřešení bude fungovat dle dohody z 5. listopadu.¹¹⁸

Dne 11. února 1919 přijíždí kontrolní komise vedená jejím v pořadí prvním předsedou, francouzským konzulem Grénardem, do Těšína, který se stane jejím sídlem. Hlavním úkolem komise je na začátku provést důslednou realizaci pařížského protokolu. Od začátku je na ni vyvíjen velký tlak z obou stran konfliktu a snaha získat ji pro svoji věc. Úvodní zpráva komise o československé straně hovoří spíše příznivěji, mluví o klidu a pořádku pod její správou, příklonu německého a slezského obyvatelstva buď k neutralizaci Těšínska, nebo přičlenění

¹¹⁴ V té době předseda komise pro polské záležitosti při mírové konferenci. Pozn. T.M.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Viz příloha č.10 této práce.

¹¹⁷ BÍLEK, s. 76.

¹¹⁸ PELC, František, *O Těšínsku: vzpomínky a úvahy*, Slezská Ostrava 1928, s. 194.

k Československu. Podobného názoru je i väčšina miestnych priemyslníkov. Komise ale také trvá na rychlém stažení československých vojsk na linii dohodnutou 3. února, ke kterému po určité liknavosti z československé strany, ale za velkého nadšení Poláků, dojde 26. února 1919.¹¹⁹ Nařídí také dle pařížského protokolu československou povinnost dodávek uhlí a koksu Polsku. Jejich nepřesná formulace je i příčinou tahanic kolem množství a termínů, což znamená polské protesty a masivní stávky polských horníků na přelomu února a března.¹²⁰

V nastalém období probíhají různá jednání jak na Těšínsku, tak v Paříži, jsou plné měnicích se návrhů k řešení, případně kompenzací, začíná se také vážně uvažovat o plebiscitu, který se jeví od dubna polské straně nejvýhodněji. Poláci neslevují ze svých nároků a v zásadě trvají na přiřazení celých politických okresů Bílsko, Těšín a Fryštát k Polsku. I z těchto důvodů dojde Masarykem v dubnu k formulaci minimálních československých požadavků, tedy zajištění ostravsko-karvinského uhelného revíru a košicko-bohumínské dráhy. Na těchto požadavcích hodlá Praha striktně trvat, přestože se zdá, že polská strana nebere toto stanovisko československé politiky vůbec na vědomí. V květnu roku 1919 se Masaryk sejde s Paderwskim přímo v Praze, výsledkem jejich jednání je dohoda o svolání společné československo-polské komise do Krakova (na červenec), na které by mělo dojít k dohodě, případně k vyřešení celého sporu.¹²¹

Konference v Krakově, která se odehrála ve dnech 21. - 27. července 1919, byla od počátku špatně koncipována, prakticky k žádné dohodě nedošlo a dá se říci, že skončila naprostým fiaskem. Místo expertů a nepřímo angažovaných politických reprezentantů států na ni byli vysláni poslanci a zástupci orgánů přímo z regionu, kteří nebyli schopni uvažovat v rovině zájmu státu a dosáhnout jakéhokoliv kompromisu, bez kterého byl posun v dané věci naprosto nemožný. Mimo neustále

¹¹⁹ BÍLEK, s. 78-80.

¹²⁰ JELÍNEK, s. 76.

¹²¹ VALENTA, *Slezsko česko-polských vztazích*, s. 11-12.

opakované argumenty a návrhy obou stran zazněl poprvé jednoznačně polský požadavek na uspořádání decizivního plebiscitu, který však československá strana vzhledem k nepřipravenosti na takové řešení, ale i kvůli obavám z prohry, rezolutně odmítla.¹²² Československá strana byla díky svému zápornému stanovisku obviněna z nepřístupnosti a prodlužování řešení sporu.

4.2.2 Možnost řešení sporu plebiscitem, předplebiscitní vyostření konfliktu, cesta k mezinárodní arbitráži

Jako nejlepší řešení sporu je dohodovými mocnostmi viděn plebiscit, který by měl poradní funkci pro následné rozhodnutí arbitrážní komise. Odmítavý československý postoj k plebiscitu na konferenci v Krakově se má záhy poměrně neočekávaně změnit. Dochází také k obratu na jednání mírové konference nakloněnému více ve prospěch Polska. K tomu přispívá i situace na východě, kde Polsko vede v té době úspěšné tažení vůči Sovětskému Rusku, naopak československé jednotky vedou od června boje na jižním Slovensku, kde utrpěly od maďarské Rudé armády několik porážek.¹²³ Nejvíce se na stranu Polska kloní zástupci Spojených států a Itálie, později Američané přesvědčí i zástupce Velké Británie, že v Československu nedojde k zabezpečení práv etnických Poláků.¹²⁴ Takže jediným zastáncem postoje a stoupencem Československa zůstává v tomto období Francie.

S tímto posunem na jednání mírové konference se koncem srpna vytvořila pro Československo nebezpečná situace, že Nejvyšší rada přijme řešení podle tzv. „Tissiho linie“, navržené a nazvané dle aktuálního italského předsedy kontrolní komise v Těšíně, gen. Tissiho, který osobně stranil polským nárokům.¹²⁵ Tato linie byla pro Československo krajně

¹²² Tamtéž.

¹²³ BÍLEK, s. 84-85.

¹²⁴ KAMIŇSKI, s. 431.

¹²⁵ JELÍNEK, s. 93.

nevýhodná, přiznávala Polsku trať z Bohumína po Jablunkov, velkou část uhelného revíru včetně Třince, Těšína, Karviné a Bohumína. Pod tlakem této hrozby, ale v této době již jednoznačně deklarované podpory ze strany Němců a Šlonzáků pro československou věc, se mění i záporný přístup k plebiscitu.¹²⁶

Československá strana tak na jednání Nejvyšší rady, začátkem září, přijme myšlenku uskutečnění plebiscitu, který by se tak měl konat v co nejbližší době, nejpozději tři měsíce po ustavení a příjezdu Mezispojenecké plebiscitní komise, pod jejímž dohledem by měl být plebiscit připraven a proveden, zároveň jsou zřízeny vlastní polská a československá plebiscitní komise. Polská strana přijímá zprávu o plebiscitu zpočátku s nadějí, že dojde definitivně k vyloučení koncepce historického práva a polskému obyvatelstvu se dostane práva na sebeurčení.¹²⁷ Další jednání Nejvyšší rady ohledně Těšínska proběhne až v listopadu, kdy se řeší důležitá otázka podmínek plebiscitu, hlavně oprávnění hlasovat. Hlasovací právo je přiznáno osobám starším 20 let, které mají na Těšínsku prokazatelné domovské právo před 1. srpnem 1914, což vyřazuje velké množství hlavně polských pracovníků,¹²⁸ kteří přišli do oblasti za války nebo těsně po ní. Samotná Mezispojenecká plebiscitní komise, složená ze zástupců Francie, Velké Británie, Itálie a Japonska, přijíždí do Těšína až 30. ledna 1920, což znamená, že samotné hlasování lze očekávat nejdříve až koncem dubna. Předsedou této komise je Francouz, hrabě de Manevill, když americký zástupce k lítosti polské strany je stažen poté, co Spojené státy odmítnou ratifikovat versailleské mírové smlouvy.¹²⁹ Spolu s komisí přichází kontingent italského a francouzského vojska, který obsadí celé sporné území, když vojska soupeřících stran jsou na pokyn komise stažena za hranice Těšínska,

¹²⁶ VALENTA, *Slezsko česko-polských vztazích*, s. 12-13.

¹²⁷ SZELONG, Krzysztof, *Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920*. In: Těšínsko roč. 44-2001, č. 1, s. 10.

¹²⁸ Odhaduje se, že se to týkalo až 60 000 polských horníků. Viz BÍLEK, s. 90.

¹²⁹ GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 45.

čímž Dohoda přebírá zodpovědnost za klid a pořádek v oblasti. Komise zavede také nový správní pořádek a rozdělí Těšínsko na východní (polskou) a západní (československou) prefekturu.¹³⁰

Toto období od oboustranného přijetí plebiscitu v září 1919 do vyhlášení arbitráže v červenci 1920, plné zvýšeného etnického napětí, vzájemného napadání, nevybíravé agitace, násilností a teroru z obou zneprátených stran velice poškodilo vzájemné československo-polské vztahy, snad ještě více než přímý vojenský konflikt koncem ledna 1919. Situace v regionu se zhoršuje prakticky týden od týdne. Násilnosti, které probíhají již od jara 1919, se v tomto období postupně ještě zhoršují, probíhá série stávek horníků buď z té, nebo druhé strany, jsou organizovány demonstrace na podporu svých požadavků. Již na podzim 1919 se rozjíždí agresivní plebiscitní kampaň, plná vzájemného napadání, výhrůžek, násilného zastrašování, jejíž součástí jsou štvavé články v tisku, zhanobující volební plakáty, ke kterým se přidávají šarvátky, bitky, násilné činy mající i formu teroristických pumových útoků na místní správu nebo obydlí druhé strany,¹³¹ dochází k únosům a internaci nepohodlných osob, vznikají a působí polovojenské organizace,¹³² to vše naprosto rozvrací běžné mezilidské vztahy v oblasti.¹³³

Tak jak roste násilí v oblasti, stává se plebiscitní komise často naprosto bezradná, čelit mu nebo najít nějaké smírné řešení situace, dokonce jsou i fyzicky napadáni dohodoví vojáci, tak jako například na desetitisícových polských demonstracích 8. února v Orlové nebo 22. února v Těšíně, přímo před sídlem Komise.¹³⁴ Komise je také často nevybíravě napadána hlavně polskou stranou ze stranění československé

¹³⁰ BÍLEK, s. 93.

¹³¹ Asi nejznámější je 15. května 1920 neúspěšný pumový atentát na pplk. Šnejdárka v Orlové, kde tehdy bydlel v domě svého přítele, který byl naprosto zdemolován. Viz GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 57.

¹³² Odhaduje se, že v polské POW (Polska Organizacja Wojskowa) a české „Občanské obraně“ působilo až 3000 osob. Viz GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 55.

¹³³ Tamtéž, s. 47-48.

¹³⁴ Odhaduje se účast až 80.000 osob. Viz JELÍNEK, s. 108.

straně, když je stále zřejmější, že polská převaha a vítězství v plebiscitu přestává být tak jednoznačné. Na československou stranu přiklánějící se šlonzácké hnutí, a spolu s německým etnikem nabývá stále více na významu, když Šlonzáků, ale i Němců, je (na východě těšínského a v bílském okrese) soustředěn poměrně velký počet, který by mohl zvrátit jednoznačnou polskou převahu.¹³⁵

Polská strana, vědoma si nastalé nepříznivé situace, začíná v tomto období taktizovat, snaží se o maximální zdržování plebiscitu do pro ni příznivějšího období, kdy bude dosaženo změn podmínek hlasování v její prospěch. Přibližně od března bojkotuje organizační přípravy, odmítá například vytvořit seznam voličů nebo distribuovat volební lísky a neustále napadá komisi z její podjatosti. Komise tak odkládá konání plebiscitu ze začátku května na 12. června 1920.¹³⁶ Oficiálně bojkot polská strana vyhlašuje 22. května jako protest proti celkové situaci na Těšínsku a podmínkám hlasování, za kterých není možno spravedlivý plebiscit uskutečnit. Po nátlaku plebiscitní komise a pohrůžce polské straně, že si volební seznamy zajistí sama a ten, kdo nebude respektovat pokyny komise, nebude na seznamech a ztratí právo hlasovat, je oficiální bojkot 10. července odvolán.¹³⁷

4.2.3 Okolnosti zavržení plebiscitu, mezinárodní arbitráž, rozhodnutí o rozdělení Těšínska dohodovými mocnostmi

V tomto období vstupují do konečného řešení sporu i další vnější faktory, které budou mít vliv hlavně na pařížská jednání. Polsko v dubnu 1920 obnovuje svoji ofenzívu na východě proti Sovětskému Rusku, když po počátečním úspěchu jeho vojsk jsou v květnu zastavena a na začátku června částečně poražena. Polský ústup přechází na přelomu června

¹³⁵ VALENTA, *Slezsko česko-polských vztazích*, s. 13-14.

¹³⁶ GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 56.

¹³⁷ SZELONG, s. 14.

a července 1920 v úspěšnou sovětskou protiofenzívu s cílem vyvolat v Polsku bolševickou revoluci. Rudá armáda tak proniká v červenci hluboko na polské území, když začátkem srpna dokonce ohrožuje samotnou Varšavu, jejíž pád se zdá neodvratný, aby se nakonec polská armáda v druhé půli srpna zachránila tzv. Zázrakem na Visle. Polsko se po sérii porážek v červenci nacházelo v opravdu těžké vojenské, politické i morální krizi, která hrozila rozkladem státu a která na sebe strhávala prakticky veškerou pozornost.¹³⁸

Těšínský spor se stává v tomto období druhořadou záležitostí, která je pouze přítěží a v zájmu všech (včetně dohodových mocností) je, co nejrychleji ho vyřídit. Rychlé ukončení sporu je požadováno i z důvodu bezproblémové funkce Těšínska jako tranzitního území životně důležitého válečného materiálu pro polskou armádu, z jehož úmyslného zdržování je československá strana Poláky částečně i právem obviňována. Mění se také pohled na Polsko jako stabilní hráz proti bolševizmu, kterou by v případě jeho porážky mohlo částečně převzít i Československo.¹³⁹

Od května, kdy začíná být čím dál tím jasné, že provést plebiscit bude velmi komplikované, vzhledem k situaci na Těšínsku prakticky nemožné, a také s nejistým výsledkem pro obě strany, uvažuje se stále více o jiném řešení. Již v polovině května referuje Beneš do Prahy o polském návrhu svého protějšku Piltze na arbitrážní řešení sporu,¹⁴⁰ který vyvolává v Paříži kladné reakce mocností, především však Francie, kdy jsou již všichni táhnoucím se sporem krajně znechuceni a unaveni.¹⁴¹ Aktivitu se ujímá právě Francie a 4. června předkládá Praze a Varšavě oficiální nabídku arbitráže, když jako arbitři jsou navrženi papež Benedikt

¹³⁸ CZUBIŃSKI, Antoni, *Rusko-polská válka v letech 1918-1921, První sovětský útok na Evropu*, Brno 1996, s. 267-275.

¹³⁹ BÍLEK, s. 100. Také KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny země Koruny české, svazek XIII. 1918-1929*, Praha 2000, s. 183-185.

¹⁴⁰ ČECHUROVÁ, Jana, ČECHURA, Jaroslav, *Edvard Beneš /diplomat na cestách/, Depše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše 1919-1928*, Praha 2000, s. 17.

¹⁴¹ VALENTA, *Slezsko česko-polských vztazích*, s. 14.

XV. nebo belgický král Albert I.¹⁴² Důležitý v tomto okamžiku je i příklon Velké Británie k tomuto řešení, s jejímž ministrem zahraničí Curzonem Beneš jednal, a jím je posléze navržena i nová kompromisní dělicí linie po řece Olši, která splňuje minimální československé požadavky.¹⁴³

Situace se v tomto období komplikuje rozpolceností polské strany, kdy dochází k nekonečným debatám v polském sejmu o vhodnosti jednotlivých řešení, dokonce se vytváří parlamentní subkomise, která se má řešením detailně zabývat. Z polské strany tak padají různé návrhy na provedení a podmínky arbitráže, které vše dále zdržují a odkládají řešení celé věci, kdy netrpělivost a nespokojenost v Paříži neustále stoupá. Padne dokonce i polský návrh, aby arbitrem se stal prezident Spojených států Wilson, což jen přispívá k naplnění míry trpělivosti mocností po okraj. Dne 23. června se Konference velvyslanců v Paříži odhodlá k ráznému kroku a obrací se na pražskou i varšavskou vládu s kategoričnou výzvou, že buď bude přijato do 15. července řešení arbitráží, nebo dojde k řešení plebiscitem, který musí být uskutečněn do 25. července 1920.¹⁴⁴

Polsko nakonec za dané situace přijímá arbitrážní řešení, ale věc pro změnu zkomplikuje československá strana, která řešení arbitráží překvapivě odmítne. Problémem se stane rozhodnutí československého parlamentu, kde dojde pod vlivem nacionalistů kolem Kramáře k přijetí odmítavého stanoviska k arbitráži, s vidinou využití svízelné polské situace a plebiscitem získat celé Těšínsko. Proti arbitrážnímu rozhodnutí jsou také Šlonzáci a Němci, kteří v něm vidí potlačení etnického principu při rozhodování.¹⁴⁵ Vzhledem k pokračující vyhrocené situaci přímo na Těšínsku a rozhodnému tlaku z Paříže na co nejrychlejší řešení, je tato pozice 8. července parlamentním výborem odblokována, a Beneš tak dostává volnou ruku za podmínky nepřekročení již deklarovaných

¹⁴² JELÍNEK, s. 116.

¹⁴³ BÍLEK, s. 101.

¹⁴⁴ VALENTA, *Slezsko česko-polských vztazích*, s. 15.

¹⁴⁵ GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 63.

minimálních československých požadavků, které již se zástupci velmocí předjednal a konkrétně je s nimi ve svém kompromisním plánu seznámil.¹⁴⁶ Budoucí souhlas s arbitrážním rozhodnutím Československa a Polska je pak oficiálně zakotven ve zvláštní vzájemné smlouvě podepsané 10. července 1920.¹⁴⁷

K jednání o těšínské otázce na Konferenci velvyslanců v Paříži dochází od 17. července. Opět vystupují obě strany sporu se svými opakujícími se požadavky a argumenty, každopádně se zdá, že s ohledem na okolnosti se názor kloní spíše k československé straně, jejíž požadavky se zdají být více kompromisní oproti víceméně maximalistickým polským. Velký vliv na rozhodnutí má již zmíněná vojenská situace Polska na východě, kdy je brána v potaz hlavně možnost bezproblémových dodávek vojenského materiálu přes Československo. K dalším významným vlivům je nutno i připočíst tlak zájmových skupin velkokapitálu v oblasti, které se vzhledem ke katastrofální situaci Polska jednoznačně přiklánějí na setrvání v Československu. Nutno k tomu ještě podotknout, že velké průmyslové podniky a doly na Těšínsku jsou z velké části také spojeny nebo přímo vlastněny hlavně francouzským, německým i britským kapitálem, který považuje Československo jako lepšího ochránce svých zájmů.¹⁴⁸

Definitivní rozhodnutí Konference velvyslanců je oficiálně vyhlášeno 28. července 1920 v belgických lázních Spa.¹⁴⁹ Na základě tohoto kompromisu připadlo Československu 1 270 km² území Těšínského Slezska, tedy přibližně 55% rozlohy celého regionu včetně ostravsko-karvinského uhelného revíru, Třineckých železáren a košicko-bohumínské dráhy, se zhruba 300 tisíci obyvateli. Polsku pak území o rozloze 1 012

¹⁴⁶ VALENTA, Jaroslav, *Arbitráž z 28. července 1920 po osmdesáti letech*. In: Těšínsko roč. 44-2001, č. 2, s. 23.

¹⁴⁷ JELÍNEK, s. 119-123.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 124-126.

¹⁴⁹ Celý text rozhodnutí viz VESELÝ, Zdeněk, *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha 2012, s. 521-524.

km², tedy asi 45% rozlohy s přibližně 140 tisíci obyvateli.¹⁵⁰ Velmi důležitým faktem tohoto rozhodnutí je skutečnost, že na československé straně území zůstala poměrně velká polská menšina, čítající víc jak 100 tisíc obyvatel.¹⁵¹ Symbolem tohoto rozdělení se pak stává samotné centrum regionu město Těšín, které je rozděleno na dvě části hraniční řekou Olší (Olza).

Přes velký odpor a zvednutí vášní na obou stranách podepsal Beneš dokument hned 28. července, Paderewski až 30. července 1920 s výhradami, že rozhodnutí nerespektuje etnografické poměry a že za těchto podmínek nebude dosaženo ušlechtilého cíle ukončit konflikt a nastolit přátelské sousedské vztahy s Československem, poněvadž rozhodnutí vytvořilo mezi národy propast, kterou nelze překlenout.¹⁵²

Bouře nevole vyvolalo přijetí rozhodnutí v obou zemích i na Těšínsku, kde Poláci mluví o tom, že je vláda ve Varšavě prodala. Ještě více jsou snad zklamáni zástupci Šlonzáků a Němců, kteří věřili ve vítězství v plebiscitu, kdy rozdělení znamená pro většinu z nich, že se octnou v polském státě, kde je čeká pronásledování, perzekuce a nucená asimilace. Polská veřejnost a politici pod tlakem médií hovoří o zradě a zneužití kritické situace Polska, které je donuceno přijmout naprosto ponižující podmínky, které československá strana „vyhandlovala“ na západních mocnostech. Vlna kritiky se však zvedla i v Praze, hlavně Kramář, který byl od počátku zastáncem nároku na celé Těšínsko, hovoří o tom, že „nezažil trpčích chvil než v otázce těšínské“.¹⁵³ Obviňuje dokonce Beneše ze zrady československých zájmů, podporován i tiskem mluví o „dni hanby a ponížení“ a o tom, že není ani zachována hranice vybojována našimi legionáři.¹⁵⁴

Další události směrem k zakončení nabraly poměrně rychlý spád.

¹⁵⁰ GAWRECKI, *Politické a národnostní poměry*, s. 12.

¹⁵¹ Polské zdroje uvádějí často číslo mnohem větší, až okolo 180 tisíc. Pozn. T.M.

¹⁵² MOROZOV, s. 8.

¹⁵³ LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář, První československý premiér*, Praha 2007, s. 223.

¹⁵⁴ BÍLEK, s. 106. Také JELÍNEK, s. 127.

Konference velvyslanců oznámila, že do patnácti dnů budou staženy všechny spojenecké jednotky z Těšínska a území bude předáno okamžitě jednotlivým státům pod jejich správu a vojenskou kontrolu. Dohodová plebiscitní komise ukončuje svoji činnost 10. srpna 1920, prakticky aniž by splnila své původní poslání. Polská strana se ještě v tomto období pokouší vysílat do Paříže další delegace v naději, že se podaří ještě zvrátit výsledky arbitráže ve svůj prospěch, ale na daném stavu věcí to již nic nezmění.¹⁵⁵

5 DŮSLEDKY SPORU NA ČESKOSLOVENSKO-POLSKÉ VZTAHY, REGION TĚŠÍNSKA A POLSKOU MENŠINU

Další vývoj česko-polských vztahů, regionu Těšínska a vzniklé polské menšiny byl determinován vyústěním československo-polského konfliktu v jeho rozdělení. Následné tři kapitoly se budou zabývat dalšími nepříliš vřelými československo-polskými vztahy v kontextu meziválečné dezintegrace střední Evropy, vývojem regionu Těšínska v kontextu pokračujícího sporu kolem něj i vzájemných československo-polských vztahů a polské menšiny v době po ukončení přímého československo-polského konfliktu. Nastínění dalšího vývoje regionu a polské menšiny překročí v tomto případě primární meziválečné časové vymezení této práce až prakticky do současnosti. Na závěr analyzovat vývoj regionu a polské menšiny, takto daleko za hranice časové linie práce, je považováno za důležité z důvodu co nejvíce přiblížit výsledky a důsledky sporu současnému pohledu na věc právě v oblastech, které jsou v současnosti ověřitelné, srovnatelné a dokazují nám i současnou specifičnost oblasti danou z velké části právě historickým sporem o ni, ale i stále ještě živou problematiku konfliktu, která je zde v určité formě latentně přítomna dosud, přestože se česko-polské vztahy obecně, ale i

¹⁵⁵ VALENTA, *Arbitráž z 28. července*, s. 24.

obyvatel Těšínska, nacházejí v historicky nejlepším stavu.

5.1 Vliv a důsledky sporu na československo-polské vztahy v kontextu vývoje mezinárodních vztahů ve střední Evropě

Tato část páté kapitoly by měla poukázat na vliv a důsledky česko-polského sporu o Těšínsko, na vzájemné vztahy obou zemí v kontextu následného vývoje mezinárodních vztahů a situace ve střední Evropě. Časově by měla být vymezena obdobím mezi válkami, když hlavní důraz bude kladen na první polovinu dvacátých let, tedy časově blízko po vyhocení konfliktu a arbitráži, zakončené obdobím konference v Locarnu. Přehled dokončí rozporuplné meziválečné období do Mnichova 1938, které bylo nejvíce poznamenáno těšínským sporem, jako určitým neurologickým bodem vzájemných vztahů, vystupujících někde v pozadí, a promarněné šance na historické sblížení i společný postup při záchraně státní svrchovanosti, ale jak se za války ukázalo, málem i vlastní existence. Další osud československo-polských vztahů za války, ale i po ní, bude zmíněn v rámci následné kapitoly týkající se vývoje samotného regionu Těšínska ve 20. století. Svým textem by kapitola měla také navázat na druhou hlavní kapitolu této práce, ve které byla nastíněna situace v době instalace versailleského systému v Evropě a situace obnovených národních států Československa i Polska v kontextu dezintegrace střední Evropy po první světové válce, před vyhocením sporu. Následné vzájemné vztahy obou mladých států se zdají být po vyhoceném průběhu sporu o Těšínsko nadlouho poškozené a do budoucna dále zatížené jeho výsledky a důsledky i faktickým vnitřním neakceptováním arbitrážního rozhodnutí hlavně z polské strany.

Oba státy v následném meziválečném období budou z vnějšku nuceny čelit rostoucímu tlaku revizionizmu od svých sousedů a z vnitřku iredentistickému náporu početných etnických menšin ve svých mnohonárodnostních státech. Hlavním terčem německého revizionizmu bylo od počátku Polsko. Naopak Československo usilovalo o dobré

vztahy s Německem, a až do uchopení moci nacisty mělo s ním velmi korektní styky, a to i díky svým vzájemným ekonomickým vazbám a početné německé menšině. Československo bylo mezi válkami hlavním terčem revizionizmu ze strany Maďarska, k němuž naopak mělo historické sympatie Polsko a usilovalo s ním i o společné hranice.¹⁵⁶

Československo na rozdíl od Polska nemá ve dvacátých letech minulého století mezi velmocemi vyložené nepřátele. Ztotožňuje se s novým mezinárodním pořádkem v Evropě i ve světě a svoji zahraniční politiku opírá o tři základní pilíře, aktivní členství ve Společnosti národů, spojení s Francií a Malou dohodu. Malá dohoda jako středoevropský bezpečnostní pakt zahrnující mimo Československa také Jugoslávii a Rumunsko, byl primárně vytvořen a zaměřen proti Maďarsku, jeho revizionizmu, restauraci Habsburků a anšlusu Rakouska.¹⁵⁷ Praha sice měla zájem o jistou spolupráci s Varšavou, ale přímý vstup Polska do této aliance jednoznačně odmítala nejen pro polské sympatie k Maďarsku nebo z obav o ztrátu vůdčí úlohy v tomto uskupení, ale hlavně z obav o možnou polskou snahu obrátit pakt proti Sovětskému svazu a nenechat se tak zatáhnout do permanentního rusko-polského konfliktu.¹⁵⁸

Československý postoj pokládá v tomto období své spory s Polskem za definitivně vyřešené. V zásadě zastává striktní neutralitu v rusko-polském sporu, avšak při jeho případném vyřešení a akceptaci společných hranic, vzdání se myšlenek o společné maďarské hranici i připouští jednání o přístupu nebo bližší spolupráci Polska a Malé dohody.¹⁵⁹ Tento postoj i vychází z Benešova přesvědčení, že se oba státy navzájem potřebují, když výsledkem těchto snah je pak uzavření nejdříve hospodářské a vzápětí politické smlouvy v říjnu a listopadu roku

¹⁵⁶ KŘEN, s. 380.

¹⁵⁷ WANDYCZ, s. 192.

¹⁵⁸ DEJMEK, Jiří, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. Století (1918-1992)*, Praha 2002, s. 138.

¹⁵⁹ DEJMEK, Jiří, KOLÁŘ, František, *Dokumenty československé zahraniční politiky - Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920 – 1921*, svazek I. a II., Praha 2005, dokument 126, svazek I., s. 215.

1921.¹⁶⁰ V zásadě se v ní potvrdila oboustranná akceptace versailleského a saint-germainského uspořádání¹⁶¹ závazků vůči Francii a Malé dohodě, tajné dodatky obsahovaly zamítnutí restaurace Habsburků a podporu polských nároků v Haliči.¹⁶²

Další posun ve vzájemných vztazích znamenala i měnící se situace ohledně Německa a Ruska. Obě v té době oslabené velmoci se nacházely po první světové válce v mezinárodní izolaci, když jejich překvapivě úspěšný pokus v podobě rapallské smlouvy na Janovské konferenci z května roku 1922 naznačil, že obě velmoci se se svým dočasným postavením nesmíří a bude nutno s nimi v budoucnosti nadále počítat. K pokusům o další pragmatické československo-polské sblížení, ale díky opětovnému přístřeší vzájemných vztahů, tentokrát kvůli ještě nedořešené otázce nevelké slovenské obce Javorina,¹⁶³ dochází až na podzim 1924 a na jaře 1925 ještě před blížícím se projektem německého Rýnského garančního paktu, jehož návrh počátkem roku 1925 vše urychlil.

Konkrétním výsledkem tohoto sblížení vzájemných vztahů je pak podpis tzv. likvidační smlouvy v dubnu roku 1925, která znamená určitý vrchol vzájemného československo-polského sblížení mezi válkami, minimálně do období konference v Locarnu na podzim téhož roku. Smlouva, která byla podepsána přímo ve Varšavě během Benešova čtyřdenního pobytu zde, spolu s dalšími dokumenty, týkajícími se hospodářských záležitostí, řešila také všechny otázky vyplývající z rozdělení Těšínska. Na tyto úmluvy později navázaly i další, tentokrát týkající se běžných sousedských vztahů, turistiky, zdravotnictví,

¹⁶⁰ ZBOŘIL, František, *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost*, Praha 2010, s. 88.

¹⁶¹ Neřeší však Trianonskou smlouvu s Maďarskem, k jejíž akceptaci od Polska nedošlo. Pozn. T.M.

¹⁶² DEJMEK, s. 139.

¹⁶³ Spor komplikoval vzájemné vztahy nejvíce v letech 1922-23, definitivně byl vyřešen Radou Společnosti národů v březnu 1924 ponecháním obce Československu výměnou za územní změny ve prospěch Polska na jiném úseku hranic. Viz JELÍNEK, s. 193.

pohraničního styku, obchodu, dopravy apod.¹⁶⁴

Konference v Locarnu v říjnu roku 1925 znamenala určitý mezník v mezinárodních vztazích po první světové válce, výrazný úspěch a návrat německé zahraniční politiky v osobě Gustava Stresemanna, ale přinesla také ve svém vztahu k východní otázce německých hranic a střední Evropě určité pokoření a vystřízlivění československé a polské zahraniční politiky. Ty nacházely v této situaci společný jazyk a snažily se o potlačení vzájemných antipatií i o společný postup vůči potenciálu obnovené německé hrozby a situaci, ve které se oba státy ocitly. Přes uzavření samostatných garančních smluv s Francií ohledně „nevyprovokovaného útoku“ ze strany Německa znamenalo Locarno diplomatickou prohru a ústup do defenzivy pro oba státy i faktický návrat Německa mezi mocnosti se všemi jeho potencionálními nároky a hrozbami vůči Polsku a Československu.¹⁶⁵

Poměrně příznivé následné období uvolnění napětí a snahy o spolupráci jak v politické, hospodářské, tak i vojenské rovině je ukončeno vnitropolitickou změnou v Polsku v květnu 1926, definitivně pak počátkem třicátých let. Piłsudského státní převrat, který nastolil v Polsku vojenský autoritativní režim tzv. sanace, přetrval až do počátku druhé světové války. I díky známé averzi Piłsudského vůči Československu znamenal rozhodně zhoršení vzájemných československo-polských vztahů.

Změna polské politiky přišla také s osobou nového ministra zahraničí, Jósefa Becka.¹⁶⁶ Jeho orientace na Německo a protičeskoslovenská politika znamenala také využití znovuotevření těšínské otázky, podporu nepokojů v oblasti a výraznou změnu polské zahraniční politiky ve snaze nespoléhat se na západní demokratické mocnosti a zajistit si svoji hranici vůči Německu a Rusku víceméně samo.

¹⁶⁴ ZBOŘIL, s. 88.

¹⁶⁵ KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918-1938), díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Praha 2003, s. 362-363.

¹⁶⁶ Józe Beck (1894-1944), další klíčový muž tzv. *sanačního režimu*, ministr zahraničí 1932-1939, Pozn. T.M.

Roku 1932 podepisuje pakt o neútočení se Sovětským svazem, v roce 1934 dochází k uzavření polsko-německé dohody o neútočení. Tato dohoda znamená také fakt, že polsko-německý pakt uvolňuje Německu ruce na jihu, a směřuje tak výrazně proti zájmům Československa, ale i Francie. Je třeba si uvědomit, že polsko-československé vztahy v tomto období nejsou tak špatné primárně z důvodů vyhoceného a znovu vyvolávaného sporu o Těšínsko, ale hlavně díky pokračujícím a narůstajícím zásadním neshodám zahraniční politiky obou států.¹⁶⁷ Polské straně vadí i pokračující poměrně vstřícné vztahy Československa se Sovětským svazem, vrcholící uzavřením československo-sovětské spojenecké smlouvy v roce 1935. Pokračující české historické rusofilství je v tomto období Poláky obecně považováno za jeden z faktorů obnovení nepřilíš dobrých česko-polských vztahů.¹⁶⁸ Tato nová polská zahraniční politika počítá s možností územních změn ve střední Evropě i případným rozpadem Československa, se kterými spojuje svoje neutuchající ambice na společnou polsko-maďarskou hranici a opětovného získání celého Těšínska.¹⁶⁹ Tato situace vrcholí později neblahými událostmi kolem mnichovské dohody v září 1938 a polským ultimátem i následným vojenským znovuobsazením sporného území Záošší.

5.2 Nástin dalšího vývoje samotného těšínského regionu v kontextu pokračujícího sporu o něj v průběhu 20. století

Období několika let po arbitráži a rozdělení Těšínska na dvě části bylo poznamenáno výrazným ochlazením vztahů mezi Polskem a Československem, dokonce i šovinistickými výpady v tisku nebo literatuře na adresu jednotlivých aktérů sporu.

¹⁶⁷ Britské listy - rozhovor s profesorem Jerzy Tomaszewskim, <http://www.britskelisty.cz/9901/19990115a.html#05>, [27.3.2013].

¹⁶⁸ PILARSKI, s. 9.

¹⁶⁹ BADZIAK, Kazimierz, MATWIEJEW, Giennadij, SAMUŚ, Paweł: *Powstanie" na Zaolziu w 1938 r. : polska akcja specjalna w swietle dokumentów Oddziału II Sztabu Głównego WP*, Warszawa 1997, s. 8-9.

Ke zlepšení situace přímo v regionu dochází až v roce 1925 po podpisu výše zmíněné tzv. likvidační smlouvy, která opět naváže atmosféru dialogu mezi oběma státy. Jedním z předmětů smlouvy důležitým pro region pak bylo také postavení národnostních menšin v obou zemích, úprava přeshraničního styku, školství, jazyková práva apod. V následném období dochází k určitému uvolnění napětí na Těšínsku, smíření se polské menšiny se situací v regionu a polské ochotě spolupracovat na základě například ekonomických zájmů.¹⁷⁰

Poměrně příznivé následné období znamenající pro region uvolnění napětí a snahy o spolupráci jak v hospodářské, tak i politické rovině je ukončeno po uzavření také výše zmíněné polsko – německé dohody o neútočení a následném ochlazení vzájemných vztahů nejen obou států, tak také mezi Poláky a Čechoslováky na Těšínsku. Pro samotné Těšínsko znamená tato změna ve vztazích obou států opět výrazné přiosvětlení situace v celém regionu. Polská vláda začíná od roku 1934 aktivně podněcovat polské nepokoje na Těšínsku a organizovat diverzní akce, které mají pomocí teroru vyhrotil situaci ve vztazích mezi obyvateli regionu a nastolit otázku plánovaného útlaku polské menšiny ze strany československého státu.¹⁷¹ Tento zvyšující se tlak z polské strany, probíhající souběžně s tlakem Německa, ohledně sudetské otázky, vrcholí známými událostmi kolem Mnichova 1938. Polsko využívá prakticky bezvýhodné pozice Československa a po předchozím ultimátu s požadavkem na stažení československých vojsk obsazuje začátkem října 1938 celé území tzv. Záolší. Děje se tak za triumfálního nadšení místního polského etnika, které vnímá nastalé události jako osvobození od útlaku a nápravu nespravedlivého rozhodnutí mezinárodní arbitráže. Následná roční polská správa znamená násilné vysídlování a pronásledování českého i německého obyvatelstva, umocňované polským nacionalismem a silnými revanšistickými sklony.¹⁷²

¹⁷⁰ GAWRECKI, Dan, *Politické a národnostní poměry*, s. 75.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 245.

¹⁷² BORÁK, ŽÁČEK, s. 12-17.

Již těsně před vypuknutím druhé světové války dochází i k určitému zlepšení vztahů v regionu a pokusům o spolupráci mezi Čechy a Poláky,¹⁷³ vědomi si společného zájmu čelit nacistickému Německu. Po kapitulaci Polska dochází k obsazení polského záboru oblasti Německem a přes neúspěšný pokus protektorátní vlády připojit Těšínsko k Protektorátu Čechy a Morava je včleněno přímo do Německé říše.¹⁷⁴ Toto období je charakteristické brutálním německým útlakem českého, ale hlavně místního polského obyvatelstva, které po celou dobu války vyvíjí velmi širokou a úspěšnou odbojovou činnost vůči německé okupaci. V důsledku fašistické genocidy židovského obyvatelstva zmizí prakticky z Těšínska jedna celá etnická skupina. Plán germanizace celého Těšínského Slezska počítá i s využitím slezské identity a tzv. Šlonzáků. K tomu poslouží prováděné registrace obyvatelstva a přiznání slezské národnosti¹⁷⁵ zapsáním do jedné ze skupin tzv. volkslistů (seznamů občanů německé národnosti v přiřazených východních územích říše členěných podle míry germanizace). Většina tzv. volklistářů získala postavení druhořadých občanů říše, smírnými výhodami oproti Čechům a Polákům, ale vztahovala se na ně povinnost vojenské služby v německém wehrmachtu, která tak postihla mnoho osob na Těšínsku.¹⁷⁶

K zlepšení vztahů a zahájení dialogu na mezistátní úrovni dochází i mezi polskou a československou exilovou vládou. Pod tlakem událostí a zkušeností posledních let dochází dokonce k návrhům na vytvoření československo-polské federace nebo konfederace, která by měla být mimo jiné zárukou bezpečnosti proti případnému budoucímu německému

¹⁷³ Oblast Těšínska se stala pro mnoho Čechoslováků místem možnosti odchodu do protifašistického zahraničního odboje. Viz BORÁK, *Těšínsko v letech 1938 – 1945*, s. 106.

¹⁷⁴ FRIEDL, Jiří, *K pokusu o připojení Těšínska k Protektorátu Čechy a Morava na podzim 1939*. In: Těšínsko roč. 52-2008, č. 3, s. 1-5.

¹⁷⁵ Mnoho obyvatel Těšínska se v „atmosféře strachu“ přiznáním slezské národnosti snaží vyhnout německé perzekuci Čechů a Poláků a přitom se nezkompromitovat s Němci. Viz BORÁK, Mečislav, *Svědectví ze Životic: Těšínsko za druhé světové války a okolnosti životické tragédie*. Český Těšín 1999, s. 13.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 14.

expansionizmu. I přes dílčí kroky československo-polské deklarace o usmíření a budoucím „užším politickém a hospodářském sdružení“ tento projekt ztroskotá na striktním sovětském odporu, do jehož sféry vlivu se obě země během války postupně dostanou. Během jednání je také opatrně nastolena otázka problému Těšínska s návrhy ustoupení jedné či druhé strany, nové arbitráže nebo vytvoření československo-polského kondominia nad regionem. Vzhledem k tomu, že díky nesmiřitelnému postoji obou stran nedošlo k vyřešení této záležitosti, bylo řešení problému Těšínska odsunuto na dobu po válce.¹⁷⁷

Neřešený problém Těšínska o určení místních hranic se opět objevil na konci války a vyhrotil se do té míry, že nebýt sovětského zásahu (jako nového arbitra ve středoevropském prostoru) s velkou pravděpodobností by došlo opět k ozbrojenému konfliktu.¹⁷⁸ Prakticky ihned po osvobození Těšínska Rudou armádou jsou přes polské protesty obnoveny předmnichovské hranice a československá správa oblasti Záolší. Následně je proveden na základě dohod mocností během války odsun německého obyvatelstva z regionu a připraven i odsun polského obyvatelstva, které přišlo po Mnichovu 1938 a které se stává obětí diskriminace od československých úřadů i vyřizování předválečných účtů. K odsunu Poláků z Těšínska však již nedojde díky zásahu Sovětského svazu, který si nepřeje rozepře mezi státy nově spadající pod jeho sféru vlivu.

Velká změna polských hranic na východě a následně na západě znamená včlenění celého bývalého Pruského Slezska do Polska. V této souvislosti, i jako jistá protiváha polským požadavkům na Těšínsku, je

¹⁷⁷ ŽÁČEK, Rudolf, Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1939-1945, Český Těšín 2000, s. 29-33, 49-50.

¹⁷⁸ ŽÁČEK, Rudolf, *Politika československého státu vůči národnostním menšinám v letech 1945-1948*. In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś : referaty wygłoszone na międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się 4.10.2001 w Czeskim Cieszynie = Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku : sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně*, Český Těšín 2001, s. 90

československou stranou otevřena otázka Kladska, Ratibořska a Hlubčicka i české menšiny zde žijící. Situace kolem československo-polského sporu se neustále vyhrcoje, dokonce dochází v oblasti k soustředění armád na obou stranách hranice. V tomto okamžiku se sovětská strana rozhodne k ráznému zásahu a donutí obě strany po zdoluhavých jednáních podepsat v březnu 1947 smlouvu o přátelství a vzájemné pomoci, v jejímž rámci jsou zachovány předmnichovské hranice Československa a garantována práva polské menšiny na kulturní a školský rozvoj.¹⁷⁹

Období po roce 1948 a čtyřicet let komunistických režimů v Československu i Polsku znamenalo pro Těšínsko jako pro celé obě země politický i kulturní útlum. Státní hranice mezi regiony byla poměrně neprodyšně uzavřena a omezovala přeshraniční styk obyvatelstva na minimum. Její poloha se již v uvedeném období nezměnila a zůstala prakticky dodnes. Pokračující překotná extenzivní industrializace měnila postupně ráz regionu i jeho demografickou skladbu (migrace z vnitrozemí Čech i Polska a hlavně Slovenska) a poměrně velmi poničila životní prostředí. Charakteristickým prvkem období komunistických režimů se pak stává postupná asimilace jednotlivých menšin v obou částech regionu. Praktické zmizení české menšiny v Polsku a dramatický úbytek Poláků v Záolší svědčí buď o cílené asimilaci, nebo minimálně o nezájmu režimů o situaci národnostních menšin, které však neměly šanci se nijak politicky bránit ani angažovat. Jedinou možností národního projevu polské menšiny v české části Těšínska tak zůstává školství a kultura, ale i ty jsou pevně pod kontrolou režimu. Šanci na rozvoj Těšínska jako regionu přináší až doba po roce 1989, která znamená otevření hranic a širší přeshraniční spolupráci i posílení regionálních tradic a povědomí.

Nejen k překonání historických a etnických sporů z minulosti, ale také hlavně hospodářských problémů období po rozpadu východního

¹⁷⁹ BORÁK, ŽÁČEK, s. 27-28.

bloku, ekonomické transformace v obou dotyčných státech vzniká v devadesátých letech minulého století myšlenka obnovení přeshraniční spolupráce. Vše by mělo probíhat na základě znovuposílení těšínského historického regionálního povědomí a místní identity, která v období mezi válkami a v době komunistických režimů díky uzavřené hranici nebyla možná a také určitého smíření ve vztahu k historickým událostem. K její realizaci byla využita regionální politika Evropské unie a v roce 1998 vzniká transhraniční Euroregion Těšínské Slezsko / Śląsk Cieszyński¹⁸⁰. Na jeho bázi by měl být zajištěn ekonomický a kulturní rozvoj regionu s pomocí finančních prostředků ze strukturálních fondů EU a obnovení vzájemné důvěry i navázání širší spolupráce mezi dnes již propustnou hranicí rozdělenými obyvateli české a polské části regionu jako prvotní důsledek vzájemného československo-polského konfliktu po první světové válce.

5.3 Osud polské menšiny v české části Těšínska-Záolší jako důsledek rozdělení regionu

Část těšínského polského etnika se stává národní menšinou až v okamžiku, kdy je Těšínsko rozděleno mezinárodní arbitráží na dvě části, v roce 1920. Na české straně, jak již bylo zmíněno, v oblasti tzv. Záolší,¹⁸¹ zůstává dle pramenů přibližně 120 až 150 tisíc Poláků nebo osob mluvících polsky.¹⁸² Fakt, že je této menšině věnována samostatná kapitola, má několik důvodů. Česko-polské vztahy i pouze na úrovni regionu (do konce druhé světové války i německé) jsou pro pochopení výsledků a důsledků sporu o Těšínsko důležité. Polská menšina je dodnes hlavní připomínkou důsledků a vyhrocenosti česko-polského

¹⁸⁰ Viz obrazová příloha č. 14 této práce.

¹⁸¹ Viz příloha č. 11 této práce.

¹⁸² Toto krajní číslo bývá uváděno polskými nacionalistickými zdroji a dnes je zpochybňováno i na polské straně. Naopak sčítání lidu v ČSR (1921) uvádí číslo přibližně 70 tisíc. Viz také příloha č. 12 této práce.

sporu o Těšínsko a je stále tématem česko-polských vztahů¹⁸³ i součástí myšlenky o současné přeshraniční spolupráci, o obnovení důvěry mezi Čechy a Poláky na bázi Euroregionu Těšínské Slezsko / Śląsk Cieszyński/ jako určitý specifický prvek multietničnosti, který se prakticky v dnešní České republice již nikde nevyskytuje. Je také nutno poznamenat, že psát recipročně o české menšině na polské straně regionu není možné, prostě prakticky neexistuje. Po rozdělení regionu se ocitla vlivem pocitu křivdy na polské straně v nevýhodné pozici a i díky své velikosti byla plánovitě plně asimilována.

Ovšem i polská menšina podléhá v průběhu dvacátého století asimilačním vlivům a prakticky z pozice absolutní většiny po první světové válce je dnes v oblasti jen ani ne 10% minoritou. Problémové se pak v kontextu velikosti polské menšiny jeví sčítání obyvatel v Československu, když hlavně prudký procentuální pokles v průběhu dvacátých a třicátých let 20. století vzbudil na polské straně velké pochyby o jejich korektnosti. Každopádně, přes československým státem garantovaná práva na kulturní, jazykový a školský rozvoj polské menšiny, dochází k postupnému úbytku polské populace po celé 20. století. Dle sčítání obyvatel v roce 2001 se k polské národnosti na Záolší hlásilo 36 157 osob z celkových 365 625, tzn. 9,9% populace. Příčiny tak prudkého poklesu během několika desítek let lze mimo oblast přirozené asimilace spatřovat možná v charakteru místního prostředí, ale i českého (československého) přístupu. Sem pak rozhodně patří částečně nejasná identita polské menšiny, ekonomické nátlaky, větší podpora a činnost českých osvětových organizací, další extenzivní rozvoj průmyslu a obrovské přistěhovalectví ze zbytku Československa, nárůst smíšených manželství, likvidace samostatných obcí, a slučování ve větší celky,

¹⁸³ Například kritika polského prezidenta Kaczynského ohledně ničení dvojjazyčných nápisů na Těšínsku nebo naopak omluva za obsazení Záolší v roce 1938. Pozn. T.M.

nedostatek politické základny, nízká podpora ze strany polského státu.¹⁸⁴

Československá republika od počátku zajišťovala ústavně všem menšinám, tedy i polské, na svoji dobu poměrně široká práva a svobody, které také byly těmito menšinami široce využívány. Polská menšina rozvíjela v období mezi válkami bohatou kulturní a společenskou činnost, včetně polského školství.¹⁸⁵ Množství spolků a organizací doplňovalo i polské politické zastoupení, levicová Polská socialistická dělnická strana, agrárně-evangelická Polská lidová strana a agrárně katolický Svaz slezských katolíků. Polští komunisté byli součástí KSČ.¹⁸⁶ Právě poměrně vysoká podpora komunistů souvisí i se sociální strukturou polské menšiny. Mezi Poláky převládají dělnické a hornické profese s minimem středních a úřednických postů, inteligenci tak zastupují vesměs jen učitelé.¹⁸⁷

V roce 1938 s požadavky autonomie a revize hranic vystupuje za polskou menšinu Svaz Poláků v Československu (sjednocené polské agrární strany) společně s německým sudetským hnutím a pod vedením polské vlády směřuje k Mnichovu v září 1938. Roční polský zábor znamená privilegování polské „menšiny“ na Těšínsku a pronásledování i vyhánění Čechů a Němců. Po druhé světové válce, znamenající německý útlak a silnou polskou odbojovou činnost, dojde opět vyostření sporu o hranice Těšínska, který je pod tlakem Sovětského svazu urovnán v podobě česko-polské dohody o přátelství podepsané v roce 1947.

¹⁸⁴ ZAHRADNIK, Stanisław, *Od większości do mniejszości*. In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś* : referaty wygłoszone na międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się 4.10.2001 w Czeskim Cieszynie = *Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku* : sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně, Český Těšín 2001, s. 47-52.

¹⁸⁵ V roce 1937 bylo na Těšínsku polských 90 obecných škol, 11 měšťanských, 72 mateřských, 13 hospodářských, gymnázium, hospodářská a průmyslová škola. Viz BORÁK, Z historie Poláků, s. 24.

¹⁸⁶ MAREŠ, Miroslav, *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. Brno 2003, s. 176

¹⁸⁷ BORÁK, Mečislav, *Z historie Poláků v České republice*. In: Sokolová Gabriela, Šárka Hernová, Olga Šrajnerová (1997), *Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy*. Šenov u Ostravy 1997, s. 24.

Polské menšině jsou garantována všechna původní práva a svobody, je obnoveno polské školství, ale povoleny pouze dvě (lépe kontrolovatelné) vše zastřešující organizace, Polský kulturně osvětový svaz PZKO (Polski Związek Kulturalno-Oświatowy w Republice Czeskiej) a Sdružení polské mládeže, SMP. PZKO se tak stává masovou organizací, ve které jsou sdruženy desítky polských uměleckých souborů (tanečních, pěveckých, výtvarných atd.), klubů mladých, seniorů nebo žen, a dodnes si zachoval postavení největší polské organizace v ČR a má stále kolem 12 tisíc aktivních členů.¹⁸⁸ Po celou dobu komunistického režimu je dána polské menšině možnost se rozvíjet kulturně a společensky, ale rozhodně ne politicky. Je zavedena, a dodnes vysílá, polská sekce Českého rozhlasu v Ostravě, vycházely a vycházejí polské noviny (Głos Ludu, Zwrot), existovala a stále existuje polská scéna Těšínského divadla.¹⁸⁹ Problémem pro Poláky na Záolší i přes deklarované přátelství mezi socialistickými zeměmi zůstává v tomto období prakticky nepropustná československo-polská hranice, která znamená ve svém důsledku čtyřicetileté odloučení od života v Polsku.¹⁹⁰

Obnovení politického života polské menšiny a obnovení kontaktů s polskou „vlastí“ znamená až období po pádu komunistických režimů v roce 1989, kdy i Poláci se aktivně zapojují do činnosti Občanského fóra a podílí se na transformaci společenského života. Již v roce 1990 je na této vlně založena devítičlenná „Rada Poláků“ s ambicí zastupovat celou polskou menšinu ve vztahu ke státu včetně všech původních obnovených a nových polských společensko-kulturních organizací. Po sporech ohledně kompetencí s vedením PZKO dojde k transformaci na *Kongres Poláků v České republice* (KPRC), jehož výkonným orgánem Rada Poláků zůstala. V současnosti zastupuje 28 polských organizací různého

¹⁸⁸ PZKO, <http://pzko.cz/pzko/historia.html> [30.3.2013]

¹⁸⁹ BORÁK, Z *historie Poláků*, s. 28-29.

¹⁹⁰ SZYMECZEK, Józef, *Polacy na Zaolziu*. In: Kolektiv autorů (2008), *Śląsk Cieszyński, Granice - przynależność – tożsamość*. Cieszyn 2008, s. 65-68.

zaměření a po určitém váhání včetně i PZKO.¹⁹¹

Jediným čistě politickým hnutím nebo stranou, které chtělo nebo chce zastupovat polskou menšinu a její zájmy ve státních orgánech a kandidovalo ve volbách, je „*Coexistentia-Wspólnota-Soužití*“.¹⁹² Hnutí, které bylo původně složené ze dvou částí, maďarské a polské, bylo poměrně úspěšné v době ČSFR, ale po rozpadu federace se marginalizovalo a v současnosti zaznamenává pouze malé úspěchy na komunální úrovni.¹⁹³

Drtivá většina Poláků na Záolší tak spojuje svoji politickou participaci s českým politickým prostředím a politickými stranami, a tudíž zřejmě necítí potřebu samostatného etnického politického zastoupení ani žádné zásadnější problémy ve spojení s ní nebo konfliktní historií, které by bylo nutno takto řešit. Vztahy mezi běžnými Poláky a Čechy i díky malé jazykové bariéře a určitému pocitu společné identity k regionu se zdají být bezproblémové a nejeví známky konfliktnosti. Doufejme, že tyto bezkonfliktní vztahy nebudou narušeny podobnými excesy, jako je poškozování dvojjazyčných nápisů v regionu, o kterém se přijel přesvědčit v lednu 2010 ministr pro lidská práva, Michal Kocáb a v únoru téhož roku prezident České republiky, Václav Klaus na popud kritiky od polské strany.¹⁹⁴ Zajímavou aktuální událostí, která je i další reminiscencí na vyhocený historický česko-polský spor je i poškození, na podzim 2012 odhaleného malého pomníku generála Šnejdárka na vrchu u obce Bystřice a poměrně emotivní reakce zástupců polské menšiny na Těšínsku. Zprávy o určité „protipolské hysterii“ se dostaly i do polských médií, když se dokonce o situaci přijel přesvědčit i polský prezident

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Coexistentia, <http://www.coexistentia.cz/index.html>, [30.3.2013].

¹⁹³ MAREŠ, s. 187.

¹⁹⁴ TÝDEN.CZ, <http://cist.spaceboxx.cz/cist-clanek-54606/klaus-kroti-vasne-niceni-polskych-ceduli-pokracuje> [22.3.2013].

Komorowski, který v únoru tohoto roku navštívil polskou část Těšínska.¹⁹⁵

6 ZÁVĚR

Československo-polský spor Těšínsko – Těšínské Slezsko (Śląsk Cieszyński), který byl a je Poláky dodnes v zásadě vnímán jako spor česko-polský,¹⁹⁶ znamenal pro vzájemné vztahy Čechů a Poláků i samotný region velmi hluboký předěl, který v jeho důsledku výrazně poznamenal jejich budoucí spolupráci a změnil osud Těšínska vůči historii.¹⁹⁷

Přestože Těšínsko prošlo za svoji dlouhou a bohatou historii poměrně hodně změnami a zvraty, které skoro vždy znamenaly určitý zásah do vývoje regionu a pomáhaly tak utvářet jeho specifický regionální charakter a povědomí obyvatel, česko-polský spor byl tím nejzásadnějším, jehož vliv a důsledky přetrvávají nebo zde rezonují prakticky do současnosti. Stejně tak vliv na vzájemné československo-polské vztahy byl nezanedbatelný a právě v kritické chvíli formování novodobých států Československa a Polska pro směr jejich budoucí spolupráce víceméně rozhodující.

Pokusme se tedy využít výsledků analýzy charakteristických prvků regionu a historie v této práci a konkrétněji odpovědět na otázky položené v úvodu.

Co se charakteru a specifičnosti vývoje a důsledků pro region i obyvatele týče, prakticky od začátku vzniku Těšínského knížectví, ale

¹⁹⁵ iDNES.CZ, http://zpravy.idnes.cz/polaci-mensina-snejdarek-0xo/zahranicni.aspx?c=A130205_155052_zahranicni_pul, [3.4.2013].

¹⁹⁶ KAMIŃSKI, s. 7.

¹⁹⁷ Československo ve své prvorepublikové rozloze bylo polskými nacionalisty v té době vnímáno jako projekt českého megalomanství a nenasytosti, kdy Slováci a Slovensko byli pouze zneužití nebo obětí těchto ryze českých záměrů, které spolu s připojením Podkarpatské Rusy znemožnily Polákům vytouženou a historickou polsko-uherskou (maďarskou) hranici. Pozn. T.M.

vlastně i dříve, se region vždy nacházel na pomezí hranic státních útvarů nebo etnik a kultur k nim náležejícím. Tato stálá funkce jakéhosi komunikačního a spojovacího prostoru mezi historickými oblastmi českých zemí, Polska, Slezska a Uher znamenala také zvýšený zájem o tuto oblast a v důsledku multietnický i multikulturní charakter oblasti. Asi největšími změnami prošel region v době 19. století. Nález velkých ložisek černého uhlí a masivní industrializace v době technické a průmyslové revoluce výrazně pozměnila charakter Těšínska směrem k industriálnímu charakteru. V tomto období dochází také k velkému přírůstku obyvatel a genezi národního povědomí zde se nacházejících etnik, což ve svém důsledku znamená i počátek národnostních sporů, charakteristického rysu regionu prakticky až do druhé poloviny 20. století. Právě konfliktní 20. století s celou svou historií i jejími důsledky, ale také extrémně vyhraněný česko-polský spor znamenaly pro Těšínsko, že z velmi pestré palety národností v oblasti na začátku století, tedy Poláků, Čechů, Němců, Šlonzáků a Židů zbyly prakticky do současnosti jen dvě první jmenované, doplněné o slovenské etnikum, jako určitý důsledek čechoslovakismu.

Právě historie a vztahy mezi Čechy a Poláky se tak stávají jednoznačně stěžejními faktory pro vývoj regionu prakticky až do současnosti. Velmi závažné konflikty, kterými si obě etnika v průběhu 20. století prošla, ovlivnily jejich vzájemné vztahy velmi negativně na dlouhou dobu. Trvalo poměrně dost času, v zásadě několik generací, než došlo k jejich obnově na současné, dá se říci, skoro bezproblémové soužití. Důležitou funkci v tomto procesu česko-polských vztahů hrála a určitě hraje i místní regionální povědomí a identita, která byla v regionu přítomna ještě dříve, než ta současná majoritní, polská a česká. Toto místní slezské regionální povědomí je na Těšínsku stále významně přítomno, jako dá se říci, taková druhá identita, která hlavně původnímu, po generace zde žijícímu obyvatelstvu, dává pocit určité sounáležitosti a spjatosti s územím regionu. Nejviditelnějším projevem této identity je pak specifický jazyk, jakési regionální nářečí blízké polštině, s prvky češtiny a němčiny, které se v běžném styku poměrně hojně užívá a je srozumitelné

většině obyvatelstva.

Dalším významným faktorem je historické rozdělení regionu mezi dva státy, tedy jeho transhraniční funkce a existence polské menšiny na české straně regionu. Tato menšina, která sehrála významnou roli v níže ještě zmíněných vzájemných československo-polských vztazích, hlavně mezi válkami, dává Těšínskému regionu dodnes velmi charakteristický ráz multikulturního prostředí a nemá v rámci České republiky prakticky nikde srovnání. Koncentrace takto většího počtu obyvatel jiné národnosti v Čechách neexistuje, tedy ani větší počet jinojazyčných škol nebo dvojjazyčné nápisy na veřejných prostranstvích. Určitě by byla škoda pro Těšínský region i Českou republiku, pokud by tato, řekněme, deviza určité výjimečnosti postupem času zmizela.

Velmi výrazně se důsledky česko-polského sporu projeví na vzájemných vztazích a spolupráci na úrovni států v důležitém období po první světové válce a mezi válkami. Přestože primární příčina špatných a v zásadě chladných československo-polských vztahů mezi válkami spočívala v zásadních neshodách zahraniční politiky obou zemí, vyhocený konflikt o Těšínsko a následná vzájemná averze, sycená nacionalismem v různé míře z obou stran, prakticky znemožnily tento záporný faktor racionálně a dlouhodobě překonat nebo pragmaticky na delší období omezit.

Velmi k této situaci přispěl i charakter, průběh a rozsah samotného vyhoceného konfliktu ve sporu, který trval prakticky od podzimu 1918 do léta 1920, tedy fakticky skoro dva, pro region i státy, dlouhé a těžké roky. V tomto období, zprvu pouze rostoucího napětí a vzrůstajících třenic mezi etniky v oblasti, po nepřiliš důsledných až liknavých jednání zástupců obou stran, došlo následně k sice krátkému, ale reguelnímu válečnému konfliktu s mrtvými a zraněnými na obou stranách. Snad ještě více poškodila vzájemné vztahy druhá fáze přímého konfliktu, tedy doba přesunu jeho řešení na mezinárodní úroveň k jednání na Pařížské mírové konferenci a později Konferenci velvyslanců. Období hledání formy řešení sporu, shody na plebiscitu a nakonec arbitráže bylo z pohledu budoucích vzájemných vztahů snad ještě vyhocenější. Prakticky neustálé vzájemné

osočování, neústupnost v prosazování svých nároků při jednáních jak představitelů států, tak regionů, doprovázené vyhrocenou kampaní v tisku, bylo ještě tou mírnější formou konfliktu. Vlna bezuzdného násilí, která se zvedla hlavně v období konání příprav plebiscitu a před arbitrážním rozhodnutím, měla formu od násilných stávek, hromadných demonstrací, potyček až k přímému násilí, teroristickým útokům zformovaných polovojenských jednotek, únosům, vraždám a pumovým útokům. To vše vykopalo mezi obyvateli na Těšínsku opravdu velkou propast, kterou bylo v budoucnu nejen hodně těžké překročit, ale i najít k tomu společnou vůli.

Přestože bylo již několikrát v práci řečeno, že hlavním důvodem špatných československo-polských vztahů mezi válkami nebyl spor o Těšínsko, ale rozdílné zahraničně-politické i hospodářské zájmy obou států, násilná forma, rozsah a dlouhé trvání přímého konfliktu byly však významným faktorem jejich pokračování. Československo i Polsko byly v tomto období v dost podobné geopolitické situaci, ale s odlišnými prioritami v zahraniční politice. Prioritou Polska bylo smluvní zajištění svojí západní hranice vůči německému revizionizmu a víceméně vojenské zajištění svých územních zisků a východní hranice vůči Sovětskému Rusku. Pro Polsko významnou byla také jeho neutuchající strategická snaha po společné hranici s Maďarskem. Československo víceméně naopak usiluje o dobré snahy s Německem, s nímž má do nástupu nacistů velmi korektní politické a významné hospodářské vztahy. Naopak Československo se v tomto období cítí nejvíc ohroženo revizionizmem Maďarska, vůči kterému směřuje i organizaci Malé dohody, do které nechce Polsko vzhledem k jeho odlišným zájmům vpustit. Obě země se v počátku také soustředily na spolupráci s Francií, v jejích plánech hrály významnou roli, ale bylo v nich počítáno i s Maďarskem. Dalším faktorem špatných vzájemných vztahů byla také určitá rivalita o vedoucí roli v tomto prostoru, i ve vztahu k Francii, a polské ambice na post středoevropské velmoci. Také pocit určitého ponížení tradičně hrdé polské armády za jednoznačně prohranou válku a v polských očích taktéž prohranou arbitráž byl určitým psychologickým negativním faktorem vzájemných vztahů. Samostatnou kapitolou je Poláky neblaze vnímaný vztah Čechů k Rusku.

Tradiční pozitivní vztahy české politické reprezentace i veřejnosti k Rusku a slavizmu obecně, byly a jsou v Polsku fakticky neznámé. Naopak pro Polsko zůstává Rusko i v této době tím hlavním historickým nepřítelem. a proto v zásadě kladný československý postoj k němu je vnímán krajně negativně, a stejně tak je brána i pozdější snaha o sblížení a spolupráci.

V československo-polském konfliktu o Těšínsko nešlo v zásadě od počátku o celé původní knížectví jako takové, ale rozhodně tím základním vnitřním problémem sporu i jeho vyhocení byl především hospodářský význam a ekonomický přínos, který byl pro Československo naprosto zásadní a pro Polsko velmi významný. Ani principy historického práva na území Těšínska a národnostní princip však nebyly určitě bez významu. Naopak i etnická otázka, hlavně pro polskou stranu, hrála ve sporu spolu s hospodářským faktorem zásadní roli, která je i Polskem prezentovaná jako klíčová. Svou roli tak sehrála i existence polské menšiny, která vznikla rozdělením Těšínska a znamenala trvalé jádro sporu a nároků Polska na tuto oblast. Právě otázka polské menšiny, jejího stavu nebo domnělého útlaku z československé strany, byla často účelově otevírána a sloužila i jako prvek nátlaku a politického zneužívání například i ve vnitropolitických problémech.

Existuje otázka, na kterou lze těžko exaktně odpovědět. Pokud by nedošlo k tak krajnímu vyhocení sporu o Těšínsko, jestli je poměrně reálné, zda by se vzájemná spolupráce obou zemí vyvíjela příznivěji a zda by se k překonání vzájemných rozporů našlo daleko více tolik potřebné vůle a konsenzu, jehož výsledkem by se stalo hledání nějaké lepší společné cesty. S určitostí lze tedy pouze konstatovat, že nebyť sporu o Těšínsko šance na případnou dohodu a lepší vzájemnou spolupráci by se jistě výrazně zvýšily.

Těžko ze vzniklého stavu jednoznačně vynit jednu nebo druhou stranu sporu. Jak bylo také v práci několikrát uvedeno, víra v budoucí spolupráci a bezkonfliktní soužití obou národů na státní úrovni před vznikem samostatných států byla poměrně veliká. Masaryk byl přesvědčen při vzniku obou novodobých států o shodě československých a polských zájmů. Ve svém díle *Nová Evropa, Stanovisko slovanské*

napsal, že „bez svobodné Polsky nebude svobodných Čech a Slovenska, bez svobodných Čech a Slovenska nebude svobodné Polsky“.¹⁹⁸ Historie mu při hlubším zamyšlení a ve svém důsledku dala fakticky zapravdu. Od rozdělení Těšínska nás dělí již přes 90 let a je jen důležité pro bezkonfliktní budoucnost udržovat tato slova v paměti a společně pracovat i stavět na nynějších, snad výborných, sousedských česko-polských vztazích, které nám současná „Nová Evropa“, doufejme, právě v podobě platformy Evropské unie přináší.

¹⁹⁸ MASARYK, Tomáš, Garrigue, *Nová Evropa, Stanovisko slovanské*, Praha 1994, s. 162

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

I. prameny

Vydané prameny:

ČECHUROVÁ, Jana, ČECHURA, Jaroslav, *Edvard Beneš /diplomat na cestách/, Depeše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše 1919-1928*, Praha 2000.

DEJMEK, Jiří, KOLÁŘ, František, *Dokumenty československé zahraniční politiky - Československo na pařížské mírové konferenci 1918 – 1920*, Praha 2001.

DEJMEK, Jiří, KOLÁŘ, František, *Dokumenty československé zahraniční politiky - Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920 – 1921, svazek I. a II.*, Praha 2005.

ŠOLLE, Zdeněk, *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919, část první*, Praha 1993.

ŠOLLE, Zdeněk, *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919, část druhá*, Praha 1994.

VESELÝ, Zdeněk, *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha 2012.

Paměti:

PELC, František, *O Těšínsko: vzpomínky a úvahy*, Slezská Ostrava 1928.

ŠNEJDÁREK, Josef, *Pochoduj, nebo zemři!*, Praha 1994.

II. knihy

BÍLEK, Jiří, *Kyselá těšínská jablíčka, československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*, Praha 2011.

BORÁK, Mečislav, *Těšínsko v letech 1938 – 1945*. In: Kolektiv autorů, *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava 1992.

BORÁK, Mečislav, *Svědectví ze Životic: Těšínsko za druhé světové války a okolnosti životické tragédie*, Český Těšín 1999.

BORÁK, Mečislav, ŽÁČEK, Rudolf, *Ukradené" vesnice : musí Češi platit za 8 slovenských obcí?*, Ostrava 1993.

BROFT, Miroslav, *Boj o Těšínsko*. In: Kolektiv autorů: *Vojenské dějiny*

- Československa, díl III., Praha 1987.
- CABADA, Ladislav, HRICOVÁ, Helena, *Těšínské slezsko*. In: Cabada Ladislav a kolektiv, *Evropa regionů*, Plzeň 2009.
- CZUBIŃSKI, Antoni, *Rusko-polská válka v letech 1918-1921, První sovětský útok na Evropu*, Brno 1996.
- DAVIES, Norman, *Polsko, dějiny národa ve středu Evropy*, Praha 2003.
- DEJMEK, Jiří, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. Století (1918-1992)*, Praha 2002.
- FUKALA, Radek, *Slezsko neznámá země Koruny české, Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*, České Budějovice 2007.
- GAŚSIOR, Grzegorz, *Zaolží*, Warszawa 2008.
- GAWRECKI, Dan, *Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938*, Český Těšín 1999.
- GAWRECKI, Dan a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740-2000*, Opava 2003.
- GROBELNÝ, Andělín, *Těšínsko od jara národů k samostatným státům (1848 – 1918)* In: Kolektiv autorů, *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava 1992.
- HONZÁK, František, PEČENKA, Marek, STELLNER, František, VLČKOVÁ, Jitka, *Evropa v proměnách staletí*, Praha 2001.
- CHMIELARZ, Andrej, *Walka o Śląsk Cieszyński w 1918 i 1919*. In: GMITRUKA, Janusa, STAWARZA, Janusa, *Stosunki Polsko-Czesko-Słowackie 1918-2005*, Warszawa 2006.
- JANOWICZ, Tomasz, *Studium historyczno-polityczne. Wojna o Śląsk Cieszyński*. Kraków / Komorów 1936/2009 reprint.
- JELÍNEK, Petr, *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, Opava 2009.
- KAMIŃSKI, Marek, Kazimierz, *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*, Władysław 2004.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918-1938), díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*, Praha 2003.
- KISSINGER, Henry, *Umění diplomacie, Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*, Praha 1999.

- KLIMEK, Antonín, KUBŮ, Eduard, *Československá zahraniční politika 1918-1938*, Praha 1995.
- KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. 1918-1929*, Praha 2000.
- KORBELÁŘOVÁ, Irena, ŽÁČEK, Rudolf, *Těšínsko – země Koruny české (K dějinám knížectví od počátků do 18.století)*, Český Těšín 2008.
- KREJČÍ, Oskar, *Geopolitika středoevropského prostoru*, Praha 2010.
- KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005.
- KUBÁT, Michal, *Demokracie v Polsku, Politický systém Polské republiky (1989 – 2005)*, Praha 2005.
- KUČERA, Rudolf, *Kapitoly z dějin střední Evropy*, Praha 1992.
- LUSTIGOVÁ, Martina, *Karel Kramář, První československý premiér*, Praha 2007.
- MAREŠ, Miroslav, *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. Brno 2003.
- MASARYK, Tomáš, Garrigue, *Nová Evropa, Stanovisko slovanské*, Praha 1994.
- MICHALSKA, Małgorzata, *Religijność na pograniczu. Polaci na Zaolziu, Czeski Cieszyn* 2006.
- MOROZOV, Stanislav, Vaclavovič, *Polsko a Československo v evropských vztazích 1933-1939*, Praha 2009.
- NOWAK, Andrzej, *Rusko, Polsko a moderní dějiny východní Evropy*, Brno 2010.
- NOWAK, Krzysztof, *Ruch ślązakowski na Śląsku Cieszyńskim. In: Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś : referaty wygłoszone na międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się 4.10.2001 w Czeskim Cieszynie = Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku : sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně*. Český Těšín 2001.
- NOWAK, Krzysztof, *Pierwsza Niepodległość. Polacy na Śląsku Cieszyńskim v 1918 roku*, Cieszyn 2008.
- ONDŘEKA, Zbyšek, *Historicko – geografické vymezení Těšínska, jeho*

- hranice a začlenění do českého státu.* In: Kolektiv autorů , *Těšínské Slezsko : výběr příspěvků z mezinárodní konference "Těšínské Slezsko - historie a současnost ve společné Evropě"*, Český Těšín 2008.
- PAŇKO, Gražina, *Masaryk a Polska.* In: sborník referátů z mezinárodní vědecké konference konané dne 5-6.6.1991 v Brně: *T.G.Masaryk a střední Evropa*, Brno 1994.
- PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu I.-IV.*, Praha 2003.
- PILARSKI, Sebastian, *Zarys stosunów polsko-czechosłowackich 1918-1933*, Toruń 2008.
- PINDUR, David, *České kulturní a jazykové vlivy na Těšínsku v období od 14.století do konce 18.století.* In: Kolektiv autorů : *Těšínské Slezsko : výběr příspěvků z mezinárodní konference "Těšínské Slezsko - historie a současnost ve společné Evropě"* konané dne 15.5.2008, Český Těšín 2008.
- PITROVÁ, Blanka, *Těšínsko v letech 1653 – 1848.* In: Kolektiv autorů, *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava 1992.
- POLÁK, Stanislav, *T.G. Masaryk, Za ideálem a pravdou (1919-1937)*, svazek 6, Praha 2012.
- RUSEK, Halina, *Religia i polskość na Zaloziu*, Kraków 2002.
- SOKOLOVÁ, Gabriela, *O interetnických vztazích a některých dalších otázkách mezietnického soužití na Těšínsku.* In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś* (sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně), Český Těšín 2001.
- SPYRA, Janusz, *Zarys dziejów ludności żydowskiej na Śląsku Cieszyńskim.* In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś* (sborník referátů z mezinárodní vědecké konference konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně). Český Těšín 2001.
- SPYRA, Janusz, *Po stopách těšínských židů.* Cieszyn 2004.
- SPYRA, Janusz, *Rozwój świadomości regionalnej i narodowej mieszkańców Śląska Cieszyńskiego przed pierwszą wojną światową.* in: Kolektiv autorů, *Śląsk Cieszyński, Granice - przynależność – tożsamość*,

Cieszyn 2008.

SZYMECZEK, Józef, *Step*. In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś* (sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně), Český Těšín 2001.

SZYMECZEK, Józef, *Stát, církev a národ v československé části Těšínského Slezska*, Český Těšín 2004.

SZYMECZEK, Józef: *Polacy na Zaolziu*. In: Kolektiv autorů, *Śląsk Cieszyński, Granice - przynależność – tożsamość*. Cieszyn 2008.

ŠRAJEROVÁ, Olga, *Slovenská národnostná menšina v ČR v zrkadle výskumov*. In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś* (sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně), Český Těšín 2001.

VALENTA, Jaroslav, *Poláci a Rusko v letech 1918-1945: státní politika a veřejné mínění*. In: LEŠKA, Vladimír a kol., *Rusko, Polsko, střední Evropa: dědictví minulosti a současnosti*, Praha 1998.

VALENTA, Jaroslav, *Slezsko česko-polských vztazích letech 1918-1920*. In: Kolektiv autorů, *Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1947*, Opava 1991.

WANDYDZ, Piotr, *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti*, Praha 1998.

ZAHRADNIK, Stanisław, RYCZKOWSKI, Marek, *Korzenie Zaolza*, Warszawa 1992.

ZAHRADNIK, Stanisław, *Nástin historického vývoje*. In: Kadłubiec Karol Daniel a kol., *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995)*, Ostrava 1997.

ZAHRADNIK, Stanisław, *Od większości do mniejszości*. In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś : referaty wygłoszone na międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się 4.10.2001 w Czeskim Cieszynie = Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku : sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně*, Český Těšín 2001.

ZBOŘIL, František, *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost*, Praha 2010.

ŽÁČEK, Rudolf, *Těšínsko od roku 1450 do vymření Piastovců*. In: BORÁK, Mečislav, GAWRECKI, Jan, *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava 1992.

ŽÁČEK, Rudolf, *Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1939-1945*, Český Těšín 2000.

ŽÁČEK, Rudolf, *Politika československého státu vůči národnostním menšinám v letech 1945-1948*. In: *Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś : referaty wygłoszone na międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się 4.10.2001 w Czeskim Cieszynie = Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku : sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně*, Český Těšín 2001.

ŽÁČEK, Rudolf, *Dějiny Slezska v datech*, Praha 2004.

III. články

FRIEDL, Jiří, *K pokusu o připojení Těšínska k Protektorátu Čechy a Morava na podzim 1939*. In: *Těšínsko* roč. 52-2008, č. 3, s. 1-5.

SZELONG, Krzysztof, *Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920*. In: *Těšínsko* roč. 44-2001, č. 1, s. 6-17.

VALENTA, Jaroslav, *Arbitráž z 28. července 1920 po osmdesáti letech*. In: *Těšínsko* roč. 44-2001, č. 2, s. 12-26.

IV. internetové zdroje

www.blisty.cz – Britské listy, kulturní a společenský deník

www.coexistentia.cz - Coexistentia-Soužití – politická strana

www.czso.cz – ČSÚ, Český statistický úřad

www.iDNES.cz – zpravodajský portál

www.okd.cz – stránky OKD

www.pzko.cz – Polský kulturně-osvětový svaz v ČR

www.statnisprava.cz – Portál státní správy

V. Pomocné zdroje

CAMFOUREK, Petr, *Kapesní atlas světových dějin 2.díl*, Praha 1986.

FILIPPI-CODACCIONI A.-M., FRAGONARD M., GAUTHIER Y. ROGUES P.-A. za spolupráce MIGNAVALA P., *Dějiny 20.století, Encyklopedie politického, ekonomického a kulturního dění*, Praha 1994.

KLÍMOVÁ, Petra, *Dějepisný atlas 8*, Praha 1987.

ŠKORPIL, F. B., *Zeměpisný atlas pro měšťanské školy*, Praha 1934.

8 SUMMARY

The aim of this thesis is the analysis of the Polish–Czechoslovak dispute over the Teschen region in the context of the landscape pattern, significance and historical development of the area and the consequences for the Teschen region as well as for the Polish–Czechoslovak relations and eventually their impact on the concept of the disintegration of Central Europe after WWI.

The Teschen region, whose territory is located in the Czech Republic and Poland, has always been a natural joining point on the way between the Czech and Polish state as well as a join to Hungary and historically was a part of the Czech Crown (Kingdom). The strategic location of the region, strengthened later by the economic growth, coal mining and industrial growth, meant an increased significance of the region for both newly formed states; Czechoslovakia and Poland after WWI. Owing to the predominant Polish population in the region and historical Czech citizenship, both states claim the land and the dispute over this territory arises during the resumption of its autonomy. The dispute over the Duchy of Teschen led in a short and quite intensive military conflict between Czechoslovakia and Poland, which was stopped by the intervention of western powers. The following era of preparation for a plebiscite, which eventually did not take place, was full of accusations, agitation, hatred and mutual violence, which damaged Polish–Czechoslovak relations. The Teschen region was eventually divided in an arbitration proceeding, where the party feeling more damaged is Poland. Poland has never actually accepted the resolution, particularly because the major part of the population found themselves in Czechoslovakia after the division.

It is the post WWI mutual relations between the two states damaged by the conflict which entail the impossibility of overcoming the dissimilar foreign policy interests during the era between the wars. This happened despite of both states being exposed to the same

danger and facing revisionist pressure from its neighboring countries. On the contrary, the conflict over the Teschen region has sharpened before and after WWII.

9 SEZNAM PŘÍLOH A PŘÍLOHY Č.1 AŽ 14

Příloha č. 1: a) Pozice Těšínska v rámci střední Evropy b) Zeměpisná mapa oblasti Těšínska

Příloha č. 2: Těšínsko – přehledné vymezení regionu

Příloha č. 3: Vývoj českého státu od 9.století

Příloha č. 4: a) Těšínské knížectví a stavovská panství v rámci Těšínského Slezska v 18. století b) Administrativní rozdělení Těšínského Slezska na politické okresy a soudní obvody v letech 1849 - 1918

Příloha č. 5: Etnické složení Těšínského Slezska podle sčítání lidu 1910

Příloha č. 6: : Národnostní a náboženská mapa obyvatel Československé republiky v roce 1930.

Příloha č. 7: Náboženská struktura Záošší (1910- 1991)

Příloha č.8: Mapa – Průmysl ČSR k roku 1934

Příloha č. 9: Situace Těšínska v období kolem 1. světové války

Příloha č. 10: Vojenské operace na Těšínsku v únoru 1919 během tzv. sedmidenní války

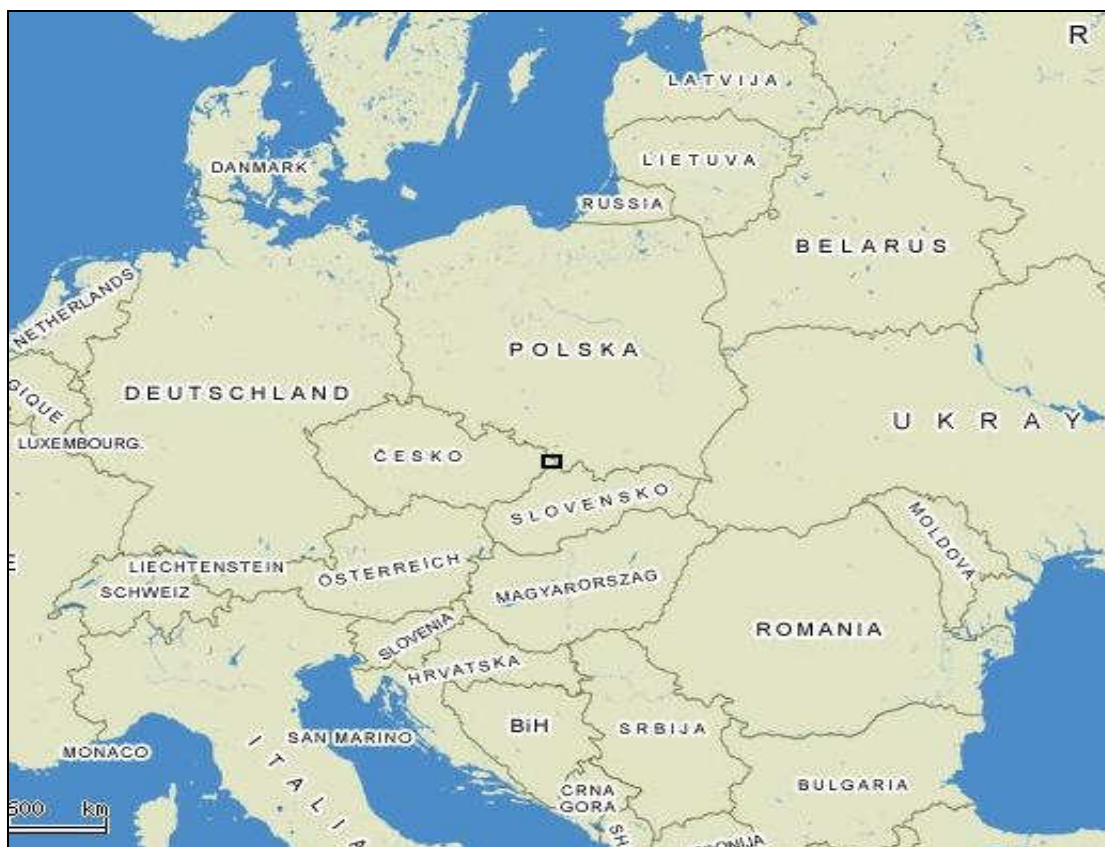
Příloha č. 11: Mapa tzv. Záošší

Příloha č. 12: Národnostní struktura Záošší, dle sčítání obyvatel 1880-1991

Příloha č. 13: Situace a problémy Polska při obnově státu po 1. světové válce

Příloha č. 14: Mapa - Euroregionu Těšínské Slezsko / Śląsk Cieszyński

Příloha č. 1: a) Pozice Těšínska v rámci střední Evropy

☐ - Těšínsko

(Zdroj: <http://www.mapy.cz/#mm=TTtTcP@x=140509184@y=141033472@z=3> - 27.3.2013)

b) Zeměpisná mapa oblasti

(Zdroj: <http://www.mapy.cz/#mm=TTtTcP@x=142577664@y=134606848@z=8> - 27.3.2013)

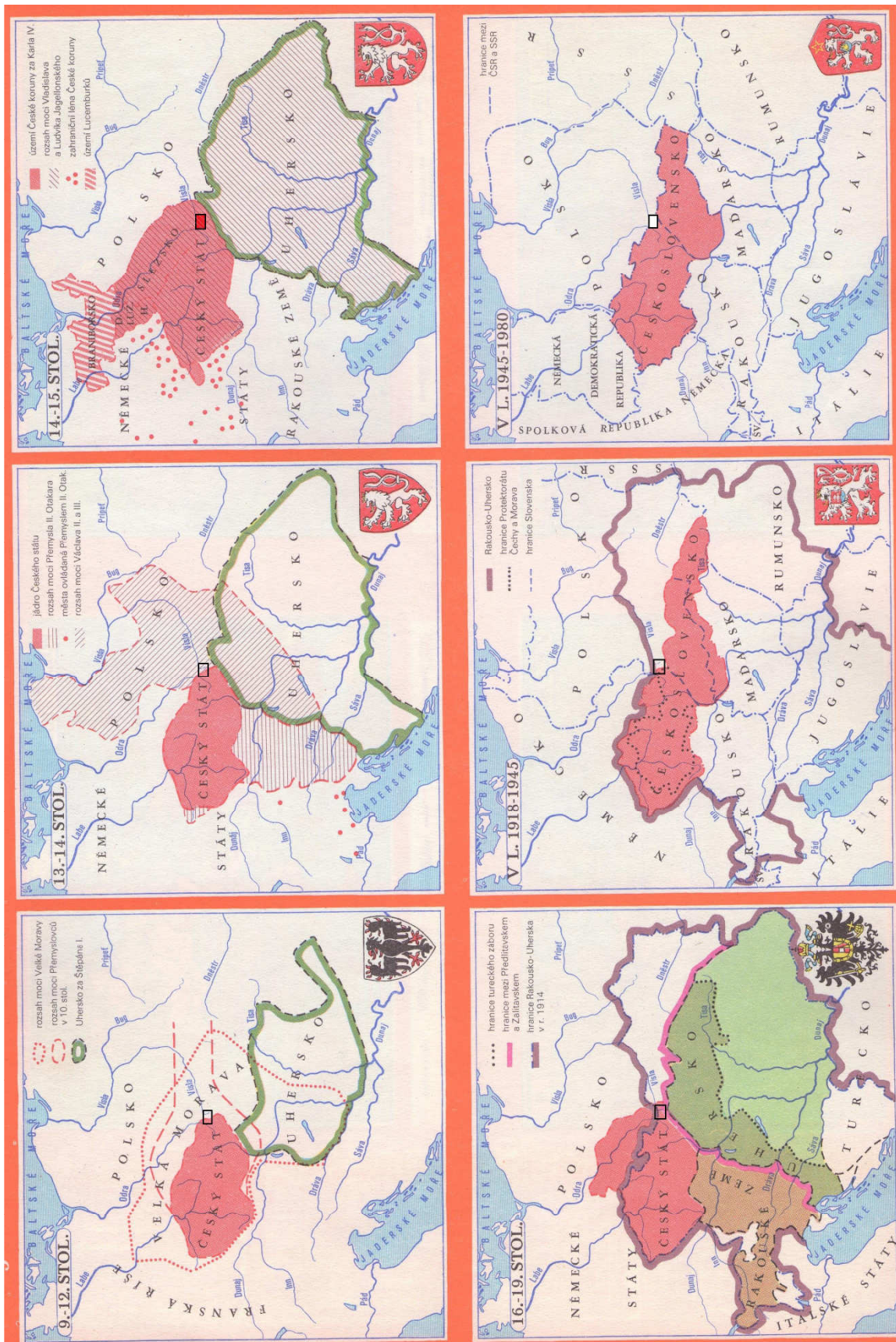
Příloha č. 2: Těšínsko – přehledné vymezení regionu

(Zdroj: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/Slask_cieszynski-MapaT%C4%9B%C5%A1%C3%ADnska.png – 27.3.2013)

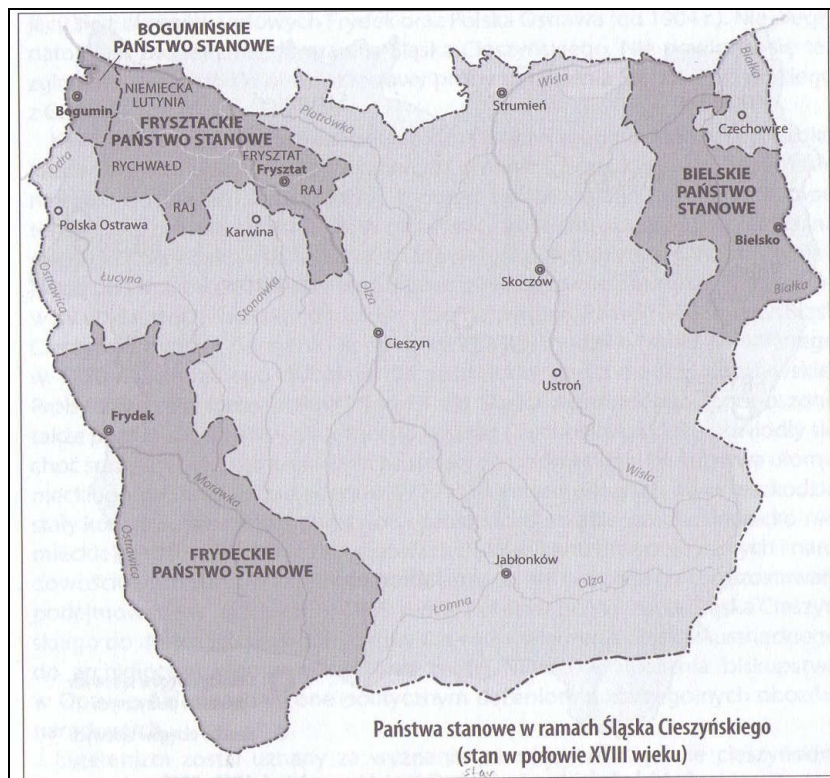
Příloha č. 3: Těšínsko a jeho pozice ve středovýchodní Evropě, na historickém přehledu vývoje českého státu od 9.století

□ - Těšínsko

(Zdroj: KLÍMOVÁ, Petra, *Dějepisný atlas 8*, Praha 19878, s. 24)

Příloha č. 4: a) Těšínské knížectví a stavovská panství v rámci Těšínského Slezska v 18. století

b) Administrativní rozdělení Těšínského Slezska na politické okresy a soudní obvody v letech 1849 – 1918

(Zdroj: Kolektiv autorů, *Śląsk Cieszyński, Granice - przynależność – tożsamość*, Cieszyn 2008, s. 21 a s. 22)

Příloha č. 5: Etnické složení Těšínského Slezska podle sčítání lidu 1910

Tabulka 1: Etnické složení Těšínského Slezska podle sčítání lidu 1910

<i>okres</i>	<i>Němci</i>	<i>%</i>	<i>Češi</i>	<i>%</i>	<i>Poláci</i>	<i>%</i>	<i>ostatní</i>	<i>celkem</i>
PO Bílsko	32.775	32 %	799	1 %	66.148	65 %	1.681	101.403
město Bílsko	15.144	82 %	136	1 %	2.568	14 %	720	18.568
SO Bílsko	13.495	39 %	403	1 %	20.286	59 %	470	34.654
SO Strumeň	1.430	9 %	101	1 %	13.180	88 %	343	15.054
SO Skočov	2.706	8 %	159	0 %	30.114	91 %	148	33.127
PO Fryštát	15.159	12 %	28.103	23 %	75.462	62 %	3.306	122.030
SO Fryštát	5.351	7 %	17.748	22 %	57.344	70 %	1.643	82.086
SO Bohumín	9.808	25 %	10.355	26 %	18.118	45 %	1.663	39.944
PO Frýdek	11.944	11 %	80.491	74 %	15.093	14 %	1.308	108.836
město Frýdek	5.123	52 %	4.033	41 %	574	6 %	149	9.879
SO Frýdek	1.294	3 %	40.183	93 %	1.521	4 %	207	43.205
SO Polská Ostrava	5.527	10 %	36.275	65 %	12.998	23 %	952	55.752
PO Těšín	17.045	17 %	6.204	6 %	77.147	75 %	2.156	102.552
SO Jablunkov	912	3 %	171	1 %	29.165	95 %	495	30.743
SO Těšín	16.133	22 %	6.033	8 %	47.982	67 %	1.661	71.809
celkem	76.923	18 %	115.597	27 %	233.850	54 %	8.451	434.821

(Zdroj: JELÍNEK, Petr, *Zahraněčně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*, s. 42)

Příloha č. 6: Národnostní a náboženská mapa obyvatel Československé republiky v roce 1930. (Zdroj: ŠKORPIL, F. B., *Zeměpisný atlas pro měšťanské školy*, Praha 1934, mapa č. 8)

Formát A3, složené

Příloha č. 7: Náboženská struktura Záoří (1910- 1991)

TAB. 1: NÁBOŽENSKÁ STRUKTURA ZÁOLZÍ (1910-1991)

Rok	Území	Celkem obyvatel	římskat.	evang.	Vyznání českoslov.	židov.	jiné	bez vyzn.
1910	Soudní	42.985	21.909	19.976	-	984	116	-
1921	okres	45.829	23.649	20.308	50	1.277	301	244
1930	Č. Těšín	53.976	27.877	22.953	391	1.405	388	962
1910	Soudní	25.736	12.086	13.443	-	185	22	-
1921	okres	26.692	12.662	13.630	5	167	170	58
1930	Jablunkov	31.358	15.171	15.498	83	134	210	262
1910	Soudní	39.944	36.946	1.625	-	1.061	312	-
1921	okres	46.185	36.717	2.203	4.424	1.124	429	1.124
1930	Bohumín	51.011	36.101	2.618	7.819	984	500	2.989
1910	Soudní	75.009	62.420	10.867	-	1.381	341	-
1921	okres	85.038	66.961	12.619	2.102	1.306	390	1.660
1930	Fryštát	91.054	66.525	13.709	5.139	1.155	466	4.060
1910		183.674	133.361	45.911	-	3.611	791	-
1921	Záoří	203.744	139.989	48.760	6.581	3.250	1.290	3.250
1930		227.399	145.674	54.778	13.432	3.678	1.564	8.273
	část okr. F-M	83.854	36.443	27.529	100*	-	7.515	12.267
1991	okr. Karviná	284.502	111.564	19.914	3.338*	-	46.676	103.010
	Záoří celkem	368.356	148.007	47.443	3.438*	-	54.191	115.277

* jedná se o vyznání československé husitské

(Zdroj: Kađubiec Karol Daniel a kol., *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995)*, Ostrava 1997, s.177)

Příloha č. 8: Mapa – Průmysl ČSR k roku 1934 (Zdroj: ŠKORPIL, F. B., *Zeměpisný atlas pro měšťanské školy*, Praha 1934, mapa č. 10)

Formát A3, složené

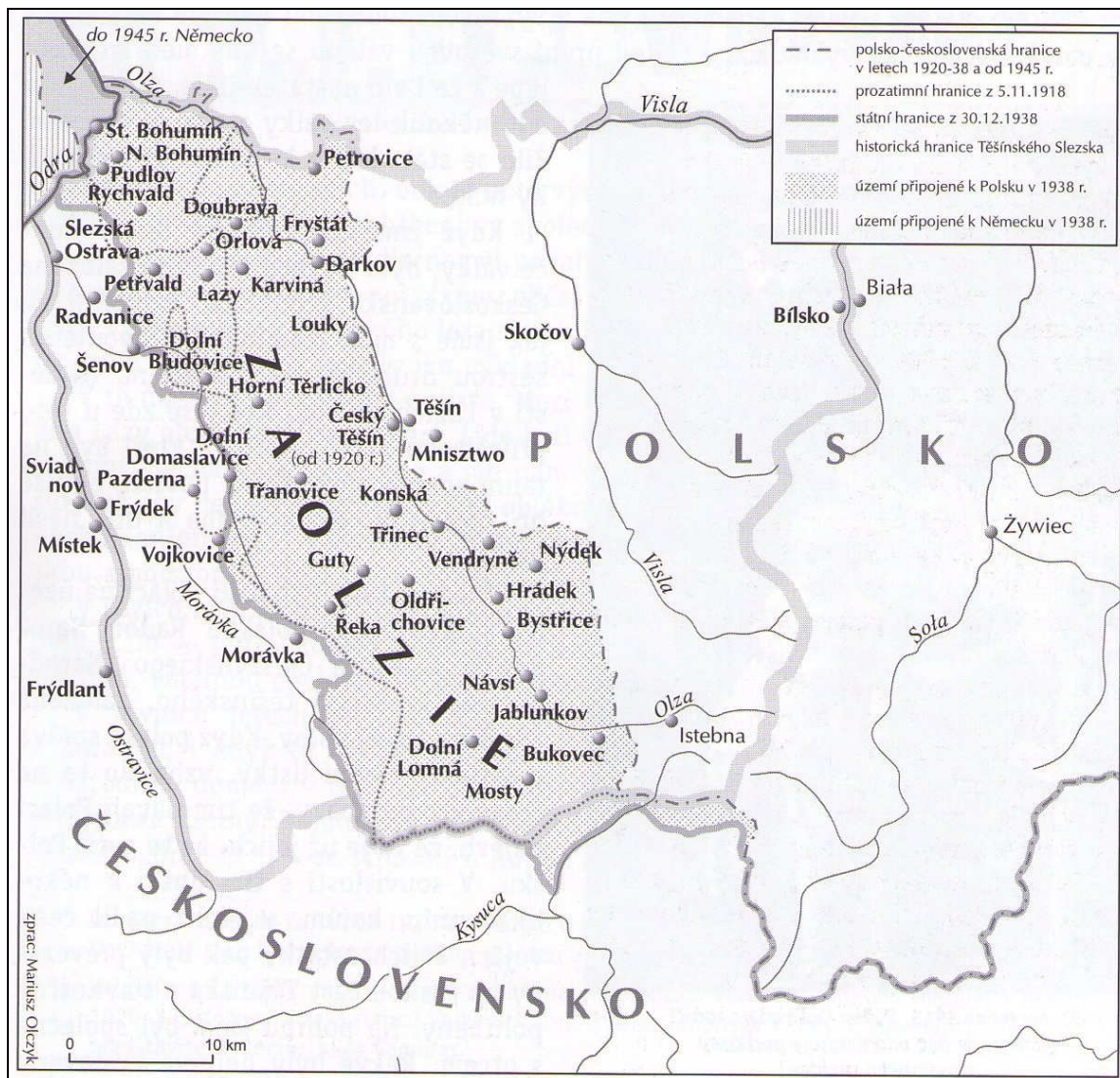

Příloha č. 9: Situace Těšínska v období kolem konce 1. světové války a krátce po ní

(Zdroj: GAŠIOR, Grzegorz, Zaolží, Warszawa 2008, s. 47)

Příloha č. 11: Mapa tzv. Zaolší

(Zdroj: GAŚIOR, Grzegorz, *Zaolzie*, Warszawa 2008, s. 3)

**Struktura narodowościowa Zaolzia
na podstawie spisów ludności 1880 – 1991**

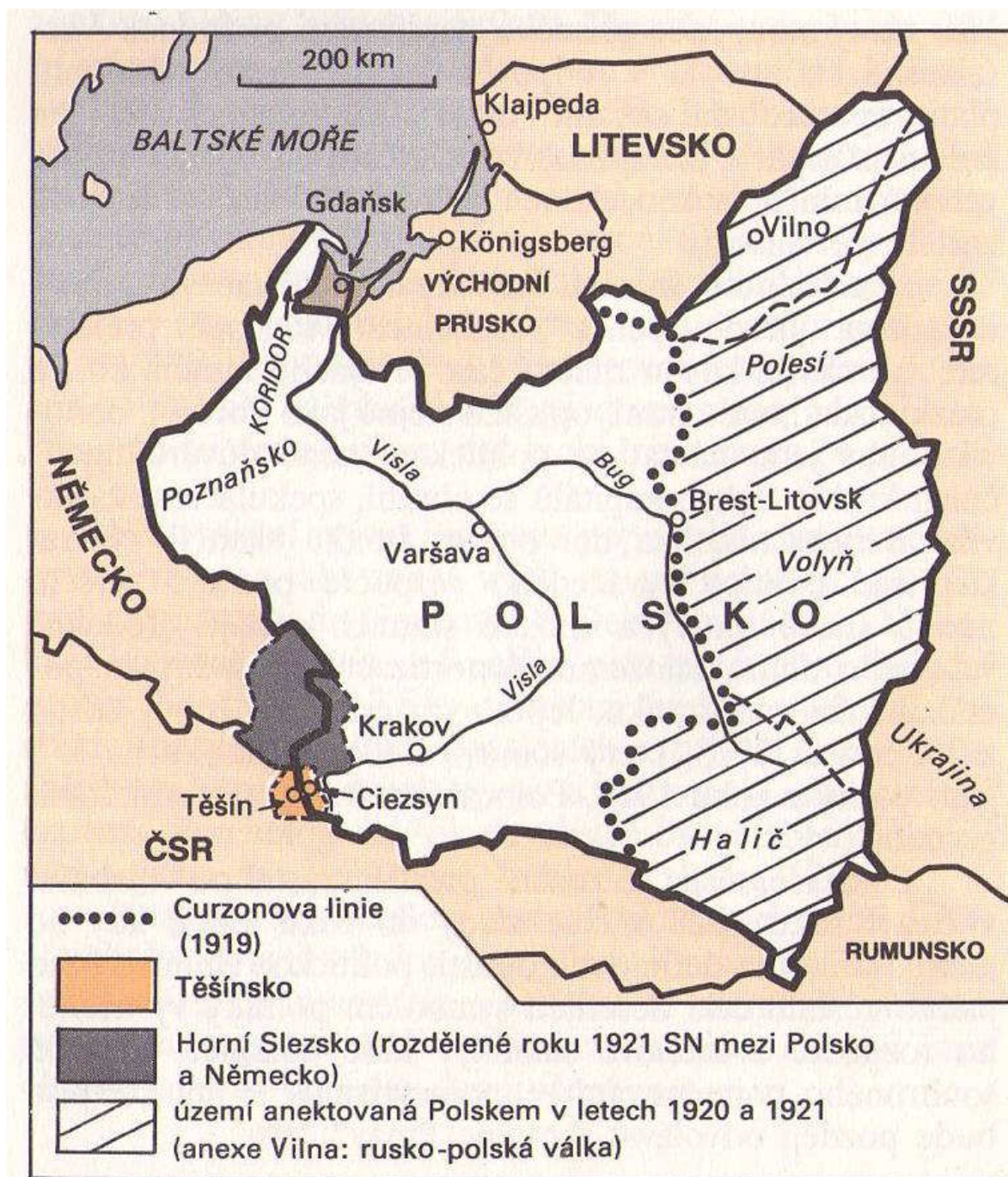
Rok	Obszar	Razem	Polacy	Czesi	Niemcy	Słowacy	Inni
1880	K	56 836	39 758	11 728	5 316	-	34
	F-M	37 534	31 481	4 697	1 356	-	-
	Z	94 370	71 239	16 425	6 672	-	34
1890	K	68 407	53 009	9 296	6 067	-	35
	F-M	39 271	33 665	4 284	1 321	-	1
	Z	107 675	86 674	13 580	7 388	-	36
1900	K	100 974	79 023	9 978	11 696	-	250
	F-M	42 273	36 369	7 115	1 780	-	9
	Z	143 220	115 392	14 093	13 476	-	259
1910	K	133 532	84 989	28 432	20 039	-	72
	F-M	45 613	38 934	4 389	2 273	-	17
	Z	179 145	123 923	32 821	22 312	-	89
1921	K	133 589	41 008	73 992	16 456	-	2 133
	F-M	43 587	27 026	14 564	1 804	-	193
	Z	177 176	68 034	88 556	18 260	-	2 326
1930	K	161 022	44 527	99 217	15 296	-	1 982
	F-M	55 233	31 703	21 422	1 886	-	222
	Z	216 255	76 230	120 639	17 182	-	2 204
1939	K	156 754	40 590	40 452	35 027	39 748+	901
	F-M	57 113	10 909	4 145	3 381	38 501+	177
	Z	213 867	51 499	44 579	38 408	78 285+	1 078
1950	K	219 811	59 005	155 146	-	4 388	1 272
	F-M	212 086	35 745	161 581	-	11 892	2 868
	Z	69 097	23 131	44 204	-	1 331	431
1970	K	272 657	32 856	211 511	-	23 986	4 303
	F-M	78 168	23 219	51 536	-	2 820	593
	Z	350 825	56 075	263 047	-	26 806	4 897
1980	K	284 761	29 272	225 895	-	25 558	4 036
	F-M	81 798	22 314	55 653	-	3 161	670
	Z	366 559	51 586	281 584	-	28 719	4 706
1991	K	284 502	23 355	208 476	643	23 551	28 477 ^(a)
	F-M	83 853	20 124	55 465	63	3 078	5 133 ^(b)
	Z	368 355	43 479	263 941	706	26 629	33 600 ^(c)

Objaśnienia: K - powiat Karwina
F-M - zaolziańska część powiatu Frydek-Mistek
Z - Zaolzie
a) - w tym 15 066 narod. morawska, 8 081 nar. śląska
b) - w tym 1 926 narod. morawska, 2 777 nar. śląska
c) - w tym 16 992 narod. morawska, 10 858 nar. śląska

Rok	Obszar	Razem %	Polacy %	Czesi %	Niemcy %	Słowacy %	Inni %
1880	K	100,0	70,0	20,6	9,4	-	0,0
	F-M	100,0	83,9	12,6	3,6	-	-
	Z	100,0	75,5	17,4	7,1	-	0,0
1890	K	100,0	77,5	13,6	8,9	-	0,0
	F-M	100,0	85,7	10,9	3,4	-	0,0
	Z	100,0	80,5	12,6	6,9	-	0,0
1900	K	100,0	78,3	9,9	11,6	-	0,2
	F-M	100,0	86,1	9,7	4,2	-	0,0
	Z	100,0	80,6	9,8	9,4	-	0,2
1910	K	100,0	63,7	21,3	15,0	-	0,0
	F-M	100,0	85,4	9,6	5,0	-	0,0
	Z	100,0	69,2	18,3	12,5	-	0,0
1921	K	100,0	30,7	55,4	12,3	-	1,6
	F-M	100,0	62,0	33,4	4,1	-	0,5
	Z	100,0	38,4	50,0	10,3	-	1,3
1930	K	100,0	27,7	61,6	9,5	-	1,2
	F-M	100,0	57,4	38,8	3,4	-	0,4
	Z	100,0	35,3	55,8	7,9	-	1,0
1939	K	100,0	25,9	25,8	22,3	25,4+	0,6
	F-M	100,0	19,1	7,3	5,9	67,4+	0,3
	Z	100,0	24,1	20,9	18,0	36,6+	0,5
1950	K	100,0	26,8	70,6	-	2,0	0,6
	F-M	100,0	16,9	76,2	-	5,6	1,3
	Z	100,0	33,5	64,0	-	1,9	0,6
1970	K	100,0	20,9	73,2	-	4,7	1,2
	F-M	100,0	12,0	77,6	-	8,8	1,6
	Z	100,0	29,7	65,9	-	3,6	0,8
1980	K	100,0	16,0	75,0	-	7,6	1,4
	F-M	100,0	10,3	79,3	-	9,0	1,4
	Z	100,0	27,3	68,0	-	3,9	0,8
1991	K	100,0	8,2	73,3	0,2	8,3	10,0 ^(a)
	F-M	100,0	24,0	66,1	0,1	3,7	6,1 ^(b)
	Z	100,0	11,8	71,7	0,2	7,2	9,1 ^(c)

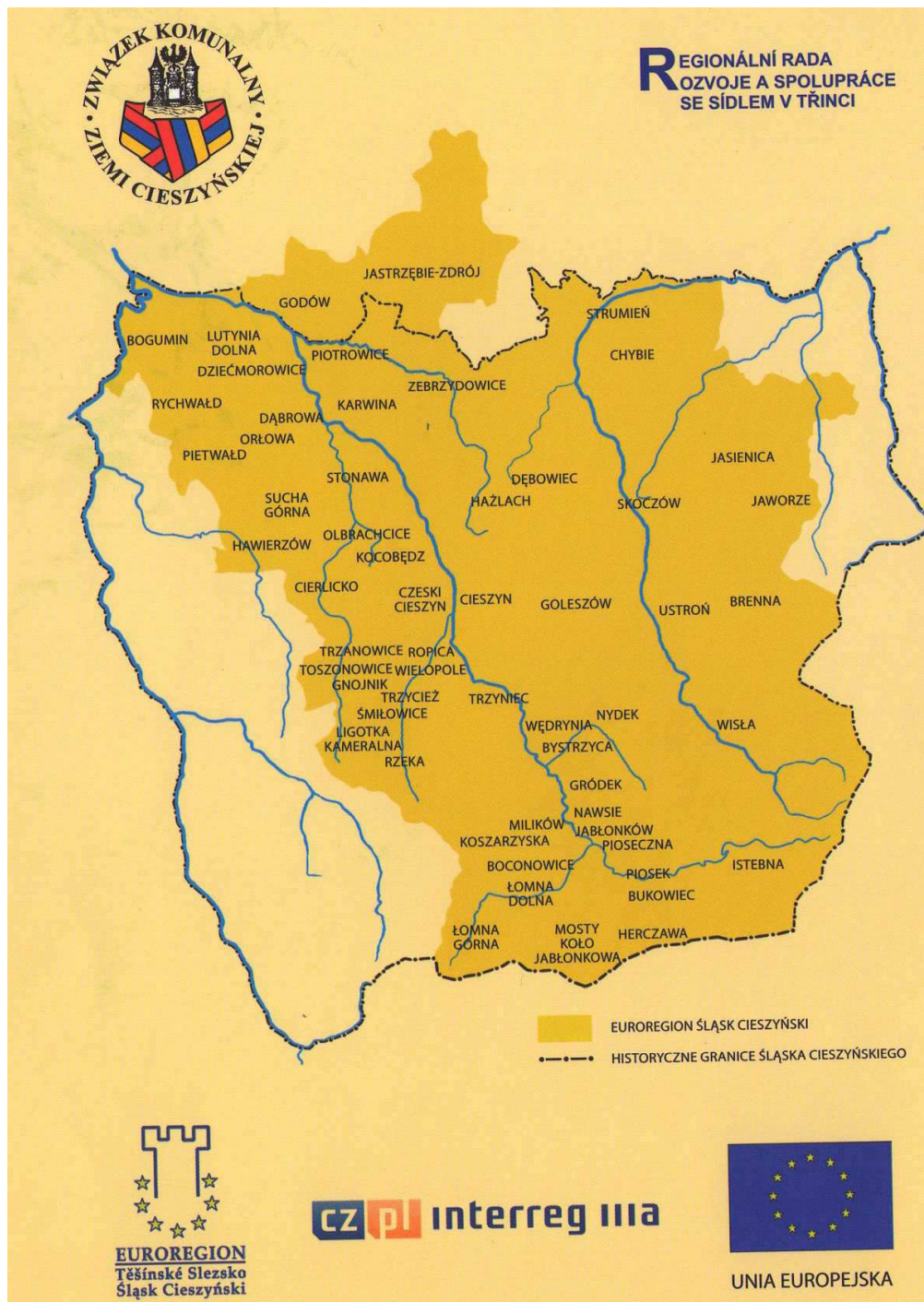
Objaśnienia: K - powiat Karwina
F-M - zaolziańska część powiatu Frydek-Mistek
Z - Zaolzie
a) - w tym 5,3 narod. morawska, 2,8 nar. śląska
b) - w tym 2,3 narod. morawska, 3,3 nar. śląska
c) - w tym 4,6 narod. morawska, 2,9 nar. śląska

Příloha č. 13: Situace a problémy Polska při obnově státu po 1. světové válce

(Zdroj: FILIPPI-CODACCIONI A.-M., FRAGONARD M., GAUTHIER Y. ROGUES P.-A. za spolupráce MIGNAVALA P., *Dějiny 20.století, Encyklopedie politického, ekonomického a kulturního dění*, Praha 1994, s. 270)

Příloha č. 14: Euroregion Těšínské Slezsko / Śląsk Cieszyński

(Zdroj: Informační brožura, *Śląsk Cieszyński, Granice - przynależność – tożsamość*. čtvrtá strana obálky)